บทสนทนาที่น่าสนใจในเกร็ดพุทธประวัติ

ชาติ ชัยเดชสุริยะ
ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์

บทสนทนาที่น่าสนใจในเกร็ดพุทธประวัติ
ชาติ ชัยเดชสุริยะ
ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์

บทสนทนาที่น่าสนใจในเกร็ดพุทธประวัติ

ชาติ ชัยเดชสุริยะ
ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ชาติ ชัยเดชสุริยะ, ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์

บทสนทนาที่น่าสนใจในเกร็ดพุทธประวัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา,

2565

190 หน้า.

1. พุทธศาสนา 2. ธรรมะ 3. พระพุทธเจ้า 294.3122

ISBN 978-616-588-390-0

พิมพ์ครั้งแรก : มกราคม 2565

พิมพ์ที่ : บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด

โทร.02-996-7392-4

คำนำ

หนังสือ “บทสนทนาที่น่าสนใจในเกร็ดพุทธประวัติ” เป็นการคัดสรรเรื่องราวบางตอนจากในพระไตรปิฎก มาเรียบเรียงใหม่โดยมีการตัดทอนและปรับแต่งถ้อยคำในส่วนรายละเอียดปลีกย่อยเพื่อให้ได้จำนวนเนื้อความที่ผู้เขียนเห็นว่าพอเหมาะในการรวมเป็นหนังสือขนาดเล็ก จำแนกได้เป็นบทสนทนาธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายธรรม จำนวน ๕๑ เรื่อง และบทสนทนาธรรมระหว่างภิกษุและ/หรือบุคคลอื่นๆ ในสมัยพุทธกาล จำนวน ๑๕ เรื่อง รวมเป็นจำนวน ๖๖ เรื่อง

ความเป็นมาของการเรียบเรียงเป็นหนังสือเล่มนี้ คือ ครั้งหนึ่งผู้เขียนประสงค์จะค้นหาข้อมูลเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับพุทธประวัติ และพลอยได้อ่านเรื่องราวต่างๆ บางส่วนในพระไตรปิฎก พบว่ามีเรื่องราวที่น่าประทับใจจำนวนมาก ซึ่งให้แง่คิดที่เป็นประโยชน์และคมคายอย่างยิ่ง โดยบางเรื่องเคยได้อ่านจากหนังสือที่มีท่านอาจารย์ทางพุทธศาสนานำมาเรียบเรียงเผยแพร่ไว้ และบางเรื่องเพิ่งมีโอกาสอ่านเป็นครั้งแรก ผู้เขียนรู้สึกว่าเป็นของล้ำค่าอย่างมากที่ชีวิตของผู้เขียนมีโอกาสพบเห็น จึงได้คัดลอกและสรุปความกับนำบางส่วนไปเผยแพร่ลงในวารสารอัยการ ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๕๔ โดยตั้งใจไว้ว่าจะหาโอกาสรวบรวมเพิ่มเติมเพื่อจัดทำเป็นหนังสือต่อไป แต่เวลาก็ล่วงเลยอย่างรวดเร็วกว่าสิบปี จึงได้จัดทำสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้

แน่นอนว่า หนังสือเล่มนี้ไม่อาจใช้เป็นหนังสืออ้างอิงใดๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนาได้ คงเป็นเพียงหนังสือเชิญชวนท่านผู้อ่านที่สนใจอาจศึกษาค้นคว้ารายละเอียดจากพระไตรปิฎกโดยตรงต่อไป ถึงกระนั้นก็ตาม ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์และให้ความสุขแด่ท่านผู้อ่านทุกท่านตามสมควร กัลยาณธรรมและกุศลธรรมใดๆ ที่เกิดจากการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขอมอบแด่บิดา มารดา ครู อาจารย์ ญาติมิตร ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทั้งหลายของผู้เขียน

ชาติ ชัยเดชสุริยะ
ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์

สารบัญ

บทสนทนาธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายธรรม จำนวน ๕๑ เรื่อง

๑. เรื่องคำถามตอบของชีวิต	๒
๒. เรื่องฆ่าอะไรจึงเป็นสุข	๖
๓. เรื่องการกล่าววาจาของพระพุทธเจ้า	๙
๔. เรื่องสิ่งที่อยากรู้กับสิ่งที่ควรรู้	๑๒
๕. เรื่องเมื่อมีผู้มาด่าว่า	๑๔
๖. เรื่องเหตุที่การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าจำแนกตามกลุ่มผู้ฟัง	๑๗
๗. เรื่องพระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์เป็นเพียงผู้บอกทาง	๒๐
๘. เรื่องทางข้างหน้าของชีวิตย่อมขึ้นอยู่กับการกระทำของผู้นั้นเอง	๒๓
๙. เรื่องการเตรียมใจของสมณะต่อการถูกประทุษร้าย	๒๖
๑๐. เรื่องผู้ไม่เคยถูกนินทานั้นไม่มี	๒๙
๑๑. เรื่องทางไปของชีวิตเกิดจากความคิดและเจตนา	๓๑
๑๒. เรื่องการมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของหนทางไปสู่การบรรลุมรรคผล	๓๔
๑๓. เรื่องคำตอบจากคำเดียว	๓๕
๑๔. เรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการให้ทาน	๓๘
๑๕. เรื่องเหตุผลที่ยังคงปฏิบัติธุดงค์แม้เป็นพระอรหันต์แล้ว	๔๐
๑๖. เรื่องคำชี้แจงของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับพระองค์เอง	๔๒
๑๗. เรื่องยาฟื้นคืนชีพ	๔๕
๑๘. เรื่องการไหว้ทิศ	๔๗
๑๙. เรื่องการได้ฌานกับการบรรลุมรรคผล	๔๙
๒๐. เรื่องแก่นแท้ที่ห่อหุ้มด้วยความสวยงาม	๕๑

๒๑. เรื่องวิธีการเข้าถึงธรรมของแต่ละคนในเส้นทางเดียวกัน อาจไม่เหมือนกัน ๕๔
๒๒. เรื่องวิธีฆ่าตามครรลองของพระอริยะเจ้า ๕๖
๒๓. เรื่องคนประเสริฐมิใช่ด้วยชนชั้นวรรณะ ๕๘
๒๔. เรื่องผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต ๖๒
๒๕. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงพยาบาลภิกษุอาพาธ ๖๔
๒๖. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะให้เผชิญกับปัญหา ๖๖
๒๗. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงระงับสงครามระหว่างพระญาติ ๖๘
๒๘. เรื่องวิธีพิจารณาว่าคำสอนใดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ๗๐
๒๙. เรื่องผลดีสามัญของการบวชเป็นภิกษุ ๗๒
๓๐. เรื่องการอาบน้ำในแม่น้ำที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ๗๙
๓๑. เรื่องความไม่ประมาทและการมีกัลยาณมิตร ๘๑
๓๒. เรื่องการตัดขาดจากของหนักตามอริยวินัย ๘๓
๓๓. เรื่ององค์ประกอบของการเป็นผู้ดี ๙๐
๓๔. เรื่องภิกษุกับลาภสักการะ ๙๔
๓๕. เรื่องการระมัดระวังตนชื่อว่ารักษาตนและผู้อื่น ๙๗
๓๖. เรื่องความหมายของมหาบุรุษ และหลักในการกล่าววาจา ๙๙
๓๗. เรื่องการก่อไฟบูชายัญ ๑๐๒
๓๘. เรื่องสมณะที่ประพฤติตนสะอาดบริสุทธิ์ ๑๐๕
๓๙. เรื่องเปรียบเทียบธรรมกับมหาสมุทร ๑๐๘
๔๐. เรื่องความพอดีในการปฏิบัติกรรมฐาน ๑๑๑
๔๑. เรื่องการบูชาพระพุทธเจ้า ๑๑๔

๔๒. เรื่องเหตุที่คนในโลกโต้เถียงกันตามความเชื่อ ๑๑๖
๔๓. เรื่องสิ่งที่ภิกษุพึงรักษา ๑๑๘
๔๔. เรื่องข้อเปรียบเทียบผลของกรรม ๑๒๐
๔๕. เรื่องความมุ่งหมายของการประพฤติตามพระธรรมวินัย ๑๒๑
๔๖. เรื่องตามหาคนกับตามหาตน อย่างใดจึงจะประเสริฐ ๑๒๒
๔๗. เรื่องสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ควรหรือจะยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งนั้น ๑๒๔
๔๘. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงปลีกวิเวกเมื่อหมู่สงฆ์ที่ทะเลาะวิวาทกัน ไม่เชื่อฟังโอวาทของพระองค์ ๑๒๖
๔๙. เรื่องเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดมิจฉาทิฏฐิและสัมมาทิฏฐิ ๑๓๐
๕๐. เรื่องหลักธรรมที่ตัดตรง ๑๓๔
๕๑. เรื่องคุณค่าของการสูญเสีย ๑๓๖

บทสนทนาธรรมระหว่างภิกษุและ/หรือบุคคลอื่นๆ ในสมัยพุทธกาล จำนวน ๑๕ เรื่อง

๕๒. เรื่องเนื้อความย่อจากที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ๑๔๐
๕๓. เรื่องข้อที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้กับไม่ทรงแสดงไว้ ๑๔๒
๕๔. เรื่องการตรวจสอบและวินิจฉัยข้อเท็จจริง ๑๔๔
๕๕. เรื่องวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้ ๑๔๖
๕๖. เรื่องวิธีการจัดการทรัพย์ให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลยิ่ง ๑๔๘
๕๗. เรื่องวิธีการหนึ่งของการเตือนสติ ๑๕๐
๕๘. เรื่องกุศโลบายในการช่วยให้ลูกเข้าถึงธรรม ๑๕๒
๕๙. เรื่องกุศโลบายในการบริหารกำลังใจของผู้ป่วย ๑๕๔
๖๐. เรื่องเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุบวชได้ตลอดชีวิต ๑๕๗
๖๑. เรื่องการคิดบวกของผู้เข้าถึงธรรม ๑๖๐
๖๒. เรื่องสิ่งใดมีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ๑๖๒
๖๓. เรื่องทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ๑๖๕
๖๔. เรื่องเสวนาธรรมเกี่ยวกับผลของกรรม ๑๖๖
๖๕. เรื่องจากท่านใบลานเปล่าสู่การเข้าถึงความจริง ๑๗๐
๖๖. เรื่องหลักการปกครองสงฆ์ ๑๗๓

บทสนทนาธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายธรรม
จำนวน ๕๑ เรื่อง

๑. เรื่องคำถามตอบของชีวิต[๑]

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปเทศนาโปรดชาวเมืองอาฬวี โดยทรงสอนให้ชาวเมืองเจริญมรณสติ คือให้ระลึกถึงว่าชีวิตนี้สั้นนัก ชีวิตนี้ไม่แน่นอน แต่ที่แน่นอนคือทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ผู้ที่นึกถึงความจริงข้อนี้อยู่เนืองๆ เมื่อถึงคราวต้องตายจะวางใจได้อย่างสงบ “เปสการี” บุตรสาวช่างทอผ้าประทับใจพระธรรมเทศนานี้มาก นางจึงเจริญมรณสติทุกวันติดต่อกันเป็นเวลาสามปี

วันหนึ่งพระพุทธเจ้าตรวจดูด้วยญาณทราบว่าเปสการีนี้เจริญมรณสติมา ๓ ปีแล้ว และนางกำลังจะตายในไม่ช้านี้ ถ้าตายโดยยังไม่บรรลุธรรมจะเป็นการที่นางเสียโอกาส ควรที่จะเสด็จไปสนทนาธรรมกับนางก่อนที่นางจะตาย โดยเมื่อถามปัญหา ๔ ข้อ นางจักแก้ปัญหานั้น และจักบรรลุโสดาปัตติผล เรื่องราวชีวิตอันเล็กน้อยของนางจักเป็นประโยชน์แก่มหาชนในภายหน้าด้วย พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปยังเมืองอาฬวีอีกครั้งเพื่อโปรดเปสการีโดยตรง ชาวเมืองเมื่อทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จมาก็ดีใจ ต่างเตรียมภัตตาหารเพื่อถวายพระสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน เปสการีก็รู้สึกแสนจะดีใจและตั้งใจจะไปร่วมฟังธรรมด้วย แต่วันนั้นบิดาของเปสการีสั่งให้นางกรอด้ายหลอดไว้ให้เพียงพอแล้วให้รีบนำไปส่งให้บิดาซึ่งจะรออยู่ที่โรงทอผ้า เปสการีคิดว่าถ้าจะไปฟังธรรมโดยไม่ทำงานให้บิดาก่อน บิดาก็จะโกรธและทุบตีเอา นางจึงตัดสินใจทำงานให้บิดาก่อน ถ้าทำเสร็จเร็วก็จะมีโอกาสฟังธรรมบ้าง แม้จะไม่ได้ฟังแต่ต้นก็ตาม นางรีบกรอด้ายหลอดจนเพียงพอ เอาใส่ตะกร้า

---

[๑] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, โลกวรรค, เรื่อง ธิดานายช่างหูก

แล้วเดินไปยังโรงทอผ้า ซึ่งโรงทอผ้าอยู่เลยสถานที่ที่พระพุทธเจ้าจะแสดงธรรม นางจึงแวะนมัสการพระพุทธเจ้าก่อน ครั้นเห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งท่ามกลางชาวเมือง นางรู้สึกปีติจึงวางตะกร้าด้ายหลอดและเข้าไปถวายบังคม

พระพุทธเจ้าตรัสถามเปสการีว่า "เธอมาจากไหน"

เปสการีกราบทูลว่า "ไม่ทราบ พระเจ้าค่ะ"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "เธอจะไปไหน"

เปสการีกราบทูลว่า "ไม่ทราบ พระเจ้าค่ะ"

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า "เธอไม่ทราบหรือ"

เปสการีกราบทูลว่า "ทราบพระเจ้าค่ะ"

พระพุทธเจ้าตรัสถามอีกว่า "เธอทราบหรือ"

เปสการีกราบทูลว่า "ไม่ทราบพระเจ้าค่ะ"

ชาวเมืองที่นั่งฟังอยู่ต่างก็มีความรู้สึกว่าเปสการีกำลังพูดจาแบบกวนๆ จึงพากันบ่นอื้ออึงว่า เด็กสาวคนนี้ช่างไม่รู้ความควรไม่ควรเสียบ้างเลย ถึงขนาดมาพูดจาลักษณะเช่นนี้กับพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงทำสัญญาณให้ชาวเมืองสงบเสียงลง แล้วตรัสถามเปสการีว่า "เมื่อเราถามว่าเธอมาจากไหน ทำไมเธอจึงตอบว่าไม่ทราบ"

เปสการีกราบทูลว่า "พระองค์ทรงทราบอยู่แล้วว่าหม่อมฉันย่อมต้องมาจากบ้านของหม่อมฉัน ดังนั้น ที่พระองค์ทรงถามจึงคงมิได้หมายความ

ตามธรรมดา หากแต่คงหมายความว่าหม่อมฉันมาจากไหนจึงมาเกิดในชาตินี้ ซึ่งเรื่องนี้หม่อมฉันไม่ทราบ จึงกราบทูลไปตามนั้น”

“แล้วที่เราถามว่า เธอจะไปไหน ทำไมเธอจึงตอบว่าไม่ทราบ”

“พระองค์ทรงทราบอยู่แล้วว่า หม่อมฉันจะไปโรงทอผ้า พระองค์คงไม่ทรงถามเรื่องนี้แน่ หากแต่คงหมายความว่า เมื่อหม่อมฉันตายจากชาตินี้แล้วจะไปเกิดที่ไหน ซึ่งเรื่องนี้หม่อมฉันก็ไม่ทราบเช่นกัน จึงกราบทูลไปตามนั้น”

“ถ้าเช่นนั้น เมื่อเราถามว่า เธอไม่ทราบหรือ เธอกลับตอบว่าทราบ ครั้นเราถามซ้ำว่า เธอทราบหรือ เธอตอบว่าไม่ทราบ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น”

“เรื่องนี้ก็เช่นกันพระเจ้าค่ะ เมื่อทรงถามว่า ไม่ทราบหรือ คงหมายความว่าไม่ทราบหรือว่าจะตาย หม่อมฉันจึงกราบทูลว่าทราบ คือทราบว่าต้องตายแน่นอน ส่วนเมื่อพระองค์ตรัสถามอีกว่าทราบหรือ คงหมายความว่าทราบหรือว่าจะตายเมื่อใด เรื่องนี้หม่อมฉันไม่ทราบ จึงกราบทูลว่าไม่ทราบ”

ชาวเมืองได้ฟังเช่นนั้นก็พากันอึ้งด้วยความรู้สึกทึ่งในความฉลาดแหลมคมของเปสการี พระพุทธเจ้าทรงประทานสาธุการว่า ดีแล้ว

จากนั้นพระองค์ทรงตรัสว่า “ชีวิต แท้จริงแล้วเป็นเพียงสิ่งประกอบด้วยขันธ์ห้า คือ รูป ความรู้สึก ความจำได้หมายรู้ ความคิดปรุงแต่งและความรับรู้ อันเป็นกองทุกข์ล้วนๆ แต่สัตว์ทั้งหลายไม่รู้ความจริง คิดว่าเป็นกองสุขบ้างทุกข์บ้าง จึงคอยติดยึดลุ่มหลงว่าเป็นตัวตนของตน โลกนี้มืดมนนัก

น้อยคนที่จะรู้แจ้ง แต่หากได้รู้แจ้งแล้วก็เปรียบเสมือนนกที่หลุดพ้นออกจากตาข่ายได้”

เปสการีพิจารณาตามด้วยใจอันเป็นสัมมาสมาธิก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน เสร็จแล้วเปสการีก็ถวายบังคมลาพระพุทธเจ้า และรีบไปยังโรงทอผ้าเพื่อนำกระเช้าด้ายหลอดไปส่งให้บิดา แต่เวลานั้นบิดาของนางนั่งรออยู่นานจนผล็อยหลับคาเครื่องทอผ้า โดยมือหนึ่งยกไม้ที่ใช้กระตุกด้ายค้างอยู่ ครั้นเปสการียื่นกระเช้าให้บิดา บิดาตกใจตื่น กระชากไม้ที่ยกค้างอยู่เข้าหาตัวอย่างแรง ปลายไม้กระแทกแทงทะลุทรวงอกเปสการี นางล้มตายอยู่ตรงนั้นเอง และไปเกิดใหม่เป็นเทพธิดาในสวรรค์

๒. เรื่องฆ่าอะไรจึงเป็นสุข[๒]

นางพราหมณีคนหนึ่งชื่อ "ธนัญชานี" มีสามีเป็นพราหมณ์ชื่อ "พราหมณ์ภารทวาชโคตร" นางธนัญชานีเป็นอุบาสิกาที่บรรลุโสดาบันแล้ว ส่วนพราหมณ์ภารทวาชโคตรไม่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ทั้งสองแม้มีความนับถือต่างกันแต่ก็รักกันและอยู่กันด้วยดี วันใดที่พราหมณ์ภารทวาชโคตรเลี้ยงอาหารแก่พวกพราหมณ์ นางธนัญชานีก็จะช่วยเหลือสามีในการทำอาหาร แต่วันใดที่นางธนัญชานีถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน พราหมณ์ภารทวาชโคตรก็จะหนีออกจากบ้านแต่เช้าตรู่เพราะไม่ชอบใจที่นางธนัญชานีมักจะกล่าวคำสรรเสริญพระพุทธคุณ

วันหนึ่ง พราหมณ์ภารทวาชโคตรบอกกับนางธนัญชานีว่า "พรุ่งนี้จะมีพวกพราหมณ์จำนวนมากมาทานอาหารที่บ้านเรา ขอร้องสักวันหนึ่งเถิดว่าเธออย่าได้กล่าวคำสรรเสริญพระพุทธคุณเป็นอันขาด เพราะเมื่อพวกพราหมณ์ได้ยินแล้วจะไม่พอใจ เธอจงอย่าได้ทำให้เราแตกจากเพื่อนพราหมณ์ทั้งหลายเลย"

ครั้นวันรุ่งขึ้น ขณะที่นางธนัญชานีกำลังนำอาหารเข้าไปให้แก่พวกพราหมณ์ที่พราหมณ์ภารทวาชโคตรเชิญมาที่บ้าน นางได้ก้าวเท้าพลาดจึงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า "ขอนอบน้อมแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" เมื่อนางธนัญชานีกล่าวอย่างนี้แล้ว พวกพราหมณ์ก็พากันโกรธแค้นและพูดกันว่า "พวกเราถูกคนนอกลัทธิของเราหลอกลวงให้มาที่นี่" ว่าแล้วต่างก็พากันออก

---

[๒] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, พราหมณสังยุตต์, อรหันตวรรค, ธนัญชานีสูตร ว่าด้วยผลของการฆ่าความโกรธ

จากบ้านของพราหมณ์ภารทวาชโคตร พราหมณ์ภารทวาชโคตรโกรธมาก จึงพูดกับนางธนัญชานีว่า “แม่หญิงถ่อยนี้กล่าวคุณของสมณะโล้นไม่รู้จักงด เราจักไปยกวาทะกับสมณะโล้นให้รู้เรื่องกันเสียที” นางธนัญชานีก็กล่าวว่า “ท่านพราหมณ์ ฉันยังไม่เห็นบุคคลใดจะพึงยกถ้อยคำต่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เลย เอาเถิด ท่านจงไป แม้ไปแล้วก็จักรู้”

พราหมณ์ภารทวาชโคตรรู้สึกโกรธมากขึ้น จึงไปยังเชตวันวิหารและเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว พราหมณ์ภารทวาชโคตรก็กล่าวทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลฆ่าอะไรได้ ถึงจะนอนเป็นสุข ฆ่าอะไรได้ถึงจะไม่เศร้าโศก พระโคดมชอบใจการฆ่าอะไรมากที่สุด”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “บุคคลฆ่าความโกรธได้ย่อมนอนเป็นสุข ฆ่าความโกรธได้ย่อมไม่เศร้าโศก ดูก่อน พราหมณ์ ความโกรธมียอดหวานแต่มีรากเป็นพิษ พระอริยะเจ้าทั้งหลายย่อมสรรเสริญการฆ่าความโกรธ เพราะว่าเมื่อบุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้แล้ว ใจย่อมสงบ รู้เหตุและผล รู้ควรรู้คลายปล่อยวางได้ และเข้าถึงความจริง”

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์ภารทวาชโคตรก็ได้สติกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ทรงประกาศพระธรรมอันตัดตรง เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องไฟให้แก่ที่มืด ด้วยคิดว่า คนมีจักษุย่อมเห็นรูปได้เพราะมีไฟอันส่องสว่างนั้น ข้าพระองค์นี้ขอนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาในสำนักของพระโคดมผู้เจริญ”

หลังจากที่พราหมณ์ภารทวาชโคตรได้บรรพชาในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในวิถีแห่งสติปัฏฐานสี่ตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ไม่นานนักก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

๓. เรื่องการกล่าววาจาของพระพุทธเจ้า[๓]

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ “นิครนถนาฏบุตร” อาจารย์ของนักบวชลัทธิหนึ่ง ได้เกลี้ยกล่อมเสี้ยมสอนให้ “เจ้าชายอภัยราชกุมาร” ไปทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการกล่าววาจา โดยออกอุบายให้เจ้าชายอภัยราชกุมารทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้ากล่าววาจาที่ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่นหรือไม่ ถ้าตอบว่ากล่าวก็ให้ย้อนว่า พระองค์จะต่างอะไรกับปุถุชน เพราะปุถุชนก็กล่าววาจาเช่นนั้น แต่ถ้าตอบว่าไม่กล่าว ก็ให้ย้อนว่า พระองค์เคยว่ากล่าวพระเทวทัตอย่างรุนแรงจนพระเทวทัตไม่พอใจอย่างมาก การถามปัญหาสองเงื่อนเช่นนี้ ก็โดยคาดหมายว่าพระพุทธเจ้าจะทรงมีอาการเหมือนกลืนไม่เข้าคายไม่ออก

ต่อมาวันหนึ่ง เจ้าชายอภัยราชกุมารจึงกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “พระตถาคตตรัสวาจา ที่ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่นหรือไม่” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ในข้อนี้ มิใช่ปัญหาที่จะพึงตอบในแง่เดียว” และตรัสถามเจ้าชายอภัยราชกุมารว่า “เด็กที่อมเอาไม้หรือกระเบื้องเข้าไปในปากเพราะความพลั้งเผลอของท่าน ท่านจะทำอย่างไร” เจ้าชายอภัยราชกุมารกราบทูลตอบว่า “ถ้านำออกในเบื้องแรกไม่ได้ ก็ต้องประคองจับศีรษะเด็กด้วยมือหนึ่ง แล้วใช้นิ้วของอีกมือหนึ่งดึงเอาสิ่งของนั้นออกมา ซึ่งอาจทำให้เด็กเจ็บบ้าง แต่ก็จำเป็นต้องทำเพื่อความอนุเคราะห์ในเด็กนั้น”

---

[๓] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, คหปติวรรค, อภัยราชกุมารสูตร ว่าด้วยอภัยราชกุมาร

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน กล่าวคือ

วาจาใดไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่นหรือไม่ก็ตาม ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาใดจริง แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่นหรือไม่ก็ตาม ตถาคตก็ไม่กล่าววาจานั้น

วาจาใดจริง แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนอื่น ตถาคตย่อมรู้และเลือกเวลาอันควรที่จะกล่าววาจานั้น

วาจาใดจริง แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่น ตถาคตก็ย่อมรู้และเลือกเวลาอันควรที่จะกล่าววาจานั้น

ทั้งนี้เพราะตถาคตมีความอนุเคราะห์ในสัตว์ทั้งหลาย"

เจ้าชายอภัยราชกุมารกราบทูลถามว่า "ในการที่พระตถาคตทรงตอบปัญหาได้กระจ่างแจ้งทุกอย่างเช่นนี้ เป็นเพราะพระองค์ทรงคิดไว้ล่วงหน้าก่อนหรือไม่ว่าถ้ามีคนถามเช่นนี้ จะตอบเช่นนี้ หรือว่าเรื่องนั้นแจ่มแจ้งแก่พระตถาคตโดยฐานะทีเดียว"

พระพุทธเจ้าตรัสย้อนถามว่า "ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถ ใช่หรือไม่" เจ้าชายอภัยราชกุมารทูลตอบว่า "เป็นเช่นนั้น"

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า "เมื่อมีผู้ถามว่า สิ่งนั้นเป็นส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถใช่หรือไม่ ท่านสามารถตอบได้เพราะคิดไว้ล่วงหน้าก่อนหรือไม่ว่าถ้ามีคนถามเช่นนี้ จะตอบเช่นนี้ หรือว่าเรื่องนั้นแจ่มแจ้งแก่ท่านโดยฐานะทีเดียว"

เจ้าชายอภัยราชกุมารทูลตอบว่า “ข้าพระองค์เป็นช่างประกอบรถ รู้เจนจบในส่วนประกอบน้อยใหญ่ของรถ เรื่องรถจึงเป็นเรื่องที่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์โดยฐานะทีเดียว”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบว่า “เราตถาคตก็ฉันนั้น ได้รู้แจ้งแทงตลอดธรรมธาตุทั้งปวงแล้ว เรื่องนั้นจึงแจ่มแจ้งแก่เราโดยฐานะทีเดียว”

เจ้าชายอภัยราชกุมารกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาและแสดงพระองค์เป็นอุบาสกขอนับถือพระรัตนตรัยไปตลอดพระชนม์ชีพ

๔. เรื่องสิ่งที่อยากรู้กับสิ่งที่ควรรู้[๔]

ภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อ “พระมาลุงกยบุตร” กราบทูลถามพระพุทธเจ้าในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาสารพัน เช่น โลกนี้จะคงอยู่ไปนิรันดรหรือไม่ หรือว่าจะสิ้นสุด และหากสิ้นสุดจะสิ้นสุดเมื่อใด หลังสัตว์ตายแล้ว วิญญาณจะคงอยู่หรือไม่ และจะไปอยู่ที่ไหน หรือว่าจะสูญสลายหายไป พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ พระมาลุงกยบุตรก็คาดคั้นจะเอาคำตอบให้ได้ โดยกราบทูลว่า “ถ้าไม่ตอบให้หายข้องใจ ก็จะหนีไปนับถือลัทธิศาสนาอื่น”

พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องเล่ามาเปรียบเทียบให้ฟังว่า “ชายคนหนึ่งถูกยิงด้วยลูกธนูอาบยาพิษ ญาติพี่น้องหามไปหาหมอ หมอเตรียมจะถอนลูกธนูและใส่ยาสมานแผลให้ ชายคนนั้นยกมือห้ามว่า อย่าเพิ่งถอนลูกธนูออก เพราะฉันยังไม่รู้เลยว่าใครเป็นคนยิงฉัน เขามีชื่อโคตรว่าอย่างไร เกิดวรรณะไหน อายุเท่าใด บ้านอยู่ที่ไหน และมายิงฉันด้วยเหตุอะไร ลูกธนูนี้เขาได้มาจากไหน ทำมาจากวัสดุใด ทำเองหรือซื้อมา ราคาเท่าไร ฉันต้องรู้รายละเอียดทั้งหมดก่อนถึงจะให้ถอนลูกธนูนี้ได้” เมื่อทรงเล่าอย่างนี้แล้ว ก็ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไรกับชายคนนี้ เขาเป็นคนโง่หรือฉลาด”

พระมาลุงกยบุตรกราบทูลว่า “เขาเป็นคนโง่ พระเจ้าข้า ทำไมไม่ให้หมอถอนลูกธนู และรักษาแผลให้หายก่อน แล้วค่อยไปถามรายละเอียดเหล่านั้นภายหลังก็ได้ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว เขาอาจเสียชีวิตเสียก่อนที่จะรู้เรื่องราวทั้งหมด”

---

[๔] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, ภิกขุวรรค, จูฬมาลุงกยโอวาทสูตร, เรื่องพระมาลุงกยบุตรดำริในมิจฉาทิฏฐิ

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เช่นเดียวกันนั้นแล มีเรื่องราวมากมายในโลกที่ไม่จำเป็นต้องรู้ เพราะรู้ไปก็ไม่ทำให้อะไรดีขึ้น รู้ไปก็ไม่มีคุณประโยชน์อะไรขึ้นมา คือไม่ทำให้อาสวกิเลสหมดไปได้ ควรรีบเร่งสนใจในเรื่องที่จำเป็นในขณะปัจจุบันดีกว่า สิ่งจำเป็นที่ควรรู้ในขณะปัจจุบันก็คือ ทำอย่างไรจึงจะดับทุกข์ได้”

๕. เรื่องเมื่อมีผู้มาด่าว่า[๕]

พราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อ "อักโกสกภารทวาชพราหมณ์" รู้สึกโกรธแค้นพระพุทธเจ้าอย่างมาก เนื่องจากพี่ชายและน้องชายของพราหมณ์ผู้นี้ต่างออกบวชเป็นภิกษุ และเป็นที่รู้กันว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนหักล้างความเชื่อและวิถีปฏิบัติดั้งเดิมหลายประการของพวกพราหมณ์ พราหมณ์ผู้นี้รู้สึกอับอายพวกพราหมณ์ด้วยกัน จึงตามไปด่าว่าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ โดยคำด่าว่าก็มีทั้งคำดูหมิ่นและคำกล่าวหา กับเป็นคำที่หยาบคาย เสียดสี กระแทกแดกดันเผ็ดร้อนและรุนแรงทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าก็ปล่อยให้เขาด่าว่าไปเรื่อยๆ โดยไม่ตอบโต้แม้แต่คำเดียว

พราหมณ์ด่าว่าจนสะใจและเหน็ดเหนื่อยแล้ว พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามเขาว่า "พราหมณ์ ที่บ้านของท่านมีแขกไปเยี่ยมเยือนบ้างหรือไม่"

พราหมณ์ตอบอย่างทะนงตนว่า "มีแน่นอน ข้าพเจ้าเป็นคนมีเกียรติและมีคนนับถือกันมากนะจะบอกให้"

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า "เวลาแขกไปเยี่ยมเยือนท่านถึงบ้านท่านเอาอะไรมาต้อนรับ"

พราหมณ์ตอบอย่างมั่นใจว่า "ก็ต้องหาน้ำและอาหารมาต้อนรับตามธรรมเนียมสิ ข้าพเจ้าไม่ใช่คนไร้วัฒนธรรมนี่"

---

[๕] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, พราหมณสังยุตต์ อรหันตวรรค, อักโกสกสูตร, เรื่องพระพุทธเจ้าไม่รับคำด่าของพราหมณ์

พระพุทธเจ้าตรัสถามอีกว่า “แล้วถ้าแขกไม่กินของที่ท่านนำมาต้อนรับ ของนั้นจะเป็นของใคร”

พราหมณ์ตอบว่า “ก็เป็นของข้าพเจ้าตามเดิมสิ คำถามอย่างนี้ท่านยังถามมาได้”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ก็เช่นเดียวกันนั้น เมื่อครู่นี้ท่านด่าว่าเราเสียมากมาย เมื่อเราไม่รับคำด่าว่าเหล่านั้น คำด่าว่าเหล่านั้นก็ตกเป็นของท่านตามเดิมสินะ”

จากนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาว่า “ผู้ฝึกฝนตนแล้วมีสติรู้ทันในปัจจุบันสม่ำเสมอ ย่อมรู้ชอบ รู้สงบ และรู้ความจริง ความโกรธก็เป็นสิ่งไม่เที่ยง เมื่อเกิดแล้วก็ย่อมดับไป ผู้ใดโกรธตอบบุคคลผู้โกรธก่อน ผู้นั้นเป็นผู้ลามกยิ่งกว่าบุคคลผู้โกรธก่อน ผู้ใดไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธก่อนแล้วชื่อว่าย่อมชนะสงครามอันบุคคลชนะได้โดยยาก ผู้ใดรู้ว่าบุคคลอื่นโกรธแล้วมีสติรู้สงบเสียได้ ผู้นั้นชื่อว่าย่อมประพฤติในทางที่เป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายคือแก่ตนและบุคคลอื่น”

อักโกสกภารทวาชพราหมณ์ได้ฟังธรรมนั้นแล้วก็ได้สติ และเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า จึงกราบทูลขอบรรพชาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย หลังจากที่อักโกสกภารทวาชพราหมณ์ ได้บรรพชาในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ได้บำเพ็ญเพียรฝึกสติดูกายและจิตอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งว่าชีวิตและสรรพสิ่งล้วนแต่เป็นมายา มีสภาวะภายนอกที่ไม่เที่ยง มีสภาวะภายในที่ปรวนแปรอยู่ตลอดเวลาไม่อาจคงทนอยู่ได้ และในสภาวะที่ลึกที่สุด

ก็ไม่มีตัวตนที่แท้จริงอยู่เลย ในที่สุดพระอักโกสกภารทวาชก็สามารถละอาสวกิเลสทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิงและบรรลุเป็นพระอรหันต์

๖. เรื่องเหตุที่การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าจำแนกตามกลุ่มผู้ฟัง[๖]

ครั้งหนึ่งมีผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งชื่อ อสิพันธกบุตร มากราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระเมตตาต่อคนทั้งหลายถ้วนหน้ากันโดยมิได้ลำเอียงว่าคนนั้นเป็นภิกษุ ภิกษุณีผู้เป็นสาวกของพระองค์ คนนั้นเป็นอุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นสาวกของพระองค์ และคนนั้นเป็นผู้นับถือคำสอนอื่นซึ่งไม่เป็นสาวกของพระองค์ ใช่หรือไม่”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ตถาคตเมตตาต่อคนทั้งหลายถ้วนหน้ากันโดยมิได้ลำเอียงว่า คนนั้นเป็นหรือไม่เป็นสาวกของตถาคต”

อสิพันธกบุตรกราบทูลถามต่อไปว่า “ถ้าเช่นนั้น ไฉนบางครั้งพระองค์ก็แสดงธรรมแก่คนกลุ่มหนึ่ง และบางครั้งพระองค์ก็ไม่แสดงธรรมแก่คนอีกกลุ่มหนึ่ง”

พระพุทธเจ้าย้อนถามว่า “ชาวนาคนหนึ่งมีนาอยู่สามแปลง แปลงหนึ่งมีเนื้อดินดีเลิศ แปลงหนึ่งมีเนื้อดินปานกลาง และอีกแปลงหนึ่งมีเนื้อดินเลว เมื่อเขาจะหว่านพืช จะหว่านในแปลงใดก่อน”

อสิพันธกบุตรกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาวนาคนนั้นแม้ปรารถนาจะให้นาทั้งสามแปลงมีพืชเติบโตอุดมสมบูรณ์เหมือนกันหมด แต่ก็จำเป็นต้องหว่านพืชในแปลงที่มีเนื้อดินดีเลิศก่อน เสร็จแล้วก็จะหว่านพืชในแปลงที่มีเนื้อดินปานกลาง ต่อจากนั้นจึงจะหว่านพืชในแปลงที่มีเนื้อดินเลว

---

[๖] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค, คามณิสังยุต, เทศนาสูตร ว่าด้วยการแสดงธรรมเปรียบด้วยนา ๓ ชนิด และว่าด้วยการแสดงธรรมเปรียบด้วยขวดน้ำ ๓ ใบ

ด้วยหวังว่าอาจจะมีโอกาสอยู่บ้างที่พืชจะเติบโตในแปลงที่มีเนื้อดินเลวได้ หรือมิฉะนั้นก็ยังเป็นอาหารของโคได้”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “มีอีกตัวอย่างหนึ่งที่ท่านพึงพิจารณา ชายคนหนึ่งมีขวดน้ำอยู่สามใบ ใบหนึ่งไม่ทะลุไม่รั่วไม่ซึม ใบหนึ่งไม่ทะลุแต่ทั้งรั่วและซึม อีกใบหนึ่งทั้งทะลุ รั่วและซึม หากชายคนนั้นจะเก็บน้ำในขวดจะพึงเก็บในขวดใบไหนก่อน”

อสิพันธกบุตรกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชายคนนั้นย่อมจะเก็บน้ำไว้ในขวดใบที่ไม่ทะลุไม่รั่วไม่ซึมก่อน ครั้นขวดใบนั้นเต็มแล้วก็จะเก็บน้ำในขวดใบที่ไม่ทะลุแต่ทั้งรั่วและซึมเป็นลำดับถัดมา ส่วนขวดใบที่ทั้งทะลุ รั่วและซึมก็อาจจะเก็บน้ำไว้บ้างด้วยเขาคิดว่าอาจจักใช้ล้างสิ่งของได้บ้าง”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ฉันใดก็ฉันนั้น แม้ตถาคตเมตตาต่อคนทั้งหลายถ้วนหน้ากัน แต่คนแต่ละกลุ่มเปรียบได้กับนาที่มีเนื้อดินต่างกัน หรือเทียบได้กับขวดน้ำที่มีสภาพต่างกัน มีความพร้อมที่จะฟังและเข้าถึงธรรมได้ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ภิกษุ ภิกษุณีผู้เป็นสาวกของเรา นับแต่บรรพชาแล้วจักต้องอยู่ในพระธรรมวินัย และมีใจพร้อมจะศึกษาพระธรรมวินัยนั้น เราจึงแสดงธรรมโดยบริบูรณ์ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดแก่ภิกษุ ภิกษุณีผู้เป็นสาวกของเราเป็นหลักก่อน เพราะเขาเหล่านั้นมีเราเป็นที่พึ่งโดยชัดแจ้ง จริงแท้เขาเหล่านั้นมีความพร้อมจะบรรลุธรรมได้โดยง่าย ส่วนอุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นสาวกของเรา นับแต่ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยแล้วอาจมีใจพร้อมจะศึกษาพระธรรมวินัยนั้น เราจึงแสดงธรรมโดยบริบูรณ์ทั้งในเบื้องต้น

ท่ามกลางและที่สุดแก่อุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นสาวกของเราเป็นหลักถัดมา เพราะเขาเหล่านั้นมีเราเป็นที่พึ่งโดยชัดแจ้ง จริงแท้ เขาเหล่านั้นมีความพร้อมจะบรรลุธรรมได้ และสำหรับผู้นับถือคำสอนอื่นซึ่งไม่เป็นสาวกของเรา แม้เขายังไม่มีใจพร้อมจะศึกษาพระธรรมวินัยนั้น แต่เราก็แสดงธรรมโดยบริบูรณ์ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดแก่เขาเหล่านั้นในกาลเวลาอันควร ด้วยเราคิดว่าหากเขาจะได้รู้ธรรมสักบทหนึ่งก็อาจจะมีโอกาสบรรลุธรรมได้ หรือมิฉะนั้นเขาก็อาจจะได้พิจารณาธรรมนั้นต่อไปซึ่งจักเป็นประโยชน์เกื้อกูลเขาในวันข้างหน้า”

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว อสิพันธกบุตรได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระธรรมเทศนาของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรม ดุจหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง ส่องไฟในที่มืดด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปได้เพราะมีแสงสว่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอตั้งจิตสักการะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่เคารพยิ่งตลอดชีวิตตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป”

๗. เรื่องพระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์เป็นเพียงผู้บอกทาง[๗]

ครั้งหนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าประทับที่บุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ คณกโมคคัลลานะ กราบทูลถามว่า "พระโคดมผู้เจริญ การเรียนวิชาต่างๆ ในทางโลกมีการจัดทำหลักสูตรเนื้อหาการเรียนเป็นลำดับขั้นตอน อาทิจากขั้นที่หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก เป็นต้น ในพระธรรมวินัยของพระองค์สามารถจัดทำหลักสูตรเนื้อหาการเรียนเป็นลำดับขั้นตอนได้หรือไม่พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ได้เช่นกัน เปรียบเหมือนผู้เชี่ยวชาญการฝึกม้าได้ม้าที่อาจฝึกได้มาตัวหนึ่งแล้ว ขั้นแรกก็ย่อมจะฝึกม้าให้รู้จักการรับสวมบังเหียนก่อน แล้วจึงค่อยฝึกอย่างอื่นเป็นลำดับไป การที่ตถาคตจะฝึกอบรมภิกษุก็เช่นเดียวกัน

ขั้นแรกย่อมแนะนำก่อนว่า เธอจงเป็นผู้มีศีลสำรวมดีในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยแม้ในโทษที่เล็กน้อย ครั้นภิกษุนั้นเป็นผู้มีศีลดีแล้วตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปว่า เธอจงเป็นผู้สำรวมในอินทรีย์ทั้งหกคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ระมัดระวังไว้ไม่ให้เผลอไปตามอารมณ์

ครั้นภิกษุเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปว่า เธอจงเป็นผู้รู้ประมาณในอาหาร จงพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงฉัน

---

[๗] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์, เทวทหวรรค, คณกโมคคัลลานสูตร ว่าด้วยการศึกษาและการปฏิบัติเป็นไปตามลำดับ

ไม่ฉันอาหารเพื่อเล่นมัวเมา แต่ฉันอาหารเพียงเพื่อให้กายนี้ตั้งอยู่ได้ เพื่ออนุเคราะห์ให้มีกำลังปฏิบัติธรรมต่อไปได้เท่านั้น

ครั้นภิกษุเป็นผู้รู้ประมาณในอาหารดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปว่า เธอจงประกอบความเพียรในการมีสติอยู่เนืองๆ เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตของเธอและรู้รอบคอบในอิริยาบถต่างๆ

ครั้นภิกษุเป็นผู้ประกอบความเพียรในการมีสติอยู่เนืองๆ ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปว่า เธอจงหมั่นบำเพ็ญสมาธิภาวนาคอยชำระจิตให้บริสุทธิ์ ละออกจากกามและอกุศลทั้งหลาย

ครั้นภิกษุเป็นผู้บำเพ็ญสมาธิภาวนาดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปเพื่อให้ภิกษุนั้นบรรลุฌานที่หนึ่งถึงฌานที่สี่ไปโดยลำดับอันจะเป็นบาทฐานให้บรรลุมรรคผลสิ้นอาสวกิเลสทั้งหลายในที่สุด”

คณกโมคคัลลานะกราบทูลถามว่า “เมื่อพระองค์สอนสาวกของพระองค์ตามลำดับขั้นตอนเช่นนี้แล้ว สาวกเหล่านั้นยินดีและปฏิบัติตามจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูปหรือไม่ หรือว่าบางรูปก็ไม่ยินดีหรือไม่ปฏิบัติตาม”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “บางรูปก็ยินดีและปฏิบัติตาม และบางรูปก็ไม่ยินดีหรือไม่ปฏิบัติตาม”

คณกโมคคัลลานะกราบทูลถามต่อไปอีกว่า “เหตุใดจึงแตกต่างกันเช่นนั้นเล่า ในเมื่อพระนิพพานก็มีอยู่จริง ทางดำเนินไปถึงพระนิพพานก็มีอยู่จริง และพระองค์ผู้สามารถแนะนำทางดำเนินไปพระนิพพานก็มีพร้อมอยู่”

พระพุทธเจ้าตรัสย้อนถามว่า “ท่านรู้จักทางไปกรุงราชคฤห์หรือไม่”

คณกโมคคัลลานะกราบทูลตอบว่า “ข้าพระองค์รู้จักเป็นอย่างดี พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มีผู้ประสงค์จะไปกรุงราชคฤห์จึงมาขอให้ท่านช่วยแนะนำทาง ท่านได้แนะนำเขาไปว่า ทางนี้ไปกรุงราชคฤห์ บอกให้เขาเดินทางไปตามทางนี้ระยะหนึ่งจะถึงหมู่บ้านชื่อนั้น เดินทางต่อไปอีกก็จะถึงชุมชนใหญ่ ถึงสวน ถึงป่า ถึงแอ่งน้ำขนาดใหญ่ และถึงกรุงราชคฤห์โดยลำดับ ผู้นั้นรับคำแนะนำแล้วกลับเปลี่ยนใจไม่เดินทางไป หรือเดินทางไปยังทิศทางอื่นซึ่งผิดทาง จึงไม่ถึงกรุงราชคฤห์ ในขณะที่มีอีกคนหนึ่งมาขอให้ท่านช่วยแนะนำทางไปกรุงราชคฤห์เช่นกันและท่านก็แนะนำเขาอย่างเดียวกันกับที่แนะนำคนก่อน ผู้นั้นเดินทางไปตามทางที่ท่านแนะนำและถึงกรุงราชคฤห์โดยสวัสดี เหตุใดจึงแตกต่างกันเช่นนั้นเล่า ในเมื่อกรุงราชคฤห์ก็ตั้งอยู่อย่างเดิม ทางดำเนินไปถึงกรุงราชคฤห์ก็มีอยู่ ท่านผู้สามารถแนะนำทางก็แนะนำทางให้แล้ว แต่ไฉนคนหนึ่งไปไม่ถึง อีกคนหนึ่งไปถึงเล่า”

คณกโมคคัลลานะกราบทูลตอบว่า “จะทำอย่างไรได้ ข้าพระองค์ก็เป็นเพียงผู้บอกทางให้เท่านั้น”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ฉันใดก็ฉันนั้น พระนิพพานมีอยู่จริง ทางดำเนินไปถึงพระนิพพานมีอยู่จริง และตถาคตผู้แนะนำพร่ำสอนก็ได้แนะนำพร่ำสอนอยู่เพื่อบอกทางดำเนินไปพระนิพพาน แต่บางรูปก็ยินดีและปฏิบัติตาม และบางรูปก็ไม่ยินดีหรือไม่ปฏิบัติตาม จะทำอย่างไรได้ ตถาคตก็เป็นเพียงผู้บอกทางให้เท่านั้น”

๘. เรื่องทางข้างหน้าของชีวิตย่อมขึ้นอยู่กับการกระทำของผู้นั้นเอง[๘]

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับที่ป่ามะม่วงใกล้เมืองนาลันทา มีผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งมาเฝ้ากราบทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีพราหมณ์ผู้หนึ่งเป็นชาวปัจฉาภูมิ เลื่องชื่อว่ามีคุณวิเศษ มีวัตรปฏิบัติคือ นุ่งผ้าเป็นริ้วดังสาหร่าย ลงอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์วันละสามเวลาและบูชาไฟ มีพลังมากสามารถอ้อนวอนหรือร้องขอให้เทพยดาดลบันดาลให้ผู้ตายไปสู่สวรรค์ก็ได้ลงนรกก็ได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วจะมีพลังหรือดลบันดาลเช่นนั้นได้หรือไม่ พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสย้อนถามว่า "มีคนผู้หนึ่ง เป็นผู้ฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตาย ถือเอาของที่คนอื่นไม่ได้ให้มาเป็นของตน เป็นชู้กับคนที่มีคู่ครองอยู่แล้ว พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย พูดนินทาว่าร้าย มีจิตทุจริตเพ่งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดจากครรลองคลองธรรม ต่อมาขณะผู้นั้นถึงแก่ความตาย กลับมีมหาชนมาประชุมพร้อมกันแล้วพากันอ้อนวอน พากันปลอบโยน พากันกล่าววาจาว่า ขอให้ผู้นั้นจงไปสู่สวรรค์เถิด ถามว่า ผู้นั้นจะพึงไปสู่สุคติในสวรรค์เพราะเหตุแห่งการพากันอ้อนวอน การพากันปลอบโยน การพากันกล่าววาจาของมหาชนเช่นนั้นได้หรือ"

ผู้ใหญ่บ้านกราบทูลตอบว่า "หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า"

---

[๘] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สหายตนวรรค, คามณิสังยุต, ภูมกสูตร ว่าด้วยผู้ทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ย่อมเข้าถึงอบาย และว่าด้วยผู้เว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ ย่อมเข้าถึงสวรรค์

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า "มีศิลาขนาดมหึมาก้อนหนึ่งถูกทิ้งลงไปในห้วงน้ำลึก และมีมหาชนมาประชุมพร้อมกันแล้วพากันอ้อนวอน พากันปลอบโยน พากันกล่าววาจาว่า ขอให้ศิลาก้อนนั้นจงลอยขึ้นมาบนบกเถิด ถามว่า ศิลาก้อนนั้นจะลอยขึ้นมาบนบกเพราะเหตุแห่งการพากันอ้อนวอน การพากันปลอบโยน การพากันกล่าววาจาของมหาชนเช่นนั้นได้หรือ"

ผู้ใหญ่บ้านกราบทูลตอบว่า "หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อผู้นั้นขณะมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตาย ถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน เป็นชู้กับคนที่มีคู่ครองอยู่แล้ว พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย พูดนินทาว่าร้าย มีจิตทุจริตเพ่งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดจากครรลองคลองธรรม แม้ขณะผู้นั้นถึงแก่ความตายมีมหาชนมาประชุมพร้อมกันแล้วพากันอ้อนวอน พากันปลอบโยน พากันกล่าววาจาว่า ขอให้ผู้นั้นจงไปสู่สวรรค์เถิด ก็ไม่อาจทำให้ผู้นั้นไปสู่สวรรค์ได้ เพราะบาปกรรมที่ผู้นั้นทำไว้ย่อมพาผู้นั้นไปสู่ทุคติในนรก"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "มีคนอีกผู้หนึ่ง เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตาย งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดหยาบคาย งดเว้นจากการพูดนินทาว่าร้าย มีจิตสุจริตไม่เพ่งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ไม่มีจิตพยาบาท มีความเห็นถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ต่อมาขณะผู้นั้นถึงแก่ความตาย กลับมีมหาชนมาประชุมพร้อมกันแล้วพากันร้องขอ พากันด่าทอ พากันกล่าววาจาว่า ขอให้ผู้นั้นจงไปสู่นรกเถิด

ถามว่า ผู้นั้นจะพึงไปสู่ทุคติในนรกเพราะเหตุแห่งการพากันร้องขอ การพากันด่าทอ การพากันกล่าววาจาของมหาชนเช่นนั้นได้หรือ”

ผู้ใหญ่บ้านกราบทูลตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “มีหม้อบรรจุเนยใสหม้อหนึ่ง ถูกตีแตก และทิ้งลงไปในห้วงน้ำลึก ตัวหม้อจมลง แต่เนยใสในหม้อลอยขึ้นข้างบน และมีมหาชนมาประชุมพร้อมกันแล้วพากันร้องขอ พากันด่าทอ พากันกล่าววาจาว่า ขอให้เนยใสนั้นจงจมลงไปใต้น้ำเถิด ถามว่า เนยใสนั้นจะจมลงไปใต้น้ำเพราะเหตุแห่งการพากันร้องขอ การพากันด่าทอ การพากันกล่าววาจาของมหาชนเช่นนั้นได้หรือ”

ผู้ใหญ่บ้านกราบทูลตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อผู้นั้นขณะมีชีวิตอยู่เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตาย งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดหยาบคาย งดเว้นจากการพูดนินทาว่าร้าย มีจิตสุจริตไม่เพ่งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ไม่มีจิตพยาบาท มีความเห็นถูกต้องตามครรลองคลองธรรม แม้ขณะผู้นั้นถึงแก่ความตาย มีมหาชนมาประชุมพร้อมกันแล้วพากันร้องขอ พากันด่าทอ พากันกล่าววาจาว่า ขอให้ผู้นั้นจงไปสู่นรกเถิด ก็ไม่อาจทำให้ผู้นั้นไปสู่นรกได้ เพราะบุญกรรมที่ผู้นั้นทำไว้ย่อมพาผู้นั้นไปสู่สุคติในสวรรค์”

๙. เรื่องการเตรียมใจของสมณะต่อการถูกประทุษร้าย[๙]

พระปุณณะเป็นภิกษุรูปหนึ่งในสมัยพุทธกาลที่เป็นพระอรหันต์ โดยก่อนจะบรรลุมรรคผล พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นวิธีอบรมจิตให้มีสติระลึกรู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิดปรุงแต่งต่างๆ ที่ทำให้เกิดตัณหาและอุปาทานซึ่งเป็นที่มาของความทุกข์นั้น พระปุณณะได้รับการอบรมวิปัสสนากรรมฐานจากพระพุทธเจ้าแล้ว ขณะนั้นยังไม่บรรลุมรรคผล ก็ตั้งใจจะไปยังชนบทแห่งหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกว่า "สุนาปรันตชนบท" เพื่อนำวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะให้นั้นไปปฏิบัติเองต่อไป จึงทูลขอพระพุทธเจ้าเพื่อจะเดินทางไปยังท้องถิ่นดังกล่าว

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ดูก่อนปุณณะ ชาวสุนาปรันตะเป็นหมู่ชนที่มีความดุร้ายมาก ถ้าเขาจักด่าว่าบริภาษเธออย่างรุนแรง เธอจะคิดอย่างไรกับเขาเหล่านั้น"

พระปุณณะทูลตอบว่า "ข้าแต่พระตถาคต ถ้าชาวสุนาปรันตะจักด่าว่าบริภาษข้าพระองค์อย่างรุนแรง ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า ชาวสุนาปรันตะนี้ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ทุบตีเราด้วยกำปั้นและฝ่ามือ เพียงถูกด่าว่าเช่นนี้จะเป็นไรไป"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ดูก่อนปุณณะ แล้วถ้าชาวสุนาปรันตะจักทุบตีเธอด้วยกำปั้นและฝ่ามือ เธอจะคิดอย่างไรกับเขาเหล่านั้น"

---

[๙] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์, สฬายตนวรรค, ปุณโณวาทสูตร

พระปุณณะทูลตอบว่า "ข้าแต่พระตถาคต ถ้าชาวสุนาปรันตะจักทุบตีข้าพระองค์ด้วยกำปั้นและฝ่ามือ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า ชาวสุนาปรันตะนี้ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ใช้ก้อนหินขว้างปาทำร้ายเรา ซึ่งเราจักต้องเจ็บปวดมากกว่าถูกทุบตีด้วยกำปั้นและฝ่ามือเสียอีก"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ดูก่อนปุณณะ แล้วถ้าชาวสุนาปรันตะจักใช้ก้อนหินขว้างปาทำร้ายเธอ เธอจะคิดอย่างไรกับเขาเหล่านั้น"

พระปุณณะทูลตอบว่า "ข้าแต่พระตถาคต ถ้าชาวสุนาปรันตะจักใช้ก้อนหินขว้างปาทำร้ายข้าพระองค์ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า ชาวสุนาปรันตะนี้ยังดีนักหนาแล้วที่ไม่ใช้ศัสตราวุธอันแหลมคมมาฟันแทงทำร้ายเรา ซึ่งเราจักต้องเจ็บปวดมากกว่าถูกขว้างปาด้วยก้อนหินเสียอีก"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ดูก่อนปุณณะ แล้วถ้าชาวสุนาปรันตะจักใช้ศัสตราวุธอันแหลมคมมาฟันแทงทำร้ายเธอ เธอจะคิดอย่างไรกับเขาเหล่านั้น"

พระปุณณะทูลตอบว่า "ข้าแต่พระตถาคต ถ้าชาวสุนาปรันตะจักใช้ศัสตราวุธอันแหลมคมมาฟันแทงทำร้ายข้าพระองค์ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า ชาวสุนาปรันตะนี้ยังดีนักหนาแล้วที่เพียงแต่ทำร้ายเราให้บาดเจ็บเท่านั้น แต่ไม่ได้ปลิดชีวิตเราให้ถึงแก่ความตาย"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ดูก่อนปุณณะ แล้วถ้าชาวสุนาปรันตะจักปลิดชีวิตเธอให้ถึงแก่ความตาย เธอจะคิดอย่างไรกับเขาเหล่านั้น"

พระปุณณะทูลตอบว่า “ข้าแต่พระตถาคต ถ้าชาวสุนาปรันตะจักปลิดชีวิตข้าพระองค์ให้ถึงแก่ความตาย ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า อันเนื้อตัวร่างกายของเรานี้เป็นรังของโรค ทำให้มีทุกขเวทนาอยู่เนืองๆ ชาวสุนาปรันตะนี้ดีนักหนาแล้วที่ช่วยสงเคราะห์ให้เราไม่ต้องแบกเนื้อตัวร่างกายอันเป็นรังของโรคต่อไป เรามีเขาเหล่านั้นช่วยสงเคราะห์แล้วควรจักขอบคุณเขาเหล่านั้น”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดีแล้ว ปุณณะ เธอประกอบด้วยการฝึกอบรมจิตและความสงบใจเช่นนี้แล้ว จักอาจอยู่ในสุนาปรันตชนบทได้ จงเดินทางไปตามเวลาอันควรเถิด”

พระปุณณะอนุโมทนาพระภาษิตของพระพุทธเจ้าแล้ว ลุกจากอาสนะและถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า ทำประทักษิณและเดินทางไปยังสุนาปรันตชนบทภายในพรรษานั้น พระปุณณะได้ปฏิบัติจนรู้แจ้งในวิชชาและวิมุตติ บรรลุเป็นพระอรหันต์ และยังได้อบรมชาวสุนาปรันตะให้กลับใจมามีศรัทธาในพระรัตนตรัยพร้อมแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ คน แล้วพระปุณณะได้ปรินิพพานในกาลต่อมา

๑๐. เรื่องผู้ไม่เคยถูกนินทานั้นไม่มี[๑๐]

วันหนึ่ง อุบาสกชาวเมืองสาวัตถีชื่อ "อตุละ" กับบริวาร พากันไปยังพระวิหารเชตวัน เพื่อฟังธรรม พวกเขาเข้าไปกราบไหว้พระเรวตเถระ แล้วนั่งลง แต่พระเรวตเถระไม่ได้กล่าวคำใดๆ แก่พวกเขาเลย เพราะความที่พระเรวตเถระเป็นผู้ยินดีในการอยู่สงบเพียงลำพัง อตุละรู้สึกไม่พอใจ และบ่นกับบริวารของตนว่า "ทำไมท่านไม่พูดคุยอะไรบ้างเลย"

จากนั้น อตุละกับบริวารก็พากันไปยังสำนักของพระสารีบุตรเถระ พระสารีบุตรเถระถามว่า "พวกโยมต้องการสิ่งใด" อตุละตอบว่า "เมื่อสักครู่ข้าพเจ้าพาอุบาสกเหล่านี้ไปกราบไหว้พระเรวตเถระ เพื่อจะฟังธรรม แต่พระเรวตเถระไม่พูดอะไรกับพวกข้าพเจ้าเลย พวกข้าพเจ้าจึงมาที่นี่เพื่อฟังธรรมจากท่าน ขอท่านได้โปรดแสดงธรรมเถิด"

พระสารีบุตรเถระจึงแสดงธรรมเทศนาว่าด้วยพระอภิธรรมอย่างละเอียดเป็นเวลานาน อตุละทนฟังจนจบก็รู้สึกไม่พอใจอีก และบ่นกับบริวารของตนอีกว่า "พระอภิธรรมละเอียดมากเหลือเกิน พระสารีบุตรเถระแสดงธรรมยาวขนาดนี้ใครจะจดจำทั้งหมดได้ พวกเราไม่ได้ต้องการฟังธรรมมากมายยืดยาวขนาดนี้"

แล้วอตุละกับบริวารก็พากันไปหาพระอานนท์เถระ และกราบเรียนพระอานนท์เถระว่า "พวกข้าพเจ้าไปหาพระเรวตเถระ เพื่อจะฟังธรรม แต่พระเรวตเถระไม่ยอมแม้แต่จะพูดคุยอะไรเลย พวกข้าพเจ้ารู้สึกไม่พอใจจึงไปหาพระสารีบุตรเถระ แต่พระสารีบุตรเถระก็แสดงธรรมอย่างยืดยาว พวกข้าพเจ้า

---

[๑๐] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, โกธวรรค, เรื่อง อตุลอุบาสก

รู้สึกไม่ชอบใจ จึงมาหาท่าน ขอท่านโปรดแสดงธรรมให้พวกข้าพเจ้าฟังด้วยเถิด”

พระอานนท์เถระจึงแสดงธรรมแต่น้อย เพื่อให้อตุละกับบริวารเข้าใจได้ง่ายๆ แต่เมื่ออตุละฟังธรรมจากพระอานนท์เถระจนจบแล้ว ก็รู้สึกไม่พอใจอีกเช่นกัน และบ่นกับบริวารของตนอีกว่า “พระอานนท์เถระแสดงธรรมแบบย่นย่ออย่างนี้ ไม่มีรายละเอียดเลย ใครจะไปเข้าใจได้เล่า”

ว่าแล้วอตุละกับบริวารก็พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลเล่าเรื่องทั้งหมดดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงสดับเรื่องทั้งหมดแล้ว ตรัสว่า “เรื่องอย่างนี้เป็นมาแต่โบราณกาลคู่กับคน ไม่ว่าจะเป็นคนที่ไม่พูด คนพูดมาก หรือคนพูดน้อยก็ล้วนแต่เคยถูกคนนินทาติเตียนทั้งสิ้น แต่ก็ไม่มีผู้ใดในโลกที่จะถูกติเตียนอย่างเดียว และไม่มีผู้ใดในโลกที่จะได้รับคำสรรเสริญอย่างเดียว แม้แต่พระราชา ผืนแผ่นดิน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เทพยดา หรือดินฟ้าอากาศ หรือแม้แต่ตถาคตเองก็มีทั้งผู้ที่นินทา และผู้ที่สรรเสริญ หากเป็นการติเตียนและสรรเสริญจากคนพาลก็เป็นเรื่องที่ไม่ควรนับเป็นแก่นสาร แต่ถ้าเป็นการติเตียนและสรรเสริญจากบัณฑิต จึงจะชื่อว่าเป็นการติเตียนและสรรเสริญ ผู้ใดซึ่งมีความประพฤติดีงามและมีปัญญาดีงามทำแต่สิ่งดีงามอย่างสม่ำเสมอ วิญญูชนทั้งหลายผู้มีความใคร่ครวญด้วยใจเป็นธรรมดีแล้วย่อมมีคำสรรเสริญให้แก่เขาผู้นั้น ถึงกระนั้นก็ยังคงเป็นคำของผู้อื่น บุคคลพึงหมั่นรักษาศีล บำเพ็ญสมาธิและเจริญปัญญาของตน เป็นสำคัญเถิด เพื่อจะได้เข้าถึงความรู้แจ้งว่าทุกสิ่งคือกองทุกข์ล้วนๆ เมื่อรู้แจ้งแล้วจะได้ไม่หลงติดกับสิ่งทั้งปวงนั้น”

จบคำเทศนา อุบาสกจำนวนมากในที่นั้นซึ่งได้พิจารณาตามด้วยใจอันตั้งมั่นโดยชอบก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน

๑๑. เรื่องทางไปของชีวิตเกิดจากความคิดและเจตนา[๑๑]

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับ ณ นิคมแห่งชาวโกลิยะ มีนักบวชประเภทชีเปลือย ๒ คน คนหนึ่งชื่อว่า "เสนิยะอเจละ" มีพฤติกรรมและวิธีดำเนินชีวิตเลียนแบบสุนัข โดยความเชื่อว่า ทำเช่นนี้แล้วจะมีตบะอันจะทำให้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ กับอีกคนหนึ่งชื่อว่า "ปุณณโกลิยบุตร" มีพฤติกรรมและวิธีดำเนินชีวิตเลียนแบบวัว โดยความเชื่อทำนองเดียวกันว่าทำเช่นนี้แล้วจะมีตบะอันจะทำให้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ เมื่อเสนิยะอเจละและปุณณโกลิยบุตรได้พบพระพุทธเจ้าก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ที่ตนมีพฤติกรรมและวิธีดำเนินชีวิตเช่นนี้จะมีคติในภายภาคหน้าอย่างไร โดยหวังว่าพระพุทธเจ้าจะตรัสรับรองว่าทำดีแล้ว

พระพุทธเจ้าทรงห้ามว่า "อย่าถามเลย" แต่ทั้งสองคนก็ยังคงอ้อนวอนถามถึง ๓ ครั้งขอให้พระพุทธเจ้าตอบ พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบว่า "คนที่มีพฤติกรรมและวิธีดำเนินชีวิตเลียนแบบสุนัขหรือวัวเช่นนี้ เมื่อตายไปก็จะไปเกิดเป็นสุนัขหรือวัวตามความหลงผิดและเคยชินเช่นนั้น" ทั้งสองคนรู้สึกเสียใจและได้คิด จึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเพื่อทั้งสองคนจะได้เลิกวัตรอันงมงายของตนเสีย พระพุทธเจ้าจึงตรัสแสดงธรรมเกี่ยวกับกรรม ๔ อย่าง คือ

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ การที่ปรุงแต่งความคิดหรือเจตนาทางกายวาจาใจอันหลงผิดอยู่มาก ประกอบด้วยการเบียดเบียน จึงมีที่ไปคือไปเกิด

---

[๑๑] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, คหปติวรรค, กุกกุโรวาทสูตร

ในภพที่มีการเบียดเบียน ได้รับสัมผัสและเวทนาที่มีการเบียดเบียน อันเป็นความทุกข์ทรมานโดยส่วนเดียว เช่นผู้ที่ไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต และอสุรกาย

๒. กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ การที่ปรุงแต่งความคิดหรือเจตนาทางกายวาจาใจ อันประกอบด้วยการไม่เบียดเบียน และความสงบใจ แต่ยังมีอวิชชาคือความไม่รู้อันทำให้ติดยึดในตัวตนมากบ้าง น้อยบ้าง จึงมีที่ไปคือไปเกิดในภพที่ไม่มีการเบียดเบียน ได้เสวยเวทนาที่เป็นความสงบใจชั่วระยะเวลาหนึ่ง เช่นผู้ที่ไปเกิดเป็นพรหม

๓. กรรมดำปนกับกรรมขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ การที่ปรุงแต่งความคิดหรือเจตนาทางกายวาจาใจอันหลงผิดมากบ้าง น้อยบ้าง ประกอบด้วยการเบียดเบียนบ้างและการไม่เบียดเบียนบ้าง จึงมีที่ไปคือไปเกิดในภพที่มีการเบียดเบียนบ้างและที่ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง ได้รับสัมผัสและเวทนาที่มีทั้งความทุกข์ทรมานและความบันเทิงเริงรมย์คละเคล้ากันไป เช่นผู้ที่ไปเกิดเป็นเทวดา คนและสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ คือมีเจตนาที่จะละกรรมทั้งปวง โดยประกอบด้วยวิชชา รู้ถึงอริยสัจอย่างถ่องแท้ มีที่หมายคือการพ้นทุกข์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีก

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ปุณณโกลิยบุตรกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาและแสดงตนเป็นอุบาสกขอนับถือพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต ส่วนเสนิยะอเจละกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาและขอบรรพชา เมื่อทราบว่าผู้เคยเป็นเดียรถีย์มาก่อน หากประสงค์จะบวชในพระธรรมวินัย

จะต้องอบรมก่อน ๔ เดือน ก็มีศรัทธาจะขออบรม ๔ ปี ต่อมาเมื่อได้บรรพชาแล้วก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๑๒. เรื่องการมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของหนทางไปสู่การบรรลุมรรคผล[๑๒]

ครั้งหนึ่ง พระอานนท์กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การมีกัลยาณมิตร คือมีเพื่อนที่ดีที่แท้นี้เป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ เป็นกึ่งหนึ่งของหนทางไปสู่การบรรลุมรรคผล เลยเทียว พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “อานนท์ ที่เธอกล่าวนั้นยังไม่ถูกต้องเสียทีเดียว แท้จริงแล้ว การมีกัลยาณมิตร คือมีเพื่อนที่ดีที่แท้นี้เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ เป็นทั้งหมดของหนทางไปสู่การบรรลุมรรคผล ผู้ใดมีกัลยาณมิตรคือมีเพื่อนที่ดีที่แท้นี้อยู่เสมอย่อมทำให้กุศลธรรมเจริญขึ้น ย่อมจักทำอริยมรรคมีองค์แปด อันได้แก่ การมีความเห็นชอบ การมีความคิดชอบ การพูดจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ การมีความเพียรชอบ การมีสติชอบ การมีสมาธิชอบ ให้เจริญได้ จักทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์แปดให้ถึงพร้อมและล่วงพ้นจากทุกข์ได้ สรรพสัตว์ทั้งหลายมีเราตถาคตเป็นกัลยาณมิตรบอกอริยมรรคให้ หากยินดีโดยไม่หันเหไปในทางที่ผิด และดำเนินในอริยมรรคที่เราตถาคตผู้เป็นกัลยาณมิตรได้บอกทางให้แล้วจักล่วงพ้นจากทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลายพึงระลึกว่าอย่าได้ซ่องเสพกับคนพาล แต่พึงมีกัลยาณมิตรและเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกันเสมอไปเถิด”

---

[๑๒] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, มัคคสังยุต, อวิชชาวรรค, อุปัฑฒสูตร, เรื่องความเป็นผู้มีมิตรดีเป็นพรหมจรรย์

๑๓. เรื่องคำตอบจากคำเดียว[๑๓]

ครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะนำคณะมาฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว ทรงให้โอกาสท้าวสักกะและคณะได้ทูลถามปัญหา

ท้าวสักกะมีปัญหาที่สงสัยหลายข้อและประสงค์จะทูลถามในคราวเดียว จึงกราบทูลถามว่า "การให้อะไรเป็นการให้ที่ดีที่สุด" "รสอะไรเป็นรสที่ดีที่สุด" "ความยินดีอะไรเป็นความยินดีที่สุด" "อะไรเป็นเครื่องดับกิเลสและดับทุกข์ได้ในที่สุด"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "คำถามทั้งสี่ข้อนี้ มีคำตอบรวมอยู่ในคำเดียวคือ ธรรม"

ท้าวสักกะยิ่งสงสัยมากขึ้น จึงกราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอธิบาย

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า "การให้วัตถุเป็นทาน แม้เป็นการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์เกื้อกูลกันและเป็นพื้นฐานอันดียิ่งของการอยู่ร่วมกันโดยทั่วไป แต่ก็ยังประโยชน์แก่กันได้จำกัด ไม่สามารถทำให้ผู้รับล่วงพ้นจากทุกข์ที่แท้จริงได้ ส่วนการให้ธรรมเป็นทานเป็นสุดยอดของการให้ เพราะธรรมเป็นของดีงามถ่ายเดียวที่จริงที่แท้และที่ประเสริฐที่สุด ผู้ได้ฟังธรรมนั้นบ้างก็ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟังมาก่อน บ้างที่เคยฟังแล้วแต่ไม่เข้าใจก็ได้เข้าใจมากขึ้น บ้างที่เคยฟังพอเข้าใจแล้วแต่ลืมเลือนไปก็จักเกิดสติระลึกได้อันจักทำให้เกิดปัญญามองเห็นทางที่ถูกต้อง และเมื่อเกิดปัญญามองเห็นทางที่ถูกต้องแล้วก็จัก

---

[๑๓] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ตัณหาวรรควรรณนา, เรื่องท้าวสักกเทวราช

สามารถนำตนให้รู้แจ้งถึงที่สุดแห่งทุกข์และล่วงพ้นจากทุกข์นั้นได้ การให้ธรรมเป็นทานจึงเป็นการให้ที่ก่อเกิดประโยชน์อย่างอเนกอนันต์ ตถาคตจึงกล่าวว่า การให้ธรรมเป็นการให้ที่ดีที่สุด”

“รสทั้งหลายทั้งปวงในโลกธาตุนี้อันมีกามคุณรวมอยู่นั้นแม้อาจให้ความอิ่มเอมบ้าง ความบันเทิงเริงรมย์บ้าง แต่ก็เป็นเพียงความสุขสมชั่วคราว เป็นมายาที่ล่วงล่อให้คนทั้งปวง คอยลุ่มหลงและติดยึด อีกทั้งเป็นดั่งเปลือกนอกที่ฉาบสิ่งสวยงามไว้แต่เนื้อในเป็นพิษที่ทำความแสบร้อนสลับไปมาให้ผู้รับรสนั้นวนเวียนอยู่ในกงเกวียนแห่งความทุกข์ แต่รสแห่งธรรมทำให้ผู้รับรสนั้นได้มองเห็นความจริง ปล่อยวางจากความลุ่มหลงติดยึด เหตุแห่งความทุกข์ที่แท้จริงก็จักดับไป ผู้รับรสแห่งธรรมย่อมล่วงพ้นจากทุกข์นั้นได้ในที่สุด ตถาคตจึงกล่าวว่า รสธรรมเป็นรสที่ดีที่สุด”

“ความยินดีทั้งหลาย อันได้แก่ ความยินดีในรูปรสกลิ่นเสียง หรือในลาภ สรรเสริญและสุขใดๆ อันประกอบด้วยกามคุณนั้น ล้วนเป็นความยินดีในสิ่งที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่เพียงชั่วคราว แต่มิช้านานสิ่งนั้นก็จักต้องเสื่อมลงไม่มีทางจะดำรงอยู่ตลอดไปได้ อีกทั้งเมื่อเป็นสิ่งที่เป็นของคู่ คือ มีรูปรสกลิ่นเสียงที่ก่อความยินดี ก็จักมีรูปรสกลิ่นเสียงที่ก่อความเดือดร้อนรำคาญ มีลาภ สรรเสริญและสุขที่ก่อความยินดี ก็จักมีเคราะห์ นินทาและทุกข์แฝงอยู่ภายในที่ก่อความโศกเศร้าปวดร้าวใจ แต่ความยินดีในธรรมเป็นความยินดีในการมองเห็นความจริงอย่างที่สุดว่าทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงของชั่วคราว ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่เสื่อมลงและดับไป หาควรติดยึดลุ่มหลงไม่ ความอยากได้ใคร่เป็นที่พาใจให้ติดยึดลุ่มหลงก็เป็นของชั่วคราวเช่นกัน เมื่อมองเห็นธรรมชัดแจ้งแล้วความอยากได้ใคร่เป็นและความติดยึดลุ่มหลงก็จักดับไปเอง ความยินดีที่ได้

มองเห็นธรรมนั้นจึงเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด ตถาคตจึงกล่าวว่า ความยินดีในธรรมเป็นความยินดีที่สุด”

“ทางใดๆ ก็ตามนอกเหนือจากธรรมแล้ว ไม่อาจเป็นเครื่องดับกิเลสและดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง ความสุดโต่งในสองทาง อันได้แก่ การหลงระเริงเสพกามคุณทางหนึ่งกับการคร่ำเครียดทรมานกายตนอีกทางหนึ่ง เป็นการดำเนินไปอย่างหลงทาง การหลงระเริงเสพกามคุณมีแต่จักทำให้ลุ่มหลงมัวเมาในกามคุณนั้นอย่างถลำลึกมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ กิเลสก็พอกพูนมากขึ้น ความโหยหาในกามคุณนั้นก็ทวีมากยิ่งขึ้นไม่อาจอิ่มจริงแท้ไปได้ และเมื่อไม่ได้รับรสแห่งกามคุณที่ตนหลงใหลอย่างหนักหน่วงมาตอบสนอง ก็จักยิ่งโหยหาและจมดิ่งอยู่ในกองทุกข์ ส่วนการคร่ำเครียดทรมานกายตนก็มีแต่จักทำให้ตายไปเปล่าอย่างโง่เขลาและหลงผิดโมหะคือความหลงผิดติดยึดในตัวตนของตนว่าเหนือกว่าผู้อื่นนั้นก็จักยิ่งพอกพูนและชักนำให้เห็นผิดมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ทางแห่งธรรมไม่ใช่ทั้งสองทางดังกล่าวหากแต่เป็นทางสายกลาง อันเป็นการเห็น รู้และปฏิบัติในทางที่ถูกต้องสมควรเมื่อดำเนินในทางแห่งธรรมอย่างมั่นคงแล้วย่อมสามารถดับกิเลสและดับทุกข์ได้ในที่สุด ตถาคตจึงกล่าวว่า ธรรมเป็นเครื่องดับกิเลสและดับทุกข์ได้ในที่สุด”

๑๔. เรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการให้ทาน[๑๔]

มีหลายครั้งที่มีผู้กล่าวตู่คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าทรงสอนอย่างนั้นอย่างนี้โดยไม่ตรงกับคำสอนอันแท้จริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อมีโอกาสอันควรหรือเมื่อมีผู้ทูลถาม พระพุทธเจ้าก็จะทรงชี้แจงให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องดังเช่น

ครั้งหนึ่ง นักบวชคนหนึ่งชื่อ "วัจฉะ" ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้าเคยได้ยินได้ฟังมาว่า พระสมณโคดมได้กล่าวแล้วว่า 'ใครๆ พึงทำทานแก่เราเท่านั้น ไม่ควรทำทานแก่คนพวกอื่น ใครๆ พึงทำทานแก่สาวกทั้งหลายของเราเท่านั้น ไม่ควรทำทานแก่สาวกของคนพวกอื่น ทานที่ทำแก่เรามีผลมาก ทานที่ทำแก่คนพวกอื่นนั้นไร้ผล ทานที่ทำแก่สาวกของเรามีผลมาก ทานที่ทำแก่สาวกของคนพวกอื่นนั้นไร้ผล' ใครๆ ที่กล่าวเช่นนี้ ชื่อว่ากล่าวตรงตามที่พระโคดมกล่าวหรือไม่"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ผู้ใดกล่าวว่าเรากล่าวเช่นนั้น ไม่ชื่อว่ากล่าวตรงตามที่เรากล่าว หากแต่เขาได้กล่าวตู่เราด้วยเรื่องที่ไม่เป็นความจริง ผู้ใดห้ามผู้อื่นให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นอมิตร ซึ่งทำอันตรายสามสิ่ง กล่าวคือ ทำอันตรายต่อบุญของผู้ประสงค์จะให้ทาน ทำอันตรายต่อลาภของผู้จะรับทาน และทำอันตรายต่อโอกาสของตนเองที่จะได้อนุโมทนาบุญของผู้อื่นนั้น"

---

[๑๔] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร, ทุติยปัณณาสก์, พราหมณวรรค, ชัปปสูตร ว่าด้วยผู้รับทำให้ทานมีผลมาก

แล้วทรงอธิบายความว่า “ดูก่อน วัจฉะ เราย่อมกล่าวดังนี้ว่า ‘ผู้ใด แม้เพียงเทน้ำล้างชาม โดยประสงค์จะสงเคราะห์ให้สัตว์ได้อาศัยเลี้ยงชีวิต ก็ยัง ได้ชื่อว่าให้ทานอันเป็นบุญอย่างหนึ่งของผู้นั้นแล้ว มิพักต้องกล่าวว่าการให้ ทานแก่เพื่อนมนุษย์จะมีผลมากยิ่งกว่านั้นเพียงใด’ อีกประการหนึ่ง เรากล่าวว่า ‘ทานที่ให้แก่ผู้มีศีลเป็นทานที่มีผลมาก ส่วนทานที่ให้แก่ผู้ทุศีลเป็นทานที่มี ผลน้อย ทานที่ให้แก่ผู้มีศีลที่ละได้ซึ่งองค์ห้า อันได้แก่ ละกามฉันทะ ละความ อาฆาตพยาบาท ละความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ละความเซื่องซึม ละความลังเลสงสัย และประกอบด้วยองค์ห้า อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัศนะ ย่อมเป็นทานที่มีผลมากอย่างยิ่ง’ ดังนี้”

๑๕. เรื่องเหตุผลที่ยังคงปฏิบัติธุดงค์แม้เป็นพระอรหันต์แล้ว[๑๕]

"ธุดงค์" หมายถึงข้อปฏิบัติพิเศษประเภทวัตรของภิกษุ เพื่อใช้เป็นวิธีการขัดเกลากิเลสและส่งเสริมความมักน้อยและความสันโดษ ไม่ใช่ข้อบัญญัติทางวินัยแต่ขึ้นกับความสมัครใจโดยการสมาทานว่าจะปฏิบัติ มีทั้งหมด ๑๓ ข้อ ซึ่งอาจสมาทานว่าจะปฏิบัติทุกข้อหรือเพียงบางข้อก็ได้ ประกอบด้วย ถือใช้แต่ผ้าบังสุกุล, ใช้ผ้าเพียง ๓ ผืน คือ ผ้าห่ม ผ้านุ่งและผ้าสังฆาฏิ, บิณฑบาตเป็นประจำ, บิณฑบาตไปตามลำดับบ้าน, ฉันวันละมื้อเดียว, ฉันเฉพาะในบาตร, เมื่อลงมือฉันแล้วจักไม่ยอมรับอาหารเพิ่ม, ถืออยู่ป่า, อยู่โคนไม้, อยู่กลางแจ้ง, อยู่ในป่าช้า, อยู่ในที่แล้วแต่ผู้อื่นจัดให้, ถือนั่งอย่างเดียวโดยจักไม่นอน

พระมหากัสสปะสมาทานธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อ ตั้งแต่ก่อนบรรลุเป็นพระอรหันต์ และแม้ท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วก็ยังคงปฏิบัติธุดงค์ตลอดมา วันหนึ่งท่านออกจากป่าเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในเวฬุวันวิหาร พระพุทธเจ้าตรัสกับพระมหากัสสปะว่า "กัสสปะ บัดนี้เธอชราแล้ว ผ้าบังสุกุลของเธอปะซ่อมเกือบทั้งผืนจนหนัก ไม่น่านุ่งห่ม เธอจงใช้ผ้าที่มีผู้ถวาย จงบริโภคโภชนะที่เขานิมนต์ และมาจำวัดในเวฬุวันวิหารกับตถาคตเถิด การปฏิบัติธุดงค์นั้นย่อมเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ผู้ที่มุ่งหมายจะขัดเกลาอาสวกิเลสให้ลดน้อยลง แต่เธอบรรลุอรหัตตผลแล้ว ไม่มีอาสวกิเลสหลงเหลือให้ต้องขจัดขัดเกลาอีกแล้ว เธอเห็นประโยชน์อันใดที่ยังคงปฏิบัติธุดงค์อยู่อีก"

---

[๑๕] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค, กัสสปสังยุต, ชิณณสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้ชรากับการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล

พระมหากัสสปะกราบทูลว่า “เหตุที่ข้าพระองค์ยังคงปฏิบัติธุดงค์ก็เพื่ออนุเคราะห์แก่ประชุมชน โดยให้พุทธบริษัทได้เห็นเป็นแบบอย่างว่าการปฏิบัติธุดงค์เป็นเรื่องที่ทำได้จริง มีคุณประโยชน์จริง พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปฏิบัติธุดงค์แล้วเป็นผู้มักน้อย เลี้ยงง่าย สามารถขัดเกลาอาสวกิเลสให้ลดน้อยลงจนอาสวกิเลสหมดสิ้นไปได้ และแม้บรรลุอรหัตตผลแล้วการปฏิบัติธุดงค์ก็ยังความเบาสบายเป็นสุขในปัจจุบัน อีกทั้งอนุชนในภายภาคหน้าเห็นแบบอย่างแล้วก็จักได้มีกำลังใจมุ่งมั่นปฏิบัติตามและสืบทอดวัตรปฏิบัตินี้กันไปชั่วกาลนาน”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสประทานสาธุการว่า “ดีแล้ว เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน เพื่อเป็นแบบอย่างให้พุทธบริษัททั้งในปัจจุบันและอนาคตปฏิบัติตามอันจะยังชนเหล่านั้นให้ประสบความสุขและความเจริญงามในธรรม เหตุผลของเธอผู้เป็นกัลยาณมิตรชักนำกัลยาณธรรมให้แก่คนทั้งหลายจักปรากฏสืบไป”

๑๖. เรื่องคำชี้แจงของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับพระองค์เอง[๑๖]

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับที่โคนไม้ใกล้เมืองเวรัญชรา พร้อมด้วยภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป พราหมณ์สูงอายุคนหนึ่งชื่อว่า "เวรัญชพราหมณ์" ได้ยินเกียรติคุณของพระพุทธเจ้ามานานแล้ว จึงเข้าไปเฝ้า แต่ไม่ยอมถวายบังคม

หลังจากทักทายปราศรัยกันแล้ว เวรัญชพราหมณ์ก็พูดจาติเตียนพระพุทธเจ้าว่า "ได้ข่าวคนเขาพูดกันว่า พระสมณโคดมไม่ยอมไหว้พราหมณ์ผู้สูงอายุ การที่ทำเช่นนั้นเป็นการไม่สมควรเลย"

พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์มิได้ไหว้พราหมณ์คนใดทั้งสิ้น เพราะพราหมณ์ทั้งหลายยังเป็นผู้หลงอันมีอาสวกิเลส แต่พระองค์ตรัสรู้แล้วโดยชอบกระทำอาสวกิเลสหมดสิ้นไปแล้ว เป็นพุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน กับเป็นครูของมนุษย์ พรหมและเทวดาทั้งหลาย และตรัสเปรียบเทียบว่า ลูกไก่ตัวไหนเจาะฟองไข่ออกมาได้ก่อน ควรนับว่าแก่กว่าลูกไก่ตัวอื่น พระองค์เจาะฟองไข่คืออวิชชาได้ก่อนผู้อื่น จึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่แก่กว่าผู้อื่น กับมีเหตุที่สำคัญยิ่งคือโดยกฎธรรมชาติหากพระองค์ไหว้ปุถุชนคนใดจะยังผลให้ศีรษะของผู้นั้นแตกออกเป็นเสี่ยง การที่พระองค์ไม่ไหว้พราหมณ์คนใดเลยเป็นเพราะพระองค์มีใจกรุณา

เวรัญชพราหมณ์นึกโกรธ จึงกล่าวถ้อยคำที่คนในสมัยนั้นถือกันว่าเป็นคำดูหมิ่นเหยียดหยามที่รุนแรงมาก รวม ๘ ข้อ ดังนี้

---

[๑๖] พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปฐมภาค, เวรัญชกัณฑ์, เรื่องเวรัญชพราหมณ์

"พระโคดม ไม่ไยดีอะไรเลย" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์ไม่ไยดีในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสใดๆ ทรงถอนตัณหาที่เป็นเหตุให้ไยดีหรืออาลัยอาวรณ์นั้นหมดสิ้นแล้ว

"พระโคดม ไม่มีทรัพย์สมบัติอะไรเลย" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์ทรงถอนสิ้นกิเลสราคะทั้งปวงแล้ว ไม่มีทรัพย์สมบัติคือกิเลสราคะใดๆ เหลืออยู่อีก

"พระโคดม เป็นนักปฏิเสธ พูดในทางไม่ทำ" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์ทรงสอนไม่ให้มีจิตอกุศล ไม่ให้ทำทุจริต ไม่ให้ทำบาป ไม่ให้เบียดเบียน

"พระโคดม พูดในทางทำให้วอดวายสูญสิ้น" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์ทรงสอนให้ปฏิบัติเพื่อความสูญสิ้นไปซึ่งโลภะ โทสะ โมหะ

"พระโคดม เป็นคนที่ช่างรังเกียจ" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์รังเกียจการทำบาป การทุจริต และการเบียดเบียนทั้งปวง

"พระโคดม เป็นคนที่ช่างทำลาย" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์แสดงธรรมเพื่อทำลายอวิชชาและความเห็นผิด

"พระโคดม เป็นคนที่ช่างล้างผลาญ" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า เป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์แสดงธรรมว่าควรล้างผลาญอาสวกิเลสทั้งปวงให้หมดสิ้น

"พระโคดม ไม่มีทางได้ผุดได้เกิด" พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ เพราะพระองค์ตัดรากแห่งการเกิดได้แล้ว ไม่มีทางได้เกิดอีก

พระพุทธเจ้าตรัสตอบแก้คำดูหมิ่นเหยียดหยามของเวรัญชพราหมณ์ทุกข้อ โดยไม่ใช้วิธีด่าตอบ หากแต่ทรงชี้แจงเหตุผลตามความเป็นจริงดังกล่าว แล้วทรงแสดงธรรมในเรื่องฌานสี่ และวิชชาสาม เวรัญชพราหมณ์ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วมีจิตศรัทธาเลื่อมใส จึงถวายบังคมและประกาศตนเป็นอุบาสกขอนับถือพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต

๑๗. เรื่องยาฟื้นคืนชีพ[๑๗]

เมื่อลูกน้อยของ "นางกิสาโคตมี" ได้เสียชีวิตลงอย่างกะทันหัน นางร่ำไห้เหมือนว่าหัวใจนางกำลังจะแตกสลาย จนสติฟั่นเฟือน ไม่ยอมให้ใครมาเผาศพลูกน้อยของนาง ด้วยนางคิดเข้าข้างความหวังของตัวเองว่าลูกน้อยยังไม่ตาย เพียงแต่หลับไม่ตื่นเท่านั้น แม้ว่าใครจะพร่ำบอกนางว่า ลูกของนางตายแล้วก็ไม่ฟัง วันๆ นางได้แต่อุ้มศพลูกน้อยเดินไปมา พบใครก็เอ่ยถามว่า "มียาให้ลูกฉันฟื้นไหม ขอยาให้ลูกฉันด้วย" ชายคนหนึ่งมาพบเข้ารู้สึกสงสาร จึงบอกนางว่า ตนก็ไม่มียาดอก แต่รู้จักคนที่มียา พระองค์คือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะนี้ประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันนอกเมืองสาวัตถี

นางได้ยินดังนั้นก็รู้สึกดีใจมาก รีบอุ้มศพลูกน้อยไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระวิหารเชตวัน กราบทูลถามว่า "พระองค์มียารักษาลูกของหม่อมฉันจริงหรือ"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ยานั้น จะมีได้ต่อเมื่อได้ทำตามวิธีทำยา"

นางจึงกราบทูลว่า "ขอพระองค์โปรดประทานวิธีทำยาเพื่อช่วยรักษาลูกของหม่อมฉันด้วยเถิด"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เธอไปเอาเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาสักกำมือหนึ่ง เราจะบอกวิธีทำยาให้ แต่เมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้นจะต้องเอาจากบ้านที่ไม่เคยมีใครตายมาก่อนเลยนะ ถึงจะทำยาได้"

---

[๑๗] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน, กุณฑลเกสวรรค, กิสาโคตมีเถรีอปทาน ว่าด้วยบุพจริยาของพระกิสาโคตรมีเถรี

นางอุ้มศพลูกน้อยไปเที่ยวขอเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากชาวบ้านทุกบ้าน แต่ก็หาไม่ได้ แม้ว่าทุกบ้านล้วนมีเมล็ดพันธุ์ผักกาด แต่ไม่มีบ้านไหนเลยที่ไม่เคยมีคนตายมาก่อน ทุกบ้านล้วนเคยมีคนตายมาแล้วทั้งนั้น บ้างก็ปู่ย่าตายายตาย บ้างก็พ่อแม่ตาย บ้างก็ลุงป้าน้าอาตาย บ้างก็พี่น้องตาย บ้างก็สามีภรรยาตาย และบ้างก็ลูกหลานตาย นางเดินทั้งวันทั้งคืนจนเท้าระบมก็ไม่ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแม้แต่เมล็ดเดียว ฉับพลันทันใดนั้นนางก็ได้คิดว่าไม่ใช่แต่เฉพาะลูกน้อยของนางที่ตาย คนอื่นก็ตายด้วย และสักวันหนึ่งนางก็ต้องตายเช่นกัน ไม่มีใครหลีกหนีความตายไปได้ ความตายเป็นความจริงแน่นอนของชีวิต สิ่งใดมีการเกิดขึ้นก็ต้องมีการแตกดับไปเป็นธรรมดา เมื่อคิดได้เช่นนี้ก็เหมือนเกิดความสว่างขึ้นในใจ ความเศร้าโศกที่นางหมกมุ่นและแบกมาแสนหนักก็ผ่อนคลายและจางหายไป รู้สึกตัวว่าตื่นขึ้น จิตใจสดชื่นเบิกบานและปลอดโปร่งเบาสบาย นางจึงจัดการเผาศพลูกน้อยของนางแล้วเดินอย่างมีความสุขไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแล้วหรือ”

นางกราบทูลตอบว่า “ไม่ได้พระเจ้าค่ะ เพราะแต่ละบ้านล้วนแต่เคยมีคนตายมาแล้วทั้งนั้น บัดนี้ หม่อมฉันเข้าใจแล้วว่า ทุกคนเกิดมาล้วนต้องตาย วันหนึ่งหม่อมฉันก็ต้องตายเช่นกัน หม่อมฉันปลงได้แล้ว มองเห็นความจริงแล้ว ไม่เศร้าโศกเสียใจแล้ว”

๑๘. เรื่องการไหว้ทิศ[๑๘]

ชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ "สิงคาลกมาณพ" มีบิดาเป็นชายชราผู้มีศีลธรรมอันดี แต่บิดาไม่มีปัญญามากพอที่จะอบรมสอนบุตรได้ จึงวางกุศโลบายโดยคาดหวังว่าเมื่อตนตายไปแล้ว บุตรของตนจะได้พบผู้ที่เป็นพระบรมศาสดา และจักได้รับการชี้ทางปัญญาจากพระบรมศาสดานั้น ก่อนบิดาจะถึงแก่กรรมได้เรียกสิงคาลกมาณพมาสั่งเสียว่าให้ทำพิธีไหว้ทิศทั้งหกทุกวัน วันละหลายๆ ครั้ง ครั้นบิดาถึงแก่กรรมแล้ว สิงคาลกมาณพก็ทำตามคำสั่งเสียของบิดานั้นตลอดมา

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงหยั่งด้วยญาณเห็นว่าชายหนุ่มผู้นี้พึงเข้าถึงครรลองแห่งธรรม เพื่อจักเป็นอุปนิสัยใฝ่การมีสัมมาทิฏฐิต่อไปได้ และธรรมเทศนาที่จะแสดงแก่ชายหนุ่มผู้นี้จักเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทั้งหลายในภายหน้าด้วย จึงเสด็จไปยังสถานที่ที่สิงคาลกมาณพกำลังทำพิธีไหว้ทิศทั้งหกอยู่ ครั้นสิงคาลกมาณพเห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ได้สนทนากันทำให้สิงคาลกมาณพเกิดความเลื่อมใสในความสำรวมและการแสดงธรรมอันงดงามของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสกับสิงคาลกมาณพว่าในอริยวินัยไม่พึงไหว้ทิศโดยไม่รู้ความหมายแห่งทิศ สิงคาลกมาณพจึงทูลถามว่าการรู้ความหมายแห่งทิศนั้นเป็นอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายว่า ทิศทั้งหกที่แท้แล้วประกอบด้วยบุคคลหกประเภท กล่าวคือ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดาและบิดา ทิศเบื้องขวา ได้แก่ครูบาอาจารย์ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ ญาติมิตร ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ คู่สมรสและ

---

[๑๘] พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, สิงคาลกสูตร, เรื่องสิงคาลกคหบดีบุตร

บุตรหลาน ทิศเบื้องบน ได้แก่ บรรพชิตผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ บริวารและศิษย์

ครั้นแล้วทรงแสดงหลักธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อบุคคลทั้งหกประเภทดังกล่าวตามความสัมพันธ์ในแต่ละคู่ เช่น มารดาบิดากับบุตร อาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายจ้างกับลูกจ้าง สมณะกับคฤหัสถ์ เป็นต้น โดยต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ฝ่ายละ ๕ ประการ

เมื่อสิงคาลกมาณพได้ฟังอย่างละเอียดแล้วก็เข้าใจโดยพลันถึงกุศโลบายของบิดา และก้มลงกราบพระพุทธเจ้าพร้อมกับแสดงตนขอเป็นอุบาสกนับถือพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต

๑๙. เรื่องการได้ฌานกับการบรรลุมรรคผล[๑๙]

ภิกษุกลุ่มหนึ่งได้เรียนกรรมฐานจากพระพุทธเจ้าแล้วก็แยกย้ายไปยังสถานที่ที่เหมาะแก่การปฏิบัติกรรมฐาน ต่อมาเมื่อภิกษุกลุ่มนี้เจริญกรรมฐานจนจิตสงบนิ่งดิ่งลึกมีสมาธิมั่นคงและบรรลุฌานที่สี่แล้วก็สำคัญผิดคิดว่าตนได้บรรลุธรรมขั้นอรหัตตผล จึงชวนกันไปบอกเรื่องราวต่อพระอานนท์เพื่อจะกราบทูลพระพุทธเจ้า

ครั้นพระอานนท์กราบทูลพระพุทธเจ้าว่าภิกษุกลุ่มนี้ประสงค์จะเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อรายงานความสำเร็จในการปฏิบัติกรรมฐาน พระพุทธเจ้าก็ยังไม่ทรงอนุญาต แต่รับสั่งให้พระอานนท์ไปบอกภิกษุกลุ่มนี้ให้ไปยังป่าช้าเพื่อพิจารณาซากศพเสียก่อน

ภิกษุกลุ่มนี้จึงไปยังป่าช้า พบศพที่ยังไม่ได้เผาอยู่หลายศพ บ้างก็เป็นศพที่ขึ้นอืดเขียวคล้ำ ภิกษุที่พิจารณาศพนั้นก็เกิดความขยะแขยงและหวาดกลัว และบ้างก็เป็นศพหญิงสาวที่เพิ่งตายใหม่ๆ แลเห็นอวัยวะภายนอกทุกส่วนยังสดอยู่ ภิกษุที่พิจารณาศพนั้นก็เกิดความกำหนัดขึ้น ทำให้ภิกษุกลุ่มนี้พลันเข้าใจว่าที่แท้แล้วพวกตนยังไม่บรรลุธรรมหากเพียงแต่ได้ฌานเท่านั้น

ภิกษุกลุ่มนี้เกิดความสลดและสังเวชในความสำคัญผิดของตนจึงกลับมาขอเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาว่า "ภิกษุทั้งหลาย เนื้อตัวอันดูภายนอกสวยงาม ชวนให้เธอเกิดราคะนั้นที่แท้ก็คือเนื้ออันห่อกองกระดูกและของเสียทั้งหลายไว้ ควรหรือที่เธอจะเกิดกำหนัดลุ่มหลง

---

[๑๙] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ชราวรรค, เรื่องพระอธิมานิกภิกษุ

ส่วนศพอันขึ้นอืดเน่าเหม็นชวนให้เธอรังเกียจนั้นที่แท้ก็เป็นเช่นนั้นอยู่แล้วทุกวันตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่เพียงแต่เธอมองไม่รู้ดูไม่เห็นเอง”

แล้วทรงตรัสต่อไปว่า “สรรพสิ่งล้วนเป็นมายา หากแต่คนทั้งหลายแลไม่เห็นความจริงเพราะถูกครอบงำด้วยอวิชชาจึงเห็นผิดและหลงผิด ติดยึดและลุ่มหลงในวังวนแห่งมายานั้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า การมีสมาธิเข้มแข็งจนได้ฌานแม้อาจข่มอาสวกิเลสลงได้ในเวลาหนึ่ง แต่เมื่อยังไม่เกิดปัญญาญาณรู้แจ้งเท่าทัน อาสวกิเลสก็ยังนอนเนื่องอยู่ในจิตนั้นและเมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งอันยั่วยุก็กำเริบขึ้นใหม่ได้ การที่เธอได้ฌานเป็นความก้าวหน้าแห่งการเจริญสมาธิอันนับว่าดี แต่ฌานที่เธอได้พึงเป็นบาทฐานของการเจริญวิปัสสนาญาณต่อไปให้เห็นแจ้งถึงความจริงซึ่งวงจรแห่งปัจจัยที่ทำให้ลุ่มหลงในมายาภาพอันเป็นเหตุแห่งทุกข์นั้น เมื่อเธอรู้ชัดในเหตุปัจจัยนั้นแล้ว เธอจักเข้าถึงความจริงว่าทุกสรรพสิ่งล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่อาจทนอยู่ได้ และไม่มีตัวตนอยู่จริง แล้วเธอจักเข้าถึงที่สุดแห่งทุกข์และล่วงพ้นจากทุกข์นั้นได้”

ภิกษุกลุ่มนี้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเจริญสติปัฏฐานต่อไปไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ทุกรูป

๒๐. เรื่องแก่นแท้ที่ห่อหุ้มด้วยความสวยงาม[๒๐]

ในสมัยพุทธกาล ตำแหน่งโสเภณีเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติมาก ในกรุงราชคฤห์ นางสิริมาผู้เป็นน้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นโสเภณีที่มีความสวยงามมาก มีภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งเพียงได้ฟังถ้อยคำพรรณนาของผู้อื่นถึงความสวยงามของนางสิริมา ก็รู้สึกหลงรักนางสิริมาทั้งที่ยังไม่ได้เห็นหน้า ต่อมาวันหนึ่งภิกษุหนุ่มพร้อมด้วยภิกษุอื่นรวม ๗ รูป รับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของนางสิริมา แต่วันนั้นนางสิริมาล้มป่วยหนักจึงสั่งทาสีให้ประเคนภัตตาหารแด่คณะภิกษุ ครั้นคณะภิกษุฉันเสร็จแล้ว นางสิริมาให้ทาสีพยุงนางออกมากราบไหว้คณะภิกษุ

ภิกษุหนุ่มได้เห็นนางสิริมาแล้วรู้สึกกำหนัดมากขึ้นโดยคิดว่า "นางสวยมากจริงๆ ขนาดเจ็บป่วยยังสวยขนาดนี้ ถ้ายามปกติจะสวยมากสักเพียงไหน" หลังจากนั้นภิกษุหนุ่มก็มีราคะกำเริบมากขึ้น มีใจคิดถึงอยู่แต่นางสิริมาจนไม่มีแก่ใจที่จะปฏิบัติสมณกิจ แล้วเย็นวันนั้นเอง นางสิริมาก็ป่วยหนักขึ้นและเสียชีวิต พระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งกรุงราชคฤห์ทรงส่งพระราชสาส์นทูลพระพุทธเจ้าว่านางสิริมาน้องสาวหมอชีวกโกมารภัจจ์เสียชีวิตแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสดับเรื่องแล้วจึงขอให้พระเจ้าพิมพิสารมีรับสั่งว่ายังไม่ให้เผาศพของนางสิริมา แต่ให้นำไปไว้ในป่าช้าและให้รักษาไว้ไม่ให้นกหรือสุนัขกัดกินศพ รอจนเวลาผ่านไปสามวันถึงวันที่สี่ ขอให้ประกาศให้ชาวเมืองไปดูศพของนางสิริมา พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงรับสั่งให้ดำเนินการตามนั้น

---

[๒๐] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ชราวรรค, เรื่องนางสิริมา

เวลาผ่านไปสามวันจนถึงวันที่สี่ ศพได้พองขึ้นมีหมู่หนอนชอนไชไต่ออกจากทวารทั้งเก้าและศพแตกออกมีน้ำเลือดน้ำหนองไหลออกมา พระพุทธเจ้าตรัสแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายไปดูศพของนางสิริมา ภิกษุหนุ่มซึ่งคิดถึงแต่นางสิริมาจนไม่ยอมฉันอาหารใดๆ นอนไร้เรี่ยวแรงอยู่หลายวัน ครั้นได้ยินว่าพระพุทธเจ้าตรัสแจ้งให้ไปดูนางสิริมา ภิกษุหนุ่มแม้จะรู้สึกหิวอาหารเพียงใดก็รีบลุกขึ้นตามภิกษุอื่นๆ ไปดูนางสิริมาทันที

ครั้นนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ด้านหนึ่งของป่าช้าพร้อมด้วยภิกษุทั้งหลาย ส่วนพระเจ้าพิมพิสารประทับอยู่อีกด้านหนึ่งของป่าช้าพร้อมด้วยข้าราชบริพารและชาวเมืองจำนวนมาก พระพุทธเจ้าตรัสขอให้พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้ป่าวประกาศว่าผู้ใดให้ทรัพย์หนึ่งพันกหาปณะก็มารับนางสิริมาไปได้ พระเจ้าพิมพิสารทรงรับสั่งให้ป่าวประกาศตามนั้น แต่ก็ไม่มีใครสักคนเลยที่ต้องการรับนางสิริมาไป จนลดราคาลงเป็น ๕๐๐ – ๒๕๐ – ๒๐๐ – ๑๐๐ – ๕๐ – ๒๕ – ๑๐ – ๕ – ๑ กหาปณะ ก็ไม่มีผู้ใดต้องการนางสิริมา จนกระทั่งพระเจ้าพิมพิสารทรงรับสั่งให้ประกาศยกนางสิริมาให้ผู้ที่ต้องการไปเปล่าๆ ก็ยังไม่มีใครต้องการ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย จงดูร่างกายหญิงผู้เป็นที่หลงใหลของคนทั้งปวง ในกาลก่อนนี้คนทั้งหลายในพระนครต้องจ่ายเงินจำนวนมากจึงจะได้อภิรมย์กับนาง แต่บัดนี้ยกให้เปล่าๆ ก็ไม่มีผู้ใดต้องการที่จะรับเอานางไป เธอทั้งหลายจงดูอัตภาพที่ไม่อาจคงทนอยู่ได้ซึ่งน่ารันทดนี้เถิด ร่างกายที่แลดูสวยงามนั้นแท้จริงแล้วประกอบด้วยกระดูก ไขข้อและเส้นเอ็น มีกระเพาะ ลำไส้ ตับ ไต ม้าม ดี ปอด หัวใจ อาหาร มูตร น้ำมูก น้ำลาย มันข้น น้ำเหลือง เลือด อยู่ภายใน แต่ฉาบทาด้วยเนื้อและหนัง

เปรียบได้กับถุงห่ออุจจาระ อันปุถุชนมองไม่เห็นความจริง กับมีของอันโสโครกไหลออกจากทวารทั้งเก้าของร่างกายนี้ทุกเมื่อ และเมื่อใดที่ตายร่างกายก็ขึ้นพองเน่าเหม็น ภิกษุทั้งหลายหากรู้ชัดในร่างกายนี้แล้ว พึงใคร่ครวญว่าควรคลายความกำหนัดในร่างกายนี้หรือไม่ แล้วพิจารณาให้เห็นความจริงเถิด”

ภิกษุหนุ่มซึ่งเคยหลงใหลนางสิริมา พร้อมด้วยภิกษุอื่นอีกหลายรูปได้พิจารณาตามพระธรรมเทศนาก็มีดวงตาเห็นธรรมบรรลุโสดาปัตติผล ต่อมาภิกษุหนุ่มดังกล่าวได้ฟังพระธรรมเทศนาในเรื่องเดียวกันนี้ซ้ำอีกและพิจารณาตามก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ ส่วนนางสิริมาซึ่งในอรรถกถาเล่าว่านางเป็นอุบาสิกาที่บรรลุโสดาปัตติผลก่อนแล้วตั้งแต่ยังมีชีวิต ครั้นตายแล้วเกิดเป็นเทพธิดาได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในขณะนั้นด้วย เมื่อฟังพระธรรมเทศนาแล้วพิจารณาตามก็บรรลุอนาคามิผล

๒๑. เรื่องวิธีการเข้าถึงธรรมของแต่ละคนในเส้นทางเดียวกันอาจไม่เหมือนกัน[๒๑]

"จูฬปันถก" มีพี่ชายชื่อ "มหาปันถก" มหาปันถกอุปสมบทเป็นภิกษุ เจริญสติปัฏฐานตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ใช้เวลาไม่นานก็หยั่งรู้แจ้ง สามารถขจัดอาสวกิเลสได้หมดสิ้นและบรรลุเป็นพระอรหันต์ ท่านระลึกถึง จูฬปันถกน้องชายคนเดียวของท่าน จึงไปชักชวนจูฬปันถกให้ออกบวช จูฬปันถกบวชเป็นภิกษุแล้วก็ศึกษาพระธรรมวินัยจากพระมหาปันถก

พระมหาปันถกได้สอนให้พระจูฬปันถกฝึกสมาธิขั้นพื้นฐานก่อน โดยใช้คำบริกรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว แต่เมื่อพระมหาปันถกได้กำหนด คำบริกรรมให้พระจูฬปันถกนำไปท่องจำ แม้ว่าเป็นถ้อยคำสั้นๆ ง่ายๆ พระจูฬปันถกก็ไม่สามารถจดจำได้ ทำนองว่าเมื่อจำได้คำหน้าก็จะลืมคำหลัง และครั้นจำได้คำหลังก็หลงลืมคำหน้า ใช้เวลานานหลายเดือนเพียงท่องจำ ข้อความเดียวก็ยังไม่สำเร็จ พระมหาปันถกเห็นว่าน้องชายของท่านเกิดมา ชาตินี้แม้แต่การท่องจำง่ายๆ ก็ยังทำไม่ได้ คงป่วยการที่จะบวชต่อไป จึงพูดกับ น้องชายของท่านตรงๆ ว่า "น้องเอ๋ย ในภพชาตินี้ เธอคงเป็นคนอาภัพ ในพระธรรมวินัยนี้เสียแล้ว เวลาผ่านไปหลายเดือนเธอยังทำสมาธิขั้นพื้นฐาน ไม่ได้เลย แม้แต่คำบริกรรมง่ายๆ ก็ยังจดจำไม่ได้ เธอจะปฏิบัติสมณกิจให้บรรลุธรรม ได้อย่างไรเล่า จงสึกกลับไปอยู่บ้านเถิด"

พระจูฬปันถกถูกไล่ให้สึกออกไปเช่นนั้นก็เสียใจ ไปยืนร้องไห้อยู่หลัง พระวิหาร ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าหยั่งด้วยญาณทรงทราบว่าพระจูฬปันถกนี้

---

[๒๑] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน, วิสุทธชนวิลาสินี, จูฬปันถกเถราปทาน ว่าด้วย บุพกรรมของพระจูฬปันถกเถระ

มีอินทรีย์พร้อมจะบรรลุมรรคผลได้โดยง่ายเพียงแต่จะต้องเจริญวิปัสสนาญาณให้ถูกกับจริต จึงเสด็จออกไปหาพระจูฬปันถก เมื่อสอบถามสาเหตุที่พระจูฬปันถกร้องไห้อยู่นั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็ประทานผ้าขาวสะอาดขนาดเล็กผืนหนึ่งให้แก่พระจูฬปันถก และตรัสว่า “เธอจงรับผ้าขาวผืนนี้ไปเช็ดมือของเธอและเพียรทำความรู้สึกตัว มีสติอยู่เนืองๆ ไปตลอดทั้งวันว่ากำลังใช้ผ้าเช็ดมือแล้วเธอจักเข้าใจเอง”

พระจูฬปันถกรับผ้าขาวมาแล้วก็ทำตามคำชี้แนะของพระพุทธเจ้าครั้นถูผ้าขาวกับมือไปเรื่อยๆ จนเหงื่อไหลเปื้อนผ้าขาวเป็นรอยดำสกปรกพระจูฬปันถกก็เกิดโยนิโสมนสิการและรำพึงขึ้นว่า “ผ้าผืนนี้เดิมก็เป็นผ้าสะอาดบัดนี้สกปรกแล้วเพราะของเสียจากกายเรานี้ ผ้าผืนนี้ไม่เที่ยง กายเรานี้ไม่เที่ยงจิตเรานี้ก็ไม่เที่ยง ไม่มีสิ่งใดเที่ยง มีแต่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เสื่อมลงและดับไป” ข้อที่ท่านรำพึงขึ้นนี้เป็นทำนองคล้ายกันกับในชาติก่อนที่ครั้งหนึ่งท่านเคยสังเกตผ้าขาวที่เปื้อนเพราะเหงื่อจากมือของท่านจนเกิดจิตสังเวชมาแล้วความสะเทือนจิตที่เคยซึมซึ้งนับเนื่องจากในอดีตชาติและนอนเนื่องอยู่ในภวังคจิตเป็นเวลาช้านานได้หวนกลับมาเป็นเครื่องระลึกให้เกิดญาณเชื่อมต่อในฉับพลันนั้นจนจิตรวมอย่างต่อเนื่องเป็นฌาน จากนั้นเมื่อท่านพิจารณาองค์ฌานด้วยวิปัสสนาญาณต่อไปก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทาสี่ในวันนั้นเอง

๒๒. เรื่องวิธีฆ่าตามครรลองของพระอริยะเจ้า[๒๒]

ครั้งหนึ่งมีผู้ชำนาญการฝึกม้าคนหนึ่ง ชื่อ เกสี มากราบทูลขอสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ท่านเป็นผู้ชำนาญการฝึกม้า พอจะเล่าได้ไหมว่าท่านมีวิธีฝึกม้าของท่านอย่างไร"

เกสีกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะฝึกม้าเฉพาะชนิดที่พอฝึกได้ ด้วยวิธีอ่อนโยนบ้าง ด้วยวิธีดุดันบ้าง ด้วยวิธีทั้งอ่อนโยนและดุดันผสมผสานกันบ้าง แล้วแต่ว่าม้านั้น มีนิสัยอย่างไร"

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า "ถ้าม้าของท่านไม่ยอมรับการฝึกและท่านก็ใช้วิธีอ่อนโยนก็แล้ว ดุดันก็แล้ว ใช้ทั้งวิธีอ่อนโยนและดุดันผสมผสานกันก็แล้ว ท่านจะทำอย่างไรกับม้านั้น"

เกสีกราบทูลว่า "ข้าพระองค์ย่อมฆ่าม้าตัวนั้นเสีย เพื่อมิให้เสียชื่อเสียงแก่สำนักศึกษาแห่งครูของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า" แล้วเกสีกราบทูลถามว่า "พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมเป็นครูผู้ฝึกมนุษย์ที่ควรฝึก ไม่มีครูคนใดมีความสามารถฝึกมนุษย์ยิ่งไปกว่า พระองค์มีวิธีฝึกมนุษย์ด้วยวิธีอย่างไร พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ตถาคตย่อมฝึกมนุษย์ที่ควรฝึกด้วยวิธีอ่อนโยนบ้าง ด้วยวิธีดุดันบ้าง ด้วยวิธีทั้งอ่อนโยนและดุดันผสมผสานกันบ้าง วิธีอ่อนโยน คือ เราจักฝึกในทางที่จะทำให้เขารู้ว่าผลของมโนสุจริต กายสุจริต

---

[๒๒] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต, ตติยปัณณาสก์, เกสีวรรค, เกสีสูตร ว่าด้วยเรื่อง นายเกสีผู้ฝึกม้า

วจีสุจริต เป็นเช่นไร มีคุณประโยชน์อย่างไร วิธีดุดัน คือ เราจักฝึกในทางที่จะทำให้เขารู้ว่าผลของมโนทุจริต กายทุจริต วจีทุจริต เป็นเช่นไร มีโทษภัยอย่างไร วิธีอ่อนโยนและดุดันผสมผสานกัน คือ เราจักฝึกในทางที่จะทำให้เขารู้ว่าผลของมโนสุจริต กายสุจริต วจีสุจริต เป็นเช่นไร มีคุณประโยชน์อย่างไร และผลของมโนทุจริต กายทุจริต วจีทุจริต เป็นเช่นไร มีโทษภัยอย่างไร เปรียบเทียบกันทั้งสองทางแล้วมีเหตุและผลแตกต่างกันอย่างไร”

เกสีกราบทูลถามต่อไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้ามนุษย์ที่ควรฝึกไม่ยอมรับการฝึก และพระองค์ก็ใช้วิธีอ่อนโยนก็แล้ว ดุดันก็แล้ว ใช้ทั้งวิธีอ่อนโยนและดุดันผสมผสานกันก็แล้ว พระองค์จะทำอย่างไร”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราก็จักฆ่าเขาเสีย”

เกสีรู้สึกตกใจ กราบทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การฆ่าสำหรับผู้ทรงศีลเป็นบาปมหันต์มิใช่หรือ เหตุใดพระองค์จึงตรัสเช่นนั้นเล่า”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “แม้เรากล่าวว่า ฆ่าเช่นกัน แต่ไม่เหมือนกันกับที่ท่านเข้าใจ เมื่อมนุษย์ที่ควรฝึกไม่ยอมรับการฝึกโดยวิธีทั้งสามแล้ว เราก็จักไม่ถือว่าเขาเป็นผู้ที่ควรฝึกอีกต่อไป และเราก็จักไม่ว่ากล่าวสั่งสอนเขาอีกต่อไป แม้แต่เพื่อนผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัยร่วมกันซึ่งเป็นผู้รู้ก็จักไม่ถือว่าเขาเป็นผู้ที่ควรฝึกอีกต่อไปและย่อมจักไม่ว่ากล่าวสั่งสอนเขาอีกต่อไปด้วย นี้เป็นวิธีฆ่าอย่างดีตามครรลองของพระอริยะเจ้า”

๒๓. เรื่องคนประเสริฐมิใช่ด้วยชนชั้นวรรณะ[๒๓]

ครั้งนั้น มีพราหมณ์มาจากแคว้นต่างๆ ประมาณ ๕๐๐ รูป เข้ามาพักอาศัยทำธุระในนครสาวัตถี พวกพราหมณ์เหล่านั้นปรึกษากันว่า "พระสมณโคดมนี้ กล่าวว่าทุกวรรณะมีโอกาสเป็นผู้ประเสริฐได้เท่าเทียมกัน แต่พราหมณ์ยึดมั่นในคำสอนดั้งเดิมว่าพราหมณ์ประเสริฐเพียงวรรณะเดียว เพราะเกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม ทำให้สามารถสาธยายมนตร์ได้ ส่วนวรรณะอื่นไม่สามารถสาธยายมนตร์ได้ ใครหนอจะสามารถโต้ตอบกับพระสมณโคดมในเรื่องนี้ได้" ปรึกษาหารือกันแล้วเห็นว่า พราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า "อัสสลายนมาณพ" มีความสามารถเป็นเลิศในการเจรจาโต้ตอบ จึงพากันไปหาอัสสลายนมาณพ และขอให้เป็นผู้แทนของพวกพราหมณ์ในการไปโต้วาที แต่อัสสลายนมาณพไม่ยอม โดยชี้แจงว่าพระสมณโคดมกล่าวอย่างเป็นธรรมแล้ว พวกพราหมณ์ก็ยังยืนยันที่จะให้อัสสลายนมาณพต้องไปโต้วาที โดยบอกว่าอย่ายอมแพ้โดยที่ยังมิได้รบ อัสสลายนมาณพก็ไปพร้อมด้วยพราหมณ์คณะใหญ่ เมื่อได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว อัสสลายนมาณพก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าทรงคิดเห็นอย่างไร ในข้อที่พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวว่าวรรณะพราหมณ์เท่านั้นที่ประเสริฐ เพราะเกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "อันที่จริงแล้วย่อมรู้กันดีว่า พราหมณ์ทั้งหลายล้วนคลอดออกมาจากโยนีของนางพราหมณี แต่กลับมาตู่ว่าเกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม แล้วจะมาอ้างเหตุนี้ว่าตนประเสริฐกว่ามนุษย์คนอื่นได้อย่างไร" แล้วได้ตรัสถึงประเพณีในแคว้นโยนกและแคว้นกัมโพช รวมทั้ง

---

[๒๓] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, พราหมณวรรค, อัสสลายนสูตร

ชนบทอื่นๆ ที่มีคนเพียง ๒ วรรณะ คือ อัยยะ (นาย) กับ บ่าว คนเป็นนายแล้วก็อาจเป็นบ่าว และบ่าวก็อาจสลับไปเป็นนายได้ พวกพราหมณ์จะเอาแต่ความพอใจของตนฝ่ายเดียวมาอ้างว่าพวกตนประเสริฐกว่าวรรณะอื่น จะชอบด้วยเหตุผลอยู่หรือ อัสสลายนมาณพก็ยังยืนยันถ้อยคำเดิมว่า แม้เช่นนั้น พวกพราหมณ์ก็ยังถือว่าวรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ผู้ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ เมื่อตายแล้วก็เข้าถึงอบายภูมิแต่เพียงวรรณะอื่น ส่วนวรรณะพราหมณ์ต่อให้ประพฤติชั่วหนักหนาอย่างไรก็ไม่มีทางลงนรก เช่นนั้นหรือ”

อัสสลายนมาณพทูลตอบว่า “ก็ไม่ใช่เช่นนั้น พราหมณ์หากประพฤติชั่วก็มีโอกาสตกนรกได้เช่นกัน”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “ผู้ประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สวรรค์เฉพาะแต่พวกพราหมณ์เท่านั้นหรือ วรรณะอื่นต่อให้ประพฤติดีอย่างไร เมื่อตายแล้วก็ไม่มีทางที่จะไปสู่สวรรค์ได้ใช่หรือไม่”

อัสสลายนมาณพทูลตอบว่า “ก็ไม่ใช่เช่นนั้น ผู้ประพฤติดีไม่ว่าจะเป็นคนวรรณะใด เมื่อตายแล้วก็ไปสู่สวรรค์ได้เช่นเดียวกัน” พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ จะอ้างว่าพราหมณ์ประเสริฐที่สุดได้อย่างไร” แต่อัสสลายนมาณพก็ยังคงยืนกรานว่า แม้เช่นนั้น พวกพราหมณ์ก็ยังประเสริฐที่สุด

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “มีแต่พวกพราหมณ์วรรณะเดียวเท่านั้นหรือที่สามารถเจริญพรหมวิหารสี่ได้ คนวรรณะอื่นไม่สามารถเจริญพรหมวิหารสี่ได้เลยอย่างนั้นหรือ”

อัสสลายนมาณพทูลตอบว่า “ก็ไม่ใช่เช่นนั้น คนวรรณะใดก็ตาม ล้วนแต่สามารถเจริญพรหมวิหารสี่ได้ทั้งสิ้น” แต่อัสสลายนมาณพก็ยังคงยืนกราน ตามเดิมว่าพวกพราหมณ์ประเสริฐที่สุด

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “กรณีชายหนุ่มที่มีวรรณะเป็นกษัตริย์อยู่ร่วมกับ หญิงสาวที่มีวรรณะเป็นพราหมณ์ก็ดี หรือกรณีชายหนุ่มที่มีวรรณะเป็นพราหมณ์ อยู่ร่วมกับหญิงสาวที่มีวรรณะเป็นกษัตริย์ก็ดี หากมีบุตร คนจะเรียกบุตรนั้นว่า กษัตริย์ก็ได้ หรือพราหมณ์ก็ได้ ใช่หรือไม่”

อัสสลายนมาณพทูลรับรองว่าเป็นเช่นนั้น แล้วนึกขึ้นได้ว่าเท่ากับ ยอมรับว่าข้ออ้างของพราหมณ์ที่ว่าวรรณะของตนมีความประเสริฐเหนือกว่า วรรณะอื่นใดก็มิได้เป็นความจริงอย่างที่กล่าวอ้าง

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ชายสองคน คนหนึ่งได้รับการฝึกอบรม และสาธยายมนตร์ได้ ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ได้รับการฝึกอบรมและสาธยายมนตร์ ไม่ได้ พวกพราหมณ์จะเชิญให้คนไหนบริโภคก่อนในพิธีสารท ในยัญพิธี ในอาหารบรรณาการและในของต้อนรับ”

อัสสลายนมาณพทูลว่า “ต้องเชิญคนที่ได้รับการฝึกอบรมและ สาธยายมนตร์ได้ ให้บริโภคก่อน เพราะของที่ให้แก่ผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม และสาธยายมนตร์ไม่ได้ จะมีผลมากได้อย่างไร”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “หากชายสองคนดังกล่าว คนที่ได้รับ การฝึกอบรมและสาธยายมนตร์ได้ เป็นคนทุศีล ทำแต่กรรมชั่ว แต่คนที่ไม่ได้ รับการฝึกอบรมและสาธยายมนตร์ไม่ได้ เป็นคนมีศีล มีกัลยาณธรรม ประกอบ แต่กรรมดี พวกพราหมณ์จะเชิญให้คนไหนบริโภคก่อน”

อัสสลายนมาณพทูลตอบว่า “ถ้าเป็นกรณีเช่นนั้น ก็ต้องเชิญผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ประกอบแต่กรรมดี ให้บริโภคก่อน เพราะของที่ให้แก่คนทุศีล ทำแต่กรรมชั่ว จะมีผลมากได้อย่างไร”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสสรุปว่า “ครั้งแรก ท่านกล่าวว่าชาติกำเนิดนั้นสำคัญ ครั้นแล้วท่านก็ให้ความสำคัญกับการสาธยายมนตร์ได้นั้นยิ่งกว่า แต่สุดท้าย ท่านก็ยอมรับว่าการสาธยายมนตร์ได้ ไม่สำคัญเท่ากับความประพฤติ หากท่าน ตรองดูด้วยเหตุผลอย่างเที่ยงธรรม ก็คงจะเห็นว่าการแบ่งชนชั้นวรรณะและยกว่า วรรณะของตนประเสริฐสุดนั้น เป็นเพียงมายาที่ชาวโลกปั้นแต่งขึ้นเท่านั้น คนทุกคนไม่ว่าจะถูกสมมุติให้อยู่ในวรรณะใดก็ล้วนเกิดมาเป็นทุกข์ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ และต้องเจ็บต้องตายทั้งสิ้น แทนที่จะคอยยกพวกตนและเอาเปรียบพวกอื่น ซึ่งเป็นความคิดและการกระทำที่หาคุณประโยชน์อันแท้จริงมิได้นั้น หันมาแสวงหา ทางดับทุกข์ เพื่อพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง จะมิดีไปกว่าหรือ”

อัสสลายนมาณพก็ยอมจำนนด้วยเหตุผล กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา และแสดงตนเป็นอุบาสกขอนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

๒๔. เรื่องผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต[๒๔]

ชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ "วักกลิ" เล่าเรียนไตรเพทจนจบศิลปศาสตร์ทั้งหมดของพวกพราหมณ์ วันหนึ่งวักกลิได้เห็นพระพุทธเจ้าแล้วรู้สึกเลื่อมใส รวมทั้งชื่นชอบกับการมองดูรูปและความสง่างามของพระพุทธเจ้า วักกลิจึงเที่ยวจาริกติดตามพระพุทธเจ้า และตัดสินใจออกบวชด้วยคิดว่าการได้บวชจะทำให้มีโอกาสเฝ้ามองพระพุทธเจ้าอยู่เป็นนิตย์ ครั้นบวชแล้วพระวักกลิก็คอยแต่เฝ้ามองดูพระพุทธเจ้าแทบทุกอิริยาบถ พระพุทธเจ้าก็มิได้ตรัสว่าอะไร เพราะทรงรอความแก่รอบแห่งญาณของพระวักกลิและเวลาอันสมควรที่จะทรงแสดงธรรมแก่พระวักกลิโดยเฉพาะ

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าหยั่งด้วยญาณทรงทราบว่าได้เวลาอันสมควรที่พระวักกลิจะพึงได้รับความสะเทือนใจเพื่อจักได้วางจิตให้เกิดญาณอันเหมาะแก่การรู้ธรรมต่อไปแล้ว จึงตรัสให้โอวาทแก่พระวักกลิว่า "วักกลิ ประโยชน์อะไรในรูปอันโสโครกแต่คนโง่หลงใหลอยู่นั้นเล่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดไม่เห็นธรรมแม้อยู่ใกล้ชิดเฝ้ามองรูปกายของเราอยู่ก็ไม่ได้ชื่อว่าเห็นเราแต่อย่างใด กายมีโทษเปรียบเสมือนกรงขังอันมีพิษ เป็นที่อยู่ของโรคทุกอย่าง เป็นที่ประชุมของทุกข์ เพราะฉะนั้นเธอจงเบื่อหน่ายในรูป รู้เท่าทันมายาและกิเลส พิจารณาให้เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปของขันธ์ทั้งหลาย แล้วจักเข้าถึงที่สุดแห่งทุกข์และล่วงพ้นจากทุกข์นั้นได้"

---

[๒๔] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน, กัจจายวรรค, วักกลิเถราปทาน ว่าด้วยบุพจริยาของพระวักกลิเถระ

แม้พระพุทธเจ้าตรัสเช่นนี้แล้ว พระวักกลิก็ยังไม่ยอมเลิกจากการที่คอยเฝ้ามองพระพุทธเจ้าอยู่เช่นเดิม ในวันเข้าพรรษาพระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่พระวักกลิว่า “เมื่อเธอยังคงลุ่มหลงมืดบอดอยู่เช่นนี้ ก็ป่วยการที่จะอยู่ศึกษาพระธรรมวินัย จงไปให้พ้นเถิด” พระวักกลิถูกพระพุทธเจ้าขับไล่แล้วก็ไม่อาจอยู่ในเขตพระอารามได้ รู้สึกน้อยใจและสะเทือนใจที่จะไม่ได้เห็นพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าอีกตลอดเวลาแห่งพรรษา จึงเดินขึ้นไปยังยอดเขาและคิดด้วยใจอันยังคงศรัทธาแน่วแน่ว่า “มาตรแม้นว่าเราจะไม่ได้เห็นพระบรมศาสดา แต่พระสุรเสียงของพระองค์ที่ตรัสให้โอวาททุกครั้งก็ยังคงก้องอยู่ในใจของเรานี้ เราจักนึกตรึกตรองโอวาทของพระองค์แทน”

จากนั้นพระวักกลิก็นึกทบทวนคำสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้า บางครั้งก็พิจารณาด้วยความรู้สึกอันดื่มด่ำเป็นสมาธิในที่สัปปายะบนยอดเขา แต่บางครั้งก็กลับคิดฟุ้งซ่านขึ้นมาสลับกันไป ในขณะที่จิตของพระวักกลิกำลังอยู่ระหว่างต่อสู้กันภายในอยู่นั้น พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปในที่ตรงนั้นและตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต” ในฉับพลันนั้นพระวักกลิจึงได้นำเอาคำว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต” มาเป็นกรรมฐานอย่างต่อเนื่องจนจิตรวมสงบ ตั้งมั่นและได้ฌาน ครั้นใช้กำลังแห่งฌานพิจารณาธรรมต่อไปจนเกิดวิปัสสนาญาณ อาสวกิเลสได้หมดสิ้นไป พระวักกลิบรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

๒๕. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงพยาบาลภิกษุอาพาธ[๒๕]

ครั้งนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคท้องเสียอย่างหนักจนหมดเรี่ยวแรง ต้องนอนอยู่บนที่นอนอันเปื้อนปัสสาวะและอุจจาระของตน ขณะนั้นพระพุทธเจ้าโดยมีพระอานนท์ตามเสด็จ ตรวจเยี่ยมเสนาสนะของภิกษุทั้งหลายทอดพระเนตรเห็นภิกษุอาพาธรูปนี้ จึงเสด็จเข้าไปหาและตรัสถามถึงอาการเมื่อภิกษุรูปนี้กราบทูลตอบแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ไม่มีภิกษุอื่นมาพยาบาลเธอเลยหรือ”

ภิกษุรูปนี้กราบทูลว่า “ไม่มี พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “เพราะเหตุใดเล่า จึงไม่มีภิกษุอื่นมาพยาบาลเธอ”

ภิกษุรูปนี้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระบรมศาสดา คงเป็นเพราะข้าพระองค์ไม่เคยช่วยเหลือเอื้อเฟื้อใดๆ แก่ภิกษุอื่น จึงไม่มีภิกษุอื่นมาพยาบาลข้าพระองค์”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกพระอานนท์มาสั่งว่า “ดูก่อนอานนท์ เธอจงไปนำน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิกษุนี้” พระอานนท์รับพระพุทธดำรัสแล้ว จึงไปนำน้ำมา จากนั้น พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ช่วยกันรดน้ำและเช็ดตัวทำความสะอาดให้แก่ภิกษุอาพาธรูปนี้แล้วพยุงไปยังที่นอนในอีกที่หนึ่ง และจัดยาระงับอาการท้องเสียให้ภิกษุอาพาธรูปนี้ได้ฉัน

---

[๒๕] พระวินัยปิฎก มหาวรรค, จีวรขันธกะ, เรื่องพระอาพาธโรคท้องร่วง

ครั้นแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเรียกประชุมภิกษุทั้งหลาย และตรัสถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น แล้วพระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธดำรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาผู้จะพึงพยาบาลพวกเธอก็ไม่มี ถ้าเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพยาบาลเราก็พึงพยาบาลภิกษุที่อาพาธเถิด ภิกษุอื่นผู้เป็นอุปัชฌายะ อาจารย์ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะ หรือภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ โดยลำดับ ของภิกษุที่อาพาธพึงพยาบาลภิกษุที่อาพาธนั้น หากภิกษุที่อาพาธไม่มีภิกษุอื่นดังกล่าวที่จะมาพยาบาลได้ ก็เป็นหน้าที่ของหมู่สงฆ์ที่จะพึงพยาบาลภิกษุที่อาพาธ ถ้าไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฏ" (ทุกกฏ เป็นชื่อของอาบัติประเภทหนึ่ง)

๒๖. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะให้เผชิญกับปัญหา[๒๖]

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงพบพราหมณ์สองสามีภรรยาซึ่งมีธิดาที่สวยงามมาก ชื่อ "นางมาคัณฑิยา" พราหมณ์ทั้งสองชอบใจในพระพุทธเจ้าและอยากได้พระพุทธเจ้าเป็นบุตรเขย จึงได้ออกปากว่าธิดาของตนสวยที่สุดในโลกหล้า และขอยกนางถวายพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงรับไว้ โดยตรัสว่าพระองค์ตัดสิ้นกิเลสทั้งปวงแล้ว อันรูปกายที่คนทั้งหลายเห็นเปลือกนอกว่างดงามนั้น แท้จริงแล้วก็คือถุงใส่อุจจาระและปฏิกูลของเน่าเหม็นทั้งนั้น แม้แต่นางฟ้าและชาววังที่สวยกว่านางมาคัณฑิยาหลายเท่านักพระองค์ก็ไม่ปรารถนาเลย พระพุทธเจ้าหยั่งด้วยญาณ ทรงเห็นนิสัยของพราหมณ์ทั้งสองที่จะได้บรรลุมรรคผล จึงทรงยกเอากายคตาสติปัฏฐานขึ้นมาเป็นข้อแสดงธรรม โดยได้ตรัสตำหนิโทษแห่งการลุ่มหลงในความสวยงามแห่งรูปกายต่างๆ พราหมณ์ทั้งสองพิจารณาตามก็ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบัน ส่วนนางมาคัณฑิยาผูกใจโกรธพระพุทธเจ้าต่อมาเมื่อนางได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพี นางก็ได้ตามหาเรื่องให้ร้ายพระพุทธเจ้าด้วยแรงพยาบาท

ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังกรุงโกสัมพี พระนางมาคัณฑิยาก็ตรัสเรียกนักเลงหัวไม้จำนวนหนึ่งไปตามด่าว่าบริภาษพระพุทธเจ้าและภิกษุที่ตามเสด็จ พระอานนท์เห็นเช่นนั้นแล้วได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาวเมืองเหล่านี้ ด่าว่าบริภาษพวกเรา พวกเราควรจะไปยังที่อื่น"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "เราจะไปที่ไหน อานนท์"

---

[๒๖] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ทุกนิบาต, เอกนิบาต เอตทัคคบาลี, เรื่องอุบาสิกาผู้มีตำแหน่งเป็นเลิศ ๑๐ คน, เรื่องประวัตินางขุชชุตตราและนางสามาวดี

พระอานนท์กราบทูลว่า “ไปเมืองอื่น พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ถ้าเราไปยังเมืองอื่นแล้ว มีคนในเมืองนั้นด่าว่าบริภาษเราอีก เราจักไปที่ไหนกันอีก”

พระอานนท์กราบทูลว่า “ไปยังเมืองอื่นๆ นอกจากนี้ พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อานนท์ การทำเช่นนั้นไม่ควร ปัญหาเกิดขึ้นในที่ใด เราพึงอยู่เผชิญกับปัญหานั้นเท่าที่พึงทำได้ก่อน เพื่อแสดงธรรมให้ปรากฏ และเมื่อเหตุสงบระงับในที่นั้นแล้ว เราจึงจะไปยังที่อื่นๆ ต่อไป” และตรัสว่า “เมื่อมีผู้ด่าว่าบริภาษเราด้วยคำอันไร้สาระ เป็นกิจที่เราจะพึงอดทนและวางใจให้เป็นกลางต่อการกระทำเหล่านั้น อธิกรณ์ซึ่งเกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตย่อมมีอยู่ไม่เกิน ๗ วัน”

ต่อมา ครั้นครบ ๗ วันแล้ว กลุ่มคนที่ด่าว่าบริภาษพระพุทธเจ้าและภิกษุที่ตามเสด็จ เมื่อเห็นว่าพระพุทธเจ้าและภิกษุนั้นล้วนแต่ไม่มีท่าทีสนใจใดๆ ต่อการกระทำของกลุ่มตน ก็รู้สึกเหนื่อยหน่ายที่จะตามด่าว่าบริภาษต่อไป ประกอบกับบรรดาชาวกรุงโกสัมพีจำนวนมากซึ่งประสงค์จะฟังธรรมของพระพุทธเจ้า และไม่พอใจกลุ่มคนที่ด่าว่าบริภาษพระพุทธเจ้า ก็ได้พากันขับไล่กลุ่มคนดังกล่าวด้วย เหตุการณ์เกี่ยวกับการที่มีกลุ่มคนดังกล่าวมาตามด่าว่าบริภาษพระพุทธเจ้าและภิกษุนั้นก็ยุติลง

๒๗. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงระงับสงครามระหว่างพระญาติ[๒๗]

พระญาติของพระพุทธเจ้ามีอยู่สองฝ่าย พระญาติฝ่ายพระบิดาเป็นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ และพระญาติฝ่ายพระมารดาเป็นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ผู้ครองกรุงโกลิยะ ซึ่งทั้งสองนครมีที่ตั้งอยู่ตรงข้ามกันคนละฝั่งแม่น้ำโรหิณี ต่อมาพระญาติทั้งสองฝ่ายก็มีเรื่องกระทบกระทั่งกันจนเป็นปัญหาสะสมอันเนื่องมาจากการแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณีที่ตั้งอยู่คั่นกลางระหว่างทั้งสองนครดังกล่าว เพราะชาวบ้านทั้งสองฝั่งต่างต้องอาศัยน้ำจากแม่น้ำโรหิณีในการเพาะปลูก จึงมีการทำฝายกั้นน้ำเพื่อกักน้ำ ทดน้ำและส่งน้ำเข้าสู่ที่นา พอฝั่งหนึ่งทดน้ำเข้าสู่ฝั่งตน อีกฝั่งหนึ่งก็มีน้ำไม่พอแก่การเพาะปลูก ครั้นชาวบ้านฝั่งนั้นเดือดร้อน กษัตริย์ผู้ครองนครฝั่งนั้นก็เดือดดาลไปด้วย จนกลายเป็นการทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน ถึงขนาดต่างฝ่ายต่างจัดเตรียมกองทัพขนาดใหญ่จะทำสงครามกัน ความทราบถึงพระพุทธเจ้า จึงได้เสด็จไปทรงจัดให้พระญาติทั้งสองฝ่ายประชุมเจรจากัน

พระพุทธเจ้าตรัสถามพระญาติทั้งสองฝ่ายในที่ประชุมว่า “ทุกท่านเห็นว่าน้ำมีค่ามาก ใช่หรือไม่” พระญาติทั้งสองฝ่ายต่างก็กราบทูลว่า “น้ำมีค่ามาก”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “แล้วชีวิตมนุษย์มีค่ามากหรือไม่” พระญาติทั้งสองฝ่ายต่างก็ยอมรับว่า “ชีวิตมนุษย์มีค่ามาก”

---

[๒๗] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, สุขวรรค, เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ

พระพุทธเจ้าตรัสถามอีกว่า “ระหว่างน้ำที่จะใช้ทำนากับชีวิตมนุษย์ที่จะถูกฆ่า อย่างไหนมีค่ามากกว่ากัน” พระญาติทั้งสองฝ่ายต่างอึ้งไปครู่หนึ่ง แล้วต่างก็กราบทูลตอบว่า “ชีวิตมนุษย์มีค่ามากกว่าน้ำที่จะใช้ทำนา”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น การที่ท่านต่างเป็นญาติพี่น้องที่รักใคร่สมัครสมานกันมายาวนาน กลับจะมาฆ่ากันและกันเพียงเพราะเหตุแย่งน้ำที่ใช้ในบางคราวนี้ จะคุ้มค่าอยู่หรือ ท่านเคยเจรจากันด้วยดีฉันญาติสนิทมาโดยตลอดเพื่อแบ่งปันเกื้อกูลกันและช่วยเหลือกันแก้ไขปัญหามิใช่หรือ ท่านจงตรึกตรองการอันควรมิควรดูเองเถิด”

พระญาติทั้งสองฝ่ายต่างใคร่ครวญดูแล้ว ก็ยอมสงบศึก หันมาเจรจาหารือกันเกี่ยวกับวิธีการกักเก็บและทดน้ำอย่างเป็นธรรมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำของฝั่งใดฝั่งหนึ่งขึ้นอีก สันติภาพและภราดรภาพก็กลับคืนมาเป็นปกติสุข

๒๘. เรื่องวิธีพิจารณาว่าคำสอนใดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า[๒๘]

ครั้งนั้น พระมหาปชาบดีโคตมี หลังจากบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมว่า คำสอนใดเป็นคำสอนของพระองค์ และคำสอนใดไม่ใช่คำสอนของพระองค์ เพื่อให้หม่อมฉันได้ทราบทางที่ถูกต้อง เมื่อทราบแล้วจะได้ทำความเพียรปฏิบัติตามทางที่ถูกต้องนั้นพระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนโคตมี เธอพึงรู้ว่า คำสอนใดก็ตาม หากเป็นไปเพื่อความกำหนัด ไม่ใช่เพื่อคลายความกำหนัด เป็นไปเพื่อความลุ่มหลงมัวเมา ไม่ใช่เพื่อการมีสติ เป็นไปเพื่อความรุ่มร้อน ไม่ใช่เพื่อการดับทุกข์ เป็นไปเพื่อการสะสม ไม่ใช่เพื่อการสละออก เป็นไปเพื่อความมักมาก ไม่ใช่เพื่อความมักน้อย เป็นไปเพื่อความอยากได้ใคร่มี ไม่ใช่เพื่อความรู้จักพอดี เป็นไปเพื่อความคลุกคลีในความอึกทึกของหมู่คณะ ไม่ใช่เพื่อความสงัด เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่ใช่เพื่อความพากเพียร เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงง่าย ดูก่อนโคตมี เธอพึงทรงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นไม่ใช่ธรรมวินัย นั่นไม่ใช่คำสอนของเราตถาคต”

---

[๒๘] พระวินัยปิฎก จุลวรรค, ภิกขุนีขันธกะ, ปฐมภาณวาร, เรื่องลักษณะพระธรรมวินัย ๘ ประการ

แล้วพระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนโคตมี เธอพึงรู้ว่า คำสอนใดก็ตาม หากเป็นไปเพื่อคลายความกำหนัด ไม่ใช่เพื่อความกำหนัด เป็นไปเพื่อการมีสติ ไม่ใช่เพื่อความลุ่มหลงมัวเมา เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ ไม่ใช่เพื่อความรุ่มร้อน เป็นไปเพื่อการสละออก ไม่ใช่เพื่อการสะสม เป็นไปเพื่อความมักน้อย ไม่ใช่เพื่อความมักมาก เป็นไปเพื่อความรู้จักพอดี ไม่ใช่เพื่อความอยากได้ใคร่มี เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่ใช่เพื่อความคลุกคลีในความอึกทึกของหมู่คณะ เป็นไปเพื่อความพากเพียร ไม่ใช่เพื่อความเกียจคร้าน เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงยาก ดูก่อนโคตมี เธอพึงทรงจำไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นเป็นธรรมวินัย นั่นเป็นคำสอนของเราตถาคต”

๒๙. เรื่องผลดีสามัญของการบวชเป็นภิกษุ[๒๙]

ครั้งหนึ่ง พระราชาแคว้นมคธเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลทั้งปวงผู้ประกอบวิชาชีพต่างๆ เช่น เป็นข้าราชการ เป็นช่าง เป็นพ่อครัว เป็นนักคำนวณ เป็นพ่อค้า เป็นชาวนา ล้วนอาศัยความรู้ทำความเจริญเลี้ยงชีวิตตน ครอบครัวและญาติมิตรให้อิ่มหนำสำราญ และสามารถบำเพ็ญทานอันมีผลอย่างสูงได้ แม้ตายไปก็คงได้เกิดในสวรรค์ พระองค์จะกล่าวถึงผลดีสามัญของการเป็นภิกษุได้บ้างหรือไม่"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ในข้อนี้ อาตมภาพจะขอย้อนถามมหาบพิตรก่อน โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย สมมุติว่า มหาบพิตรพึงมีบุรุษผู้เป็นทาส มีปกติตื่นก่อนนอนทีหลัง คอยฟังพระบัญชาว่าจะโปรดให้ทำอะไร ประพฤติถูกพระทัย กราบทูลไพเราะ คอยเฝ้าสังเกตพระพักตร์ เขามีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ตามคติของบุญน่าอัศจรรย์นัก พระราชาแคว้นมคธพระองค์นี้เป็นมนุษย์ แม้เราก็เป็นมนุษย์ แต่พระองค์ท่านทรงเอิบอิ่มพรั่งพร้อมบำเรออยู่ด้วยเบญจกามคุณดุจเทพเจ้า ส่วนเราสิเป็นทาสรับใช้ของพระองค์ท่าน เราพึงทำบุญ จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ถ้ากระไร เราพึงออกบวชเป็นภิกษุ ต่อมา เขาปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษพอใจในความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด ถ้าพวกราชบุรุษพึงกราบทูลถึงพฤติการณ์ของเขาอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงทราบเถิด บุรุษผู้เป็นทาสของพระองค์ บัดนี้เขาปลงผมและหนวด นุ่งผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวช

---

[๒๙] พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค, สามัญญผลสูตร ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ

เป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษพอใจในความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด มหาบพิตรจะพึงตรัสกับภิกษุรูปนั้นอย่างนี้เทียวหรือว่า เจ้าจงกลับมาเป็นทาสของข้า จงกราบบังคมข้า จงตื่นก่อนนอนทีหลัง จงคอยฟังบัญชาว่าจะให้ทำอะไร ประพฤติให้ถูกใจ พูดไพเราะ คอยเฝ้าสังเกตดูหน้าของข้าอีกตามเดิม”

พระราชาแคว้นมคธทูลว่า “จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะไหว้เขา ควรจะลุกรับเขา ควรจะเชื้อเชิญเขาให้นั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขาร ควรจะจัดการคุ้มครองดูแลเขาอย่างเป็นธรรม”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อาตมภาพจะขอถามมหาบพิตร โปรดตรัสตอบตามที่พอพระทัย สมมุติว่า มหาบพิตรพึงมีพสกนิกรเป็นชาวนา เป็นคหบดีซึ่งเสียภาษีอากรเพิ่มพูนพระราชทรัพย์อยู่คนหนึ่ง เขามีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ตามคติของบุญน่าอัศจรรย์นัก พระราชาแคว้นมคธพระองค์นี้เป็นมนุษย์ แม้เราก็เป็นมนุษย์ แต่พระองค์ท่านทรงเอิบอิ่มพรั่งพร้อมบำเรออยู่ด้วยเบญจกามคุณดุจเทพเจ้า เราพึงทำบุญ จะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ถ้ากระไร เราพึงออกบวชเป็นภิกษุ ต่อมาเขาสละกองทรัพย์สินที่มี ละเครือญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษพอใจในความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด ถ้าพวกราชบุรุษพึงกราบทูลพฤติการณ์ของเขาอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงทราบเถิด บุรุษผู้เป็นชาวนา เป็นคหบดีซึ่งเสียภาษีอากรเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ของพระองค์อยู่นั้น บัดนี้เขาปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้ว

เขาเป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อยู่สันโดษพอใจในความมีเพียงอาหารและผ้าปิดกายเป็นอย่างยิ่ง ยินดียิ่งในความสงัด มหาบพิตรจะพึงตรัสอย่างนี้เทียวหรือว่า เจ้าจงกลับมาเป็นชาวนา เป็นคหบดี จงกราบบังคมข้า เสียภาษีอากรเพิ่มพูนทรัพย์ของข้าตามเดิม”

พระราชาแคว้นมคธทูลว่า “จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย พระเจ้าข้า อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีกควรจะไหว้เขา ควรจะลุกรับเขา ควรจะเชื้อเชิญเขาให้นั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนานะ และเภสัชบริขาร ควรจะจัดการคุ้มครองดูแลเขาอย่างเป็นธรรม”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร มีผู้ฟังธรรมที่อาตมภาพแสดงแล้วเกิดศรัทธา และตระหนักว่า ฆราวาสคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ทำได้ยาก ถ้ากระไร เราพึงออกบวชเป็นภิกษุ สมัยต่อมาเขาสละกองทรัพย์สินที่มี ละเครือญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้ว สำรวมระวังในพระปาติโมกข์อยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษของการประพฤติผิด สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรมที่เป็นกุศล มีความประพฤติอันบริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยศีล คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ ดูก่อนมหาบพิตร ภิกษุผู้ปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย ย่อมได้รับผลดียิ่งขึ้นไป กล่าวคือ

ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่ประสบภัยแต่ไหนๆ เลย ย่อมได้เสวยสุขอันปราศจากโทษ ภิกษุผู้มีอินทรีย์สังวร เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายของตน มีความสำรวม เช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสภายใน ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าวในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ดูก่อนมหาบพิตร ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศใดๆ ก็ถือไปได้เอง ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลขันธ์ อินทรีย์สังวรสติสัมปชัญญะและสันโดษอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัตเธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้าเธอละความพยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน

ดูก่อนมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษผู้เคยเป็นหนี้จำนวนมาก ต่อมาเขาได้ชำระหนี้จนหมดสิ้น เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นหนี้จำนวนมาก บัดนี้ เราชำระหนี้หมดสิ้นแล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัส มีความไม่มีหนี้นั้นเป็นเหตุ ฉันใด

ดูก่อนมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษผู้เคยเจ็บป่วยหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย ต่อมา เขาหายจากโรคภัยไข้เจ็บนั้น บริโภคอาหารได้และมีกำลังกาย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเจ็บป่วยหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย บัดนี้ เราหายจากโรคภัยไข้เจ็บนั้นแล้ว บริโภคอาหารได้และมีกำลังกายเป็นปกติ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บนั้นเป็นเหตุ ฉันใด

ดูก่อนมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษผู้เคยถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ ต่อมาเขาพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดีไม่มีภัย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้ เราพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดีไม่มีภัยแล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีการพ้นจากเรือนจำนั้นเป็นเหตุ ฉันใด

ดูก่อนมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษผู้เคยเป็นทาส ไม่ได้พึ่งตัวเอง พึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ ต่อมา เขาพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้ เราพ้นจากความเป็นทาสนั้นแล้ว พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความเป็นไทยแก่ตัวนั้นเป็นเหตุ ฉันใด

ดูก่อนมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษผู้เคยต้องเดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า ต่อมา เขาเดินทางข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดี เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า

เมื่อก่อนเราต้องเดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า บัดนี้ เราข้ามพ้นทางกันดารนั้นบรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษม ปลอดภัยโดยสวัสดีแล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีภูมิสถานอันเกษมนั้นเป็นเหตุ ฉันใด

ดูก่อนมหาบพิตร ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็ฉันนั้น และเมื่อภิกษุนั้นเจริญกรรมฐานจนบรรลุฌานจากฌานที่หนึ่งถึงฌานที่สี่ ก็จักยิ่งมีความผ่องใสแห่งจิตภายในมีความสงบสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ภิกษุนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อญาณทัศนะ เธอย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า กายของเรานี้ มีรูป ประกอบด้วยดิน น้ำ ลม ไฟ เกิดแต่มารดาบิดา เติบโตขึ้นด้วยการเลี้ยงดู เมื่อถึงเวลาก็ต้องตายไปเป็นธรรมดา และวิญญาณของเรานี้ก็อาศัยอยู่ในกายนี้ เนื่องอยู่ในกายนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสติญาณ เธอย่อม ระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จุติและอุปบัติของสัตว์ ทั้งหลาย เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติไปตามกฎแห่งกรรม ย่อมโน้มน้อมจิต ไปเพื่ออาสวักขยญาณ เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้คือทุกข์ นี้คือเหตุ แห่งทุกข์ นี้คือความดับทุกข์ นี้คือวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ เมื่อเธอ รู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากอาสวกิเลส เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดูก่อนมหาบพิตร นี้แหละผลดีสามัญ ที่เห็นประจักษ์ ทั้งดียิ่งกว่า ทั้งประณีตกว่าผลดีสามัญที่เห็นประจักษ์ข้อก่อนๆ”

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว พระราชาแคว้นมคธ ได้กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูปได้โดยอาศัยแสงสว่างนั้นฉันใด พระองค์ทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันนี้ขอนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระองค์จงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้สืบไป"

๓๐. เรื่องการอาบน้ำในแม่น้ำที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์[๓๐]

ครั้งนั้น สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ นั่งอยู่ไม่ไกลพระพุทธเจ้า จึงทูลถามพระพุทธเจ้าดังนี้ว่า "ท่านพระโคดม จะเสด็จไปยังแม่น้ำพาหุกา เพื่อจะสรงสนานหรือ"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ดูก่อนพราหมณ์ จะมีประโยชน์อะไรด้วยแม่น้ำพาหุกาเล่า แม่น้ำพาหุกา จักทำประโยชน์อะไรได้"

สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ทูลว่า "ท่านพระโคดม แม่น้ำพาหุกา ชนเป็นอันมากศรัทธาว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก เชื่อกันว่าให้ความบริสุทธิ์ได้ ท่านพระโคดม แม่น้ำพาหุกา ชนเป็นอันมาก ถือกันว่าการได้อาบน้ำในแม่น้ำพาหุกาเป็นบุญ และชนเป็นอันมาก พากันไปลอยบาปกรรมที่ตนทำแล้วในแม่น้ำพาหุกา"

พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ว่า "หากคนพาลทำกรรมชั่วไว้แล้วลงไปในแม่น้ำพาหุกา หรือแม่น้ำใดๆ ก็ตามที่ชนเป็นอันมากเชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำนั้นจักช่วยอะไรได้ จะชำระคนพาลผู้ทำกรรมชั่วนั้นให้บริสุทธิ์ไม่ได้เลย หากแม้นว่า แม่น้ำเหล่านี้ทำความบริสุทธิ์แก่ผู้ใดได้แล้ว บรรดากุ้งหอยปูปลาและสัตว์น้อยใหญ่ที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำเหล่านี้ก็คงบริสุทธิ์และบรรลุธรรมกันไปหมดแล้ว คนทำกรรมอย่างใดย่อมได้ผลตามกรรมนั้น ความบริสุทธิ์ของคนย่อมเกิดจากการรักษาศีล ประพฤติตนในทางที่ถูกต้อง

---

[๓๐] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์, มูลปริยายวรรค, วัตถูปมสูตร, เรื่องการอาบน้ำในพระศาสนา

สมควร และบำเพ็ญจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ ดูก่อนพราหมณ์ ท่านจงอาบในคำสอนของเรานี้เถิด”

ครั้นพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคดมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนคนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันใด พระโคดมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยชัดเจน ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ขอนับถือท่านพระโคดม พระธรรม และภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของท่านพระโคดมผู้เจริญเถิด”

สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสอน มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่ช้านานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ด้วยปัญญาอันยิ่ง เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี และบรรลุเป็นพระอรหันต์

๓๑. เรื่องความไม่ประมาทและการมีกัลยาณมิตร[๓๑]

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต มีอยู่หรือพระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "มหาบพิตร ธรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต มีอยู่ คือ ความไม่ประมาท รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรไปบนแผ่นดินนี้ รอยเท้าเหล่านั้นล้วนลงในรอยเท้าช้างได้ เพราะรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้าของสัตว์ทั้งปวงฉันใด ธรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตก็คือความไม่ประมาทฉันนั้น เพราะเมื่อบุคคลมีความไม่ประมาท ย่อมมีสติระลึกได้ ไม่พลั้งเผลอไปประกอบกรรมอันเลวร้าย ย่อมมีความพากเพียร ตั้งมั่นในการประกอบกรรมอันดีงาม และย่อมมีปัญญารู้เหตุและผล ชำระจิตให้บริสุทธิ์"

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทูลต่อไปว่า "แล้วธรรมอันใดจักทำให้บุคคลมีความไม่ประมาท พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "มหาบพิตร การมีกัลยาณมิตรเป็นหนทางทำให้บุคคลมีความไม่ประมาท ธรรมที่อาตมภาพกล่าวไว้ดีแล้วเป็นธรรมสำหรับผู้มีกัลยาณมิตร ครั้งหนึ่งภิกษุอานนท์เคยกล่าวกับอาตมภาพว่า ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรเป็นครึ่งหนึ่งของหนทางแห่งพรหมจรรย์ แต่อาตมภาพได้กล่าวตอบภิกษุอานนท์ว่า อย่ากล่าวอย่างนั้นเลย อานนท์

---

[๓๑] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (โกสลสังยุต), ทุติยวรรค, ปฐมอัปปมาทสูตร, ทุติยอัปปมาทสูตร

แท้จริงแล้ว ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของหนทางแห่งพรหมจรรย์ เพราะกัลยาณมิตรจักไม่ชักพาไปสู่ความประมาท กัลยาณมิตรจักไม่ชักพาไปสู่การทำกรรมชั่ว กัลยาณมิตรจักแนะนำทางไปสู่ความไม่ประมาท กัลยาณมิตรจักแนะนำทางไปสู่การทำกรรมดี ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรย่อมเจริญด้วยมรรคมีองค์ ๘ คือ การมีความเห็นชอบ การมีความคิดชอบ การพูดจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ การมีความเพียรชอบ การมีสติชอบ การมีสมาธิชอบ ภิกษุทั้งหลายมีเราตถาคตเป็นกัลยาณมิตร ย่อมดำรงอยู่ในความไม่ประมาท รู้ว่าไม่ควรปล่อยให้เวลาแห่งชีวิตล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์ จึงมุ่งเจริญในมรรคมีองค์ ๘ อันจักเป็นทางนำไปสู่การดับทุกข์ในที่สุด

เพราะเหตุนั้น มหาบพิตร พระองค์พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า พระองค์จักเป็นผู้มีกัลยาณมิตร อันจักทำให้พระองค์มีความไม่ประมาท และเมื่อพระองค์มีความไม่ประมาท พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชบริพาร และพสกนิกรของพระองค์ก็จักมีความคิดอย่างนี้ว่า พระราชาเป็นผู้ไม่ประมาท ดำรงอยู่ในความไม่ประมาท แม้พวกเราก็จักเป็นผู้ไม่ประมาท ดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ท้องพระคลัง และแว่นแคว้นในอาณาจักรของพระองค์ก็จักมีการรักษาและวัฒนาสืบไป ความไม่ประมาทจึงเป็นธรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต”

๓๒. เรื่องการตัดขาดจากของหนักตามอริยวินัย[๓๒]

ครั้งหนึ่งมีคหบดีคนหนึ่งชื่อ โปตลิยะ มาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “คหบดี ที่นั่งมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์ก็เชิญนั่งเถิด”

โปตลิยะกลับยืนเฉยเสีย เพราะไม่ชอบใจที่พระพุทธเจ้าใช้คำเรียกว่า “คหบดี” เนื่องด้วยโปตลิยะเห็นว่าตนได้สละกิจการงานและทรัพย์สินทั้งปวงให้แก่ทายาทแล้ว เป็นการตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นเสมือนนักบวชแล้ว และทูลพระพุทธเจ้าว่า “ท่านพระโคดม ที่พระองค์ตรัสเรียกข้าพระองค์ว่า คหบดี นั้น ไม่เหมาะ ไม่ควรเลย เพราะข้าพระองค์ได้สละกิจการงานและทรัพย์สินทั้งปวงให้แก่ทายาทแล้ว เป็นการตัดขาดจากของหนักทั้งปวงแล้ว เป็นคนเบาสบายแล้ว ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ที่ท่านบอกว่า เป็นการตัดขาดจากของหนักทั้งปวงแล้ว เป็นคนเบาสบายแล้ว ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก ตามความเข้าใจของท่าน กับตามอริยวินัย เป็นคนละอย่างกันเลย”

โปตลิยะรู้สึกประหลาดใจ จึงนั่งลงและทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การตัดขาดจากของหนักทั้งปวงแล้ว เป็นคนเบาสบายแล้ว ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีกตามอริยวินัย เป็นอย่างไรเล่า ขอพระองค์โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด”

---

[๓๒] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, คหปติวรรค, โปตลิยสูตร

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” แล้วพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรม ๘ ประการนี้ เป็นการตัดขาดจากของหนักทั้งปวงแล้ว เป็นคนเบาสบายแล้ว ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีกตามอริยวินัย ได้แก่

๑. บุคคลพึงละเว้นการประทุษร้ายต่อชีวิต เพราะการประทุษร้ายต่อชีวิตย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นการประทุษร้ายต่อชีวิตเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับการประทุษร้ายต่อชีวิตนั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๒. บุคคลพึงละเว้นการลักทรัพย์ เพราะการลักทรัพย์ย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นการลักทรัพย์เสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์นั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๓. บุคคลพึงละเว้นความกำหนัดยินดีในสิ่งอันไม่สมควรได้ เพราะความกำหนัดยินดีในสิ่งอันไม่สมควรได้ย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นความกำหนัดยินดีในสิ่งอันไม่สมควรได้นั้นเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับความกำหนัดยินดีในสิ่งอันไม่สมควรได้นั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๔. บุคคลพึงละเว้นการโกหกหลอกลวง เพราะการโกหกหลอกลวงย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นการโกหกหลอกลวงเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับการโกหก

หลอกลวงนั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๕. บุคคลพึงละเว้นการพูดส่อเสียด เพราะการพูดส่อเสียดย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นการพูดส่อเสียดเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับการพูดส่อเสียดนั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๖. บุคคลพึงละเว้นการนินทาว่าร้าย เพราะการนินทาว่าร้ายย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นการนินทาว่าร้ายเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับการนินทาว่าร้ายนั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๗. บุคคลพึงละเว้นการดูหมิ่น เพราะการดูหมิ่นย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นการดูหมิ่นเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับการดูหมิ่นนั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

๘. บุคคลพึงละเว้นความโกรธแค้น เพราะความโกรธแค้นย่อมก่อเวร ความเร่าร้อนและคับแค้นแก่ตนและผู้อื่น เมื่อละเว้นความโกรธแค้นเสียได้ ย่อมเป็นการตัดเวรอันเป็นของหนักที่เกี่ยวกับความโกรธแค้นนั้นเสีย จักเป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก

อย่างไรก็ดี แม้ธรรม ๘ ประการนี้ เป็นไปเพื่อตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก แต่ก็เป็นหนทาง

เบื้องต้นเท่านั้น เพียงเท่านี้ยังไม่ชื่อว่าตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก โดยครบถ้วนสมบูรณ์ตามอริยวินัย”

โปตลิยจึงทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างไรเล่าจึงจะชื่อว่าตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก โดยครบถ้วนสมบูรณ์ตามอริยวินัย ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมนั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักเปรียบเทียบให้เห็นภาพ” แล้วพระพุทธเจ้าตรัสว่า

“เปรียบเหมือนสุนัขที่กำลังหิวโซ ยืนอยู่ใกล้เขียงของคนฆ่าโค คนฆ่าโคโยนท่อนไม้ที่เพียงแต่มีกลิ่นเนื้อติดอยู่ไปให้มัน ถ้ามันมัวแต่หลงกลิ่นเนื้อโดยไม่ดูให้ดีว่าเป็นเพียงท่อนไม้ และเอาแต่แทะท่อนไม้นั้นก็ไม่อาจบรรเทาความหิวได้ คงมีแต่ความเหน็ดเหนื่อยและความหิวมากขึ้นฉันใด โทษของกามก็เป็นฉันนั้น ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัยผู้มองเห็นโทษของกามตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ จึงเจริญอุเบกขาเป็นอารมณ์เดียว ซึ่งเป็นที่ดับของการยึดมั่นถือมั่นในโลกามิสทั้งปวง

เปรียบเหมือนนกคาบชิ้นเนื้อบินไป มีฝูงนกอื่นพากันโผเข้ารุมจิกแย่งทึ้งชิ้นเนื้อนั้น ถ้านกที่คาบชิ้นเนื้อนั้นมัวแต่อยากกินชิ้นเนื้อนั้นอยู่และไม่รีบปล่อยชิ้นเนื้อนั้นเสีย มันอาจถูกฝูงนกอื่นทำให้ถึงตายหรือได้รับอันตรายปางตาย เพราะความอยากกินชิ้นเนื้อนั้นฉันใด โทษของกามก็เป็นฉันนั้น ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัยผู้มองเห็นโทษของกามตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ จึงเจริญอุเบกขาเป็นอารมณ์เดียว ซึ่งเป็นที่ดับของการยึดมั่นถือมั่นในโลกามิสทั้งปวง

เปรียบเหมือนบุรุษถือคบหญ้าที่ไฟติดลุกโชนเดินทวนลมไป ถ้าบุรุษนั้นมัวแต่หลงระเริงกับเปลวไฟนั้นอยู่ไม่รีบปล่อยคบหญ้าที่มีไฟติดลุกโชนนั้น ไฟก็จะพึงไหม้มือ ไหม้แขนหรืออวัยวะน้อยใหญ่ของเขา และเขาอาจถึงแก่ความตายหรือพิการได้ฉันใด โทษของกามก็เป็นฉันนั้น ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัยผู้มองเห็นโทษของกามตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ จึงเจริญอุเบกขาเป็นอารมณ์เดียว ซึ่งเป็นที่ดับของการยึดมั่นถือมั่นในโลกามิสทั้งปวง

เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิงมีความลึกเกินกว่าที่คนธรรมดาจะมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า และยังปราศจากเปลวและควัน แต่บุรุษหนึ่งรู้ดีว่าในหลุมถ่านเพลิงนั้นเต็มไปด้วยถ่านเพลิง มีคนอื่นที่พยายามล่อหลอกให้เขาตกลงไปในหลุมถ่านเพลิงนั้น บุรุษนั้นย่อมไม่ยินดีที่จะตกลงไปในหลุมถ่านเพลิงนั้นฉันใด ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัยผู้มองเห็นโทษของกามตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมรู้ว่ากามเป็นเพียงมายาฉันนั้น จึงเจริญอุเบกขาและไม่หลงมัวเมาไปกับโลกามิสทั้งปวง

เปรียบเหมือนบุรุษหนึ่งนอนหลับและฝันไปว่าได้เห็นสวนป่าและแม่น้ำที่น่ารื่นรมย์และเขายังได้ครอบครองทรัพย์สมบัติมีค่าในบริเวณทั้งหมด แต่ครั้นเขาตื่นขึ้นมาก็รู้ว่าเป็นเพียงความฝันฉันใด ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัยผู้มองเห็นโทษของกามตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมรู้ว่ากามเป็นเพียงมายาฉันนั้น จึงเจริญอุเบกขาและไม่หลงมัวเมาไปกับโลกามิสทั้งปวง

เปรียบเหมือนบุรุษหนึ่งยืมแก้วแหวนทองคำและเพชรจากบุคคลอื่นมาสวมใส่ ครั้นมีผู้คนมาพบเห็นและชื่นชมว่าบุรุษนี้มีทรัพย์สมบัติร่ำรวยแท้ หากบุรุษนี้เป็นคนมีปัญญาย่อมจะไม่หลงใหลไปกับคำชื่นชมนั้น เพราะรู้ดีว่า

เป็นของชั่วคราวที่ตนยืมมา และต้องคืนแก่เจ้าของไปฉันใด ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัย ผู้มองเห็นโทษของกามตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมรู้ว่ากามเป็นเพียงมายาฉันนั้น จึงเจริญอุเบกขาและไม่หลงมัวเมาไปกับโลกามิสทั้งปวง

อย่างไรก็ดี แม้การเจริญอุเบกขาและไม่หลงมัวเมาไปกับโลกามิสทั้งปวงนี้ เป็นไปเพื่อตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก แต่ก็เป็นหนทางในขั้นถัดมา เพียงเท่านี้ยังไม่ชื่อว่าตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก โดยครบถ้วนสมบูรณ์ตามอริยวินัย”

โปตลิยจึงทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างไรเล่าจึงจะชื่อว่าตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก โดยครบถ้วนสมบูรณ์ตามอริยวินัย ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมนั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักบอกหนทางในขั้นที่สุด” แล้วพระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ผู้ปฏิบัติตามอริยวินัยเมื่อเจริญอุเบกขาและไม่หลงมัวเมาไปกับโลกามิสทั้งปวง ได้บำเพ็ญเพียรในการเจริญสมาธิและสติจนถึงฌานที่สี่ที่มีสติอันบริสุทธิ์นี้ สามารถระลึกรู้ชัดถึงกรรมของตนและกรรมของสัตว์อื่นๆ ทำให้รู้ซึ้งถึงที่สุดแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติอันนำไปสู่การดับทุกข์นั้น ทำให้รู้แจ้งถึงการตัดจากอาสวกิเลสทั้งหลายจนหมดสิ้นด้วยปัญญาอันยิ่ง เช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่าตัดขาดจากของหนักทั้งปวง เป็นคนเบาสบาย ไม่ต้องแบกรับความเดือดร้อนในภายหลังอีก โดยครบถ้วนสมบูรณ์ตามอริยวินัย”

โปตลิยจึงกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพระองค์เข้าใจผิดคิดว่าพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นผู้รู้แจ้ง จึงได้ยกย่องเชิดชูพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกว่าเป็นผู้รู้แจ้ง และกลับเข้าใจไปว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ไม่รู้แจ้ง บัดนี้ ข้าพระองค์ทราบความจริงแล้วว่าพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นผู้ไม่รู้แจ้ง แต่พระผู้มีพระภาคเป็นผู้รู้แจ้ง พระภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งเปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง ให้ประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์นี้ขอนับถือพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้มีพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะตั้งแต่วันนี้ไปจนตลอดชีวิต"

๓๓. เรื่ององค์ประกอบของการเป็นผู้ดี[๓๓]

ครั้งนั้น พราหมณ์โสณทัณฑะกับพวกเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นไปถึง พราหมณ์โสณทัณฑะเกิดความคิดขึ้นว่า "ถ้าเราถามปัญหากับพระสมณโคดม แล้วพระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า พราหมณ์ ปัญหาข้อนี้ ท่านไม่ควรถามอย่างนี้ ที่ถูกควรจะถามอย่างนั้น พรรคพวกของเราก็จะดูหมิ่นเราได้ว่าเรานี้โง่เขลาไม่สามารถแยกแยะในการตั้งคำถาม หรือถ้าพระสมณโคดมถามปัญหากับเรา แล้วเราตอบไม่ถูกพระทัยของพระสมณโคดม แล้วพระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า พราหมณ์ ปัญหาข้อนี้ ท่านไม่ควรตอบอย่างนี้ ที่ถูกควรจะตอบอย่างนั้น พรรคพวกของเราก็จะดูหมิ่นเราได้ว่าเรานี้โง่เขลาไม่สามารถพิจารณาในการตอบคำถาม ซึ่งหากเราถูกดูหมิ่นเช่นนั้นในที่ประชุมชนก็จะเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติศักดิ์เป็นอันมาก แต่ครั้นจะถอยกลับ พรรคพวกของเราก็จะดูหมิ่นเราได้ว่าเรานี้ขลาดกลัวไม่ทันไรก็จะหลบหนีเสียก่อนแล้ว ซึ่งก็คงจะเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติศักดิ์อยู่ไม่น้อยเช่นกัน"

พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดและความกังวลใจของพราหมณ์โสณทัณฑะ จึงทรงพระดำริว่าควรจะถามในเรื่องที่พราหมณ์โสณทัณฑะมีความรู้เป็นอย่างดี คือเรื่องข้อบัญญัติของพราหมณ์ แล้วพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสถามว่า "พราหมณ์ พวกพราหมณ์จะเรียกผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างไรว่าเป็นพราหมณ์ คือเป็นผู้ดี และหากผู้นั้นจะกล่าวว่าตนเป็นพราหมณ์ เขาต้องมีคุณสมบัติอย่างไร จึงจะกล่าวเช่นนั้นได้โดยชอบและไม่เป็นการกล่าวเท็จ"

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามเช่นนั้น พราหมณ์โสณทัณฑะก็คลายจากความกังวลใจ และกราบทูลว่า "ท่านพระโคดม พวกพราหมณ์จะเรียกผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ข้อ

---

[๓๓] พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค, โสณทัณฑสูตร, เรื่องความเป็นผู้ดี

ว่าเป็นพราหมณ์ และหากผู้นั้นจะกล่าวว่าตนเป็นพราหมณ์ เขาต้องมีคุณสมบัติ ๕ ข้อ จึงจะกล่าวเช่นนั้นได้โดยชอบและไม่เป็นการกล่าวเท็จ คุณสมบัติ ๕ ข้อที่ว่านั้น คือ ข้อ ๑. เป็นผู้มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้เมื่อกล่าวถึงชาติตระกูลของผู้นั้น ข้อ ๒. เป็นผู้คงแก่เรียน รู้จบไตรเพท อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สามารถจดจำมนตร์ได้ ข้อ ๓. เป็นผู้มีรูปงามน่าดูน่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องงดงาม ข้อ ๔. เป็นผู้มีศีล มีความประพฤติดี และข้อ ๕. เป็นผู้มีปัญญา รู้เหตุรู้ผล รู้ความควรไม่ควร”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “พราหมณ์ บรรดาคุณสมบัติ ๕ ข้อนี้ หากจะต้องเว้นเสีย ๑ ข้อ คงเหลือ ๔ ข้อ จะเว้นข้อใดจึงจะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พราหมณ์โสณทัณฑะกราบทูลว่า “สามารถเว้นการเป็นผู้มีรูปงามน่าดูน่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องงดงามนั้นเสียข้อหนึ่งได้ เพราะเป็นเพียงเปลือกนอก ไม่ใช่เนื้อแท้ของผู้นั้น หากยังคงมีคุณสมบัติอีก ๔ ข้อที่เหลือก็จะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “พราหมณ์ บรรดาคุณสมบัติ ๔ ข้อที่เหลือนี้ หากจะต้องเว้นเสียอีก ๑ ข้อ คงเหลือ ๓ ข้อ จะเว้นข้อใดจึงจะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พราหมณ์โสณทัณฑะกราบทูลว่า “สามารถเว้นการเป็นผู้คงแก่เรียน รู้จบไตรเพท อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สามารถจดจำมนตร์ได้ เพราะยังคงเป็นเพียงเปลือกนอก ไม่ใช่เนื้อแท้ของผู้นั้น หากยังคงมีคุณสมบัติอีก ๓ ข้อที่เหลือก็จะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “พราหมณ์ บรรดาคุณสมบัติ ๓ ข้อที่เหลือนี้ หากจะต้องเว้นเสียอีก ๑ ข้อ คงเหลือ ๒ ข้อ จะเว้นข้อใดจึงจะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พราหมณ์โสณทัณฑะกราบทูลว่า “สามารถเว้นการเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ เพราะยังคงเป็นเพียงเปลือกนอก ไม่ใช่เนื้อแท้ของผู้นั้น หากยังคงมีคุณสมบัติอีก ๒ ข้อที่เหลือก็จะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า “พราหมณ์ บรรดาคุณสมบัติ ๒ ข้อที่เหลือนี้ หากจะต้องเว้นเสียอีก ๑ ข้อ คงเหลือ ๑ ข้อ จะเว้นข้อใดจึงจะยังคงเรียกได้ว่าเป็นพราหมณ์”

พราหมณ์โสณทัณฑะกราบทูลว่า “เว้นไม่ได้แล้ว ท่านพระโคดม เพราะการเป็นผู้มีศีล มีความประพฤติดี และการเป็นผู้มีปัญญา รู้เหตุรู้ผล รู้ความควรไม่ควรนั้น เป็นคุณสมบัติที่เป็นเนื้อแท้ของการเป็นพราหมณ์ คือเป็นผู้ดี ปัญญาต้องมีศีลช่วยชำระให้สะอาด และศีลก็ต้องมีปัญญาช่วยชำระให้สว่าง ปัญญาที่แท้ย่อมมีแก่ผู้ที่มีศีล ศีลที่แท้ย่อมมีแก่ผู้ที่มีปัญญา นักปราชญ์ยกย่องศีลและปัญญาว่าเป็นสิ่งล้ำเลิศในโลก หากเว้นเสียข้อใดข้อหนึ่งไม่ว่าจะเป็นศีลหรือปัญญาก็จักทำให้คุณสมบัติข้อที่เหลือขาดคุณประโยชน์อันควร”

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปอีกว่า “พราหมณ์ ที่กล่าวมานั้นหมายถึงศีลและปัญญาที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเป็นพราหมณ์คือเป็นผู้ดี แล้วท่านทราบหรือไม่ว่าศีลและปัญญาที่จักนำพาไปสู่การเป็นพระอริยะนั้นเป็นอย่างไร”

พราหมณ์โสณทัณฑะกราบทูลว่า "ท่านพระโคดม ในเรื่องนี้ พวกข้าพเจ้ามีความรู้เพียงเท่านี้ ขอท่านพระโคดมโปรดขยายความให้ชัดเจนด้วยเถิด"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงตั้งใจให้ดี เราจักบอก"

เมื่อพราหมณ์โสณทัณฑะกับพวกทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายความเกี่ยวกับศีลและปัญญาตามพระธรรมวินัย และทรงกล่าวถึงการมีสัมมาสมาธิ การปฏิบัติฌานที่หนึ่งถึงฌานที่สี่จนเกิดวิมุตติญาณทัศนะมีปัญญารู้แจ้งในอริยสัจสี่สามารถตัดอวิชชาคือความไม่รู้ และสลัดอาสวกิเลสทั้งปวงออกได้ อันเป็นทางบรรลุมรรคผลเข้าถึงความดับทุกข์

พราหมณ์โสณทัณฑะพิจารณาตามพระธรรมเทศนาแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่ท่านพระโคดม ภาษิตของท่านพระโคดมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคดมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง จุดดวงประทีปในที่มืดโดยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์นี้ขอนับถือท่านพระโคดม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคดมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต"

๓๔. เรื่องภิกษุกับลาภสักการะ[๓๔]

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุว่า "ภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะ แท้จริงแล้วเป็นของเผ็ดร้อน เป็นของอันตราย เป็นของมายา เป็นของนำพาไปสู่ความเสียหายแก่พรหมจรรย์ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลาภสักการะ ลาภสักการะที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่สามารถครอบงำจิตของเราทั้งหลายได้ เธอทั้งหลายพึงตั้งมั่นระลึกไว้อย่างนี้เสมอเถิด"

ภิกษุทูลสนองรับแล้ว ทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมต่อไปอีก

พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมต่อไปว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะลาภสักการะ เป็นเครื่องล่อลวงที่ยังความพินาศ เปรียบเหมือนปลาบางตัวเห็นแก่เหยื่อ กลืนกินเบ็ดที่เกี่ยวเหยื่อซึ่งพรานเบ็ดหย่อนลงในห้วงน้ำลึก มันกลืนกินเบ็ดของพรานเบ็ดอย่างนี้แล้วได้รับทุกข์ถึงความพินาศ ถูกพรานเบ็ดทำได้ตามใจปรารถนาฉันใด ภิกษุที่หลงใหลในลาภสักการะก็จักเป็นดั่งปลาที่กลืนกินเบ็ดของพรานเบ็ดฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะลาภสักการะ เป็นเครื่องนำพาอันตรายมาสู่หมู่คณะ เปรียบเหมือนเต่าตัวหนึ่งเดินเข้าไปยังถิ่นของนายพรานและถูกนายพรานยิงด้วยลูกดอกมีเชือกสวยงามติดที่กระดองเต่า เต่าตัวนั้นไม่ได้รับบาดเจ็บอันใด จึงเข้าใจไปว่าไม่ได้เดือดร้อนอะไร ไม่ได้เสียหายอะไร

---

[๓๔] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค, ลาภสักการสังยุต, ปฐมวรรค, ทารุณสูตร, พฬิสสูตร, กุมมสูตร, ทีฆโลมิกสูตร, มีฬหกสูตร, สิคาลสูตร, สคาถกสูตร

แถมได้เชือกสวยงามติดที่กระดองด้วย จึงเดินกลับไปยังถิ่นที่เต่าตัวนั้นอาศัยอยู่เพื่อจะอวดเชือกสวยงามติดที่กระดองนั้นให้เพื่อนๆ ได้ชื่นชม แต่หารู้ไม่ว่านายพรานได้อาศัยการติดตามเชือกสวยงามนั้นไปยังถิ่นที่เต่าตัวนั้นอาศัยอยู่และจับเอาฝูงเต่าทั้งหลายในถิ่นนั้นไปได้ฉันใด ภิกษุที่หลงใหลในลาภสักการะก็จักเป็นดั่งเต่าที่หลงชื่นชมกับเชือกสวยงามติดที่กระดองซึ่งนายพรานยิงลูกดอกไว้เพื่อนำทางไปจับฝูงเต่าฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะลาภสักการะ เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งให้ไม่สามารถรอดพ้นจากอันตรายได้ เปรียบเหมือนแกะตัวหนึ่งมีผู้นำขนปลอมหนาและหนักมาสวมใส่คลุมตัวแกะนั้นไว้ แลดูสวยงาม แกะนั้นก็หลงใหลอยู่กับขนปลอม พาตัวเองเดินอวดขนปลอมนั้นไปทั่ว แล้วตัวมันก็เดินเข้าไปสู่รูอันแคบซึ่งครั้งก่อนๆ สามารถเดินลอดรูได้โดยง่าย แต่คราวนี้ตัวติดอยู่ที่กลางรูไม่สามารถลอดออกมาได้เพราะขนปลอมหนาและหนักนั้นห่อหุ้มตัวอยู่ ได้รับความทุกข์ทรมานฉันใด ภิกษุที่หลงใหลในลาภสักการะก็จักเป็นดั่งแกะที่หลงชื่นชมกับขนปลอมหนาและหนักที่คลุมตัวอยู่จนทำให้ต้องติดอยู่กลางรูได้รับความทุกข์ทรมานฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะลาภสักการะ เป็นเครื่องเน่าเหม็นที่ผู้ไม่รู้เข้าเกลือกกลั้ว แต่ผู้รู้รังเกียจ เปรียบเหมือนแมลงวันกินอุจจาระของสัตว์อื่นจนเต็มท้องและตัวก็แปดเปื้อนด้วยอุจจาระนั้น แต่ตัวมันกลับดูหมิ่นดูแคลนฝูงผึ้งและผีเสื้อว่าไม่มีโอกาสกินอุจจาระเหมือนอย่างมัน ภิกษุที่หลงใหลในลาภสักการะก็จักเป็นดั่งแมลงวันที่หลงชื่นชมกับการกินอุจจาระอันเน่าเหม็นฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะลาภสักการะ เป็นเครื่องบั่นทอนความผาสุก เปรียบเหมือนสุนัขที่เป็นโรคเรื้อน ไม่ว่าจะยืน เดิน นอน นั่งอยู่ที่ใด ก็รู้สึกคันไปทั้งตัว จึงยิ่งเกาจนแผลเหวอะหวะ แต่มันไม่รู้ เลยทั้งเพลิดเพลินทั้งทรมานกับการเกาอยู่นั้นฉันใด ภิกษุที่หลงใหลในลาภสักการะก็จักเป็นดั่งสุนัขที่เป็นโรคเรื้อนฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้บวชอยู่ในพระธรรมวินัย พึงศึกษาเพื่อหยั่งรู้ถึงอริยสัจเพื่อการดับทุกข์ เพื่อนิพพานอันเป็นบรมสุข แต่ภิกษุบางรูปไม่อยู่ในพระธรรมวินัยกลับหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาลาภสักการะ จนถูกลาภสักการะครอบงำจิต นอกจากเป็นการบวชโดยเสียเปล่าแล้ว หลังจากตายไปก็จักเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต และนรกเพราะจิตเผลอไปเกลือกกลั้วกับสิ่งอันไม่ควรนั้น ชีวิตคนเรานั้นสั้นนัก ภิกษุทั้งหลายเมื่อมีโอกาสได้มาบวชอยู่ในพระธรรมวินัยอันตถาคตตรัสไว้ดีแล้วนี้ พึงมีปกติระลึกอยู่ในความไม่ประมาท เพราะผู้มีปกติระลึกอยู่ในความไม่ประมาทอยู่เสมอ จักไม่หวั่นไหวไม่ว่าด้วยเหตุมีผู้ให้ลาภสักการะ หรือไม่มีผู้ให้ลาภสักการะ หากแต่จักบำเพ็ญความเพียรอยู่ในสติปัฏฐาน พิจารณาด้วยปัญญาที่สุขุม ยินดีในธรรมอันเป็นที่สิ้นไปของความลุ่มหลงมัวเมานั้น”

๓๕. เรื่องการระมัดระวังตนชื่อว่ารักษาตนและผู้อื่น[๓๕]

ครั้งหนึ่ง มีภิกษุรูปหนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บุคคลผู้ระมัดระวังรักษาตนจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เฉพาะตนหรือประโยชน์ของผู้อื่นด้วย พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "เรื่องเคยมีมาแล้ว มีนักไต่ราวคนหนึ่งเรียกศิษย์ของตนชื่อ เมทกถาลิกะ มาบอกว่า 'เมทกถาลิกะ ลูกพ่อ เธอจงขึ้นราวไม้ไผ่แล้วยืนบนบ่าของเราเถิด' เมทกถาลิกะรับคำแล้วขึ้นราวไม้ไผ่ และยืนอยู่บนบ่าของนักไต่ราวผู้เป็นอาจารย์ จากนั้นนักไต่ราวได้กล่าวว่า 'เมทกถาลิกะ ลูกพ่อ เธอจงระมัดระวังรักษาเรา ส่วนเราก็จะระมัดระวังรักษาเธอ เราทั้งสองต่างระมัดระวังรักษากันและกันอย่างนี้ จักสามารถแสดงศิลปะให้ผู้คนได้ชม เราสองคนจักได้ลาภ และจักลงจากราวไม้ไผ่โดยความสวัสดี' เมื่อนักไต่ราวกล่าวเช่นนี้แล้ว เมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์ได้กล่าวตอบว่า 'ท่านอาจารย์ เรื่องนี้จักเป็นอย่างนั้นหามิได้ ท่านอาจารย์จงระมัดระวังรักษาตน ส่วนศิษย์ก็จะระมัดระวังรักษาตน เราทั้งสองต่างระมัดระวังรักษาตนอย่างนี้ จักสามารถแสดงศิลปะให้ผู้คนได้ชม เราสองคนจักได้ลาภ และจักลงจากราวไม้ไผ่โดยความสวัสดี' นักไต่ราวฟังคำกล่าวของเมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์แล้วก็ได้คิดและยอมรับว่าชอบด้วยเหตุผล เราตถาคตก็เห็นว่าคำกล่าวของเมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์ชอบด้วยเหตุผลเช่นกัน

---

[๓๕] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, สติปัฏฐานสังยุต, นาลันทวรรค, เสทกสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติสติปัฏฐานด้วยคิดว่า 'จักระมัดระวังรักษาตน' เพราะเมื่อบุคคลระมัดระวังรักษาตนจักอยู่ในศีล จักอยู่ในความไม่ประมาท จักมีสติ สมาธิและปัญญา จักไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ดังนั้น เมื่อบุคคลระมัดระวังรักษาตนย่อมได้ชื่อว่าระมัดระวังรักษาทั้งตนและผู้อื่นด้วย จึงย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งของตนและผู้อื่นด้วย”

๓๖. เรื่องความหมายของมหาบุรุษ และหลักในการกล่าววาจา[๓๖]

สมัยหนึ่ง วัสสการพราหมณ์ผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้ววัสสการพราหมณ์ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่ท่านพระโคดม พวกข้าพเจ้าได้บัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ว่าเป็นมหาบุรุษ ได้แก่ ๑. เป็นพหูสูต รู้เนื้อความแห่งภาษิตทั้งหลายว่ามีความหมายอย่างไร สามารถจำแนกแยกแยะและอธิบายได้ ๒. เป็นคนมีสติ ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้ผ่านมาเป็นเวลานานแล้วได้ ๓. เป็นคนมีวิริยะอุตสาหะในการงานที่จะต้องทำตามหน้าที่ ๔. เป็นผู้มีปัญญา สามารถทำการงานและบริหารงานต่างๆ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องเกิดประโยชน์อันควรยิ่ง บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการดังกล่าว ย่อมเป็นบุคคลผู้มีปัญญาเป็นเลิศ และเป็นมหาบุรุษ ขอท่านพระโคดมโปรดวิพากษ์ว่าทรงยินดีเห็นด้วย หรือทรงโต้แย้งคัดค้านกับข้อบัญญัติของพวกข้าพเจ้า

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "พราหมณ์ เราไม่ยินดี และไม่โต้แย้ง กับข้อบัญญัติของพวกท่าน แต่เราจักกล่าวว่า เราบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ว่าเป็นมหาบุรุษ ได้แก่ ๑. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อให้คนหมู่มากตั้งอยู่ในอริยธรรมที่ควรรู้ คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณธรรมและกุศลธรรม ๒. เป็นผู้มีความชำนาญในการพิจารณาความถูกต้องสมควร สามารถจำแนกตรึกตรองได้อย่างเที่ยงธรรมมีเหตุผลโดยชอบ

---

[๓๖] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, ปฐมปัณณาสก์, จักกวรรค, วัสสการสูตร ว่าด้วยวัสสการพราหมณ์ และพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, จตุตถปัณณาสก์, โยธาชีววรรค, สุตสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ได้ฟัง

ไม่คลาดเคลื่อนจากธรรม ๓. เป็นผู้บำเพ็ญสมาธิจิตแน่วแน่จนได้ฌานที่สี่ สามารถใช้เป็นเครื่องดำรงอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามปรารถนาได้โดยพลัน ๔. เป็นผู้ทำให้แจ้งในเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ ปราศจากอาสวกิเลส เพราะอาสวกิเลสได้สิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่ง เราบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการดังกล่าวว่า ย่อมเป็นบุคคลผู้มีปัญญาเป็นเลิศ และเป็นมหาบุรุษ”

วัสสการพราหมณ์กราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคดม น่าอัศจรรย์ยิ่ง ไม่เคยปรากฏว่ามีผู้ใดสามารถอธิบายข้อธรรม ข้อบัญญัติได้เป็นเลิศเหนือกว่าข้าพเจ้าได้มาก่อนเลย ท่านพระโคดมตรัสเรื่องนี้ไว้เป็นเลิศเหนือกว่าข้าพเจ้าและคนทั้งปวงโดยแท้ พวกข้าพเจ้าจักจดจำคำของท่านพระโคดมไว้ แท้ที่จริงข้าพเจ้าก็สำนึกดีว่าท่านพระโคดมทรงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อให้คนหมู่มากตั้งอยู่ในอริยธรรมที่ควรรู้ คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณธรรมและกุศลธรรม ทรงเป็นผู้มีความชำนาญในการพิจารณาความถูกต้องสมควร สามารถจำแนกตรึกตรองได้อย่างเที่ยงธรรม มีเหตุผลโดยชอบ ไม่คลาดเคลื่อนจากธรรม ทรงเป็นผู้บำเพ็ญสมาธิจิตแน่วแน่จนได้ฌานที่สี่ สามารถใช้เป็นเครื่องดำรงอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามปรารถนาได้โดยพลัน และทรงเป็นผู้ทำให้แจ้งในเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ ปราศจากอาสวกิเลส เพราะอาสวกิเลสได้สิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่ง บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับท่านพระโคดมว่า แท้ที่จริงบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการดังที่ท่านพระโคดมได้อธิบายข้อธรรมดังกล่าวไว้ ย่อมเป็นบุคคลผู้มีปัญญาเป็นเลิศ และเป็นมหาบุรุษ”

ต่อมา อีกครั้งหนึ่ง วัสสการพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระโคดม ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ผู้ใดผู้หนึ่งกล่าวว่า เขาได้เห็นอย่างนี้ เขาได้ฟังมาอย่างนี้ เขาได้รู้อย่างนี้ หรือเขาได้รู้แจ้งอย่างนี้ ย่อมไม่มีโทษ เพราะเป็นการกล่าวถึงตัวเขาเองอันเป็นเรื่องของเขา”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “พราหมณ์ แต่เราไม่กล่าวว่า ทุกสิ่งที่ได้เห็นเป็นสิ่งที่ควรกล่าว เราไม่กล่าวว่า ทุกสิ่งที่ได้ฟังเป็นสิ่งที่ควรกล่าว เราไม่กล่าวว่า ทุกสิ่งที่ได้รู้เป็นสิ่งที่ควรกล่าว และเราไม่กล่าวว่า ทุกสิ่งที่ได้รู้แจ้งเป็นสิ่งที่ควรกล่าว หากแต่เรามีหลักในการกล่าวหรือไม่กล่าวว่า เมื่อบุคคลกล่าวถึงสิ่งใดที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้รู้ หรือได้รู้แจ้ง แล้วอกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง สิ่งนั้นไม่ควรกล่าว และเมื่อบุคคลกล่าวถึงสิ่งใดที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้รู้ หรือได้รู้แจ้ง แล้วกุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมลง สิ่งนั้นควรกล่าว”

วัสสการพราหมณ์ฟังแล้วชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระพุทธเจ้า

๓๗. เรื่องการก่อไฟบูชายัญ[๓๗]

สมัยหนึ่ง อุคคตสรีรพราหมณ์ ได้ตระเตรียมประกอบพิธีบูชายัญ โดยให้บริวารของตนนำโค แพะ และแกะ อย่างละ ๕๐๐ ตัว ไปผูกไว้ที่หลัก และจัดเตรียมศัตราวุธพร้อมอุปกรณ์สำหรับก่อไฟ จากนั้น ได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยหวังจะให้พระพุทธเจ้าตรัสรับรองการประกอบพิธีบูชายัญนี้

อุคคตสรีรพราหมณ์ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ท่านพระโคดม ข้าพเจ้าเห็นว่า การก่อไฟ การปักหลักบูชายัญย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ท่านพระโคดมทรงเห็นว่าประการใด"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "เราก็เห็นว่าการก่อไฟ การปักหลักบูชายัญย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก"

อุคคตสรีรพราหมณ์ทูลว่า "ถ้าเช่นนั้น ความเห็นของท่านพระโคดมย่อมเหมือนกับความเห็นของข้าพเจ้า"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ดูก่อน พราหมณ์ ท่านกับเราแม้กล่าวความเห็นด้วยถ้อยคำอย่างเดียวกัน แต่มีความหมายคนละอย่างกัน"

อุคคตสรีรพราหมณ์ทูลว่า "ท่านพระโคดมหมายความประการใด"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "เมื่อบุคคลทำการก่อไฟ ทำการปักหลักบูชายัญ หากทำโดยนำโค แพะ และแกะ จำนวนมากไปผูกไว้ที่หลัก และจัดเตรียมศัตราวุธพร้อมอุปกรณ์สำหรับก่อไฟ โดยมุ่งหมายจะสังหารโค แพะ

---

[๓๗] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, มหายัญญวรรค, ทุติยอัคคิสูตร ว่าด้วยไฟ

และแกะ จำนวนมากนี้ เพื่อบวงสรวงเทวดาทั้งหลาย โดยคิดว่าเป็นการให้ เป็นการถวายสักการะแก่เทวดาทั้งหลาย แต่แท้จริงแล้วเป็นการให้ ความสยดสยองและเศร้าหมองไปยังเทวดาทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายซึ่งล้วน เป็นเทวดาได้ก็โดยที่เคยกระทำกุศลกรรมประกอบด้วยเมตตาจิตมาก่อน ย่อมไม่ยินดี ย่อมไม่ปลาบปลื้ม หากแต่ย่อมรู้สึกหดหู่ รู้สึกสังเวช นับเป็นความเสียเปล่า ประการหนึ่ง และการกระทำดังกล่าวโดยคิดว่าเป็นการทำความดีตามความเชื่อถือ ศรัทธา แต่แท้จริงแล้วเป็นการก่อบาปตามความหลงผิด โดยจิตที่คิด กายที่ทำ และวาจา ที่พูด ในการสังหารชีวิตสัตว์อื่น ย่อมประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ และยังก่อ ความเดือดร้อนแก่สัตว์จำนวนมาก จึงหากุศลกรรมใดๆ มิได้เลย คงมีแต่อกุศลกรรมที่ต้อง ตามสนองผู้กระทำเช่นนั้นต่อไป นับเป็นผลเลวร้าย อีกประการหนึ่ง”

อุคคตสรีรพราหมณ์ทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น ที่ท่านพระโคดมเห็นว่า การก่อไฟ การปักหลักบูชายัญย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เป็นประการใดเล่า”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “การก่อไฟที่ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ การมีความเพียร ความตั้งใจมั่น ที่จะลดและละโลภะ โทสะ และโมหะ ให้เบาบางลง ส่วนการปักหลักบูชายัญที่ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ การหมั่นบำรุงดูแลบิดามารดาให้อยู่เป็นสุข เพราะบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้มีคุณอย่างมาก การหมั่นบำรุงดูแลครอบครัว บริวาร และ ญาติมิตร ให้อยู่เป็นสุข เพราะครอบครัว บริวาร และญาติมิตร เป็นผู้ช่วยเหลือ เป็นผู้อนุเคราะห์ เป็นผู้มีคุณอย่างมาก และการหมั่นบำรุงดูแลตน ให้เว้นขาด จากความมัวเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและอัธยาศัยอันงดงาม เพราะตนนั้นเมื่อรักษาไว้ดีแล้ว จักเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นได้ อย่างมาก”

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเช่นนี้แล้ว อุคคตสรีรพราหมณ์ทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคดม ภาษิตของท่านชัดเจนไพเราะอย่างยิ่ง มีเหตุมีผลอย่างยิ่ง เป็นธรรมอันควรอย่างยิ่ง ขอท่านพระโคดมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้มีพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” หลังจากนั้น อุคคตสรีรพราหมณ์ก็ได้ล้มเลิกการประกอบพิธีบูชายัญ และให้บริวารปลดปล่อยโค แพะ และแกะ ที่ผูกไว้นั้นทั้งหมด

๓๘. เรื่องสมณะที่ประพฤติตนสะอาดบริสุทธิ์[๓๘]

ครั้งหนึ่ง ชาณุสโสณิพราหมณ์ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ท่านพระโคดม อย่างไรจึงจะเรียกได้ว่า สมณะนั้นประพฤติตนสะอาดบริสุทธิ์”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “หากสมณะนั้นประพฤติตนอยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เรียกได้ว่า สมณะนั้นประพฤติตนสะอาดบริสุทธิ์”

ชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลถามต่อไปว่า “แล้วสมณะประพฤติตนไม่อยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ หรือขาด ทะลุ ด่าง หรือพร้อยนั้น คือประพฤติอย่างไร การที่สมณะไม่เสพเมถุนกับมาตุคามนั้นเพียงพอที่จะถือว่าประพฤติตนสะอาดบริสุทธิ์แล้วหรือไม่”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

“สมณะบางคน ปฏิญญาว่าจะอยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เสพเมถุนกับมาตุคาม แต่ยังยินดีการลูบไล้ การขัดถู การอาบน้ำ การนวดของมาตุคาม ย่อมชื่อว่าประพฤติตนไม่อยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ หรือขาด ทะลุ ด่าง หรือพร้อย ประกอบด้วยจิตที่ใฝ่ในเมถุนสังโยค ไม่ใช่สมณะที่จะหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ได้

สมณะบางคน ปฏิญญาว่าจะอยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เสพเมถุนกับมาตุคาม ไม่ยินดีการลูบไล้ การขัดถู การอาบน้ำ การนวดของมาตุคาม

---

[๓๘] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, มหายัญญวรรค, เมถุนสูตร

แต่ยังพูดจาเกี้ยวพาราสี หยอกเย้า เล่นหัว หัวเราะร่ากับมาตุคาม ย่อมชื่อว่า ประพฤติตนไม่อยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ หรือขาด ทะลุ ด่าง หรือพร้อย ประกอบด้วยจิตที่ใฝ่ในเมถุนสังโยค ไม่ใช่สมณะที่จะหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ได้

สมณะบางคน ปฏิญญาว่าจะอยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เสพเมถุนกับมาตุคาม ไม่ยินดีการลูบไล้ การขัดถู การอาบน้ำ การนวดของมาตุคาม ไม่พูดจาเกี้ยวพาราสี หยอกเย้า เล่นหัว หัวเราะร่ากับมาตุคามแต่ยังคงยินดีการมองดูมาตุคาม การฟังเสียงพูด หัวเราะ ร้องไห้ ขับร้องของมาตุคาม ย่อมชื่อว่า ประพฤติตนไม่อยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ หรือขาด ทะลุ ด่าง หรือพร้อย ประกอบด้วยจิตที่ใฝ่ในเมถุนสังโยค ไม่ใช่สมณะที่จะหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ได้

สมณะบางคน ปฏิญญาว่าจะอยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เสพเมถุนกับมาตุคาม ไม่ยินดีการลูบไล้ การขัดถู การอาบน้ำ การนวดของมาตุคาม ไม่พูดจาเกี้ยวพาราสี หยอกเย้า เล่นหัว หัวเราะร่ากับมาตุคาม ไม่ยินดีกับการมองดูมาตุคาม การฟังเสียงพูด หัวเราะ ร้องไห้ ขับร้องของมาตุคาม แต่ยังคงยินดีหากจะได้เป็นคหบดีหรือบุตรคหบดีหรือทวยเทพผู้เอิบอิ่มพรั่งพร้อมด้วยกามคุณบำเรออยู่ ย่อมชื่อว่า ประพฤติตนไม่อยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์ หรือขาด ทะลุ ด่าง หรือพร้อย ประกอบด้วยจิตที่ใฝ่ในเมถุนสังโยค ไม่ใช่สมณะที่จะหลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ได้”

ชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลถามต่อไปว่า “ท่านพระโคดมมีวิธีพิจารณาอย่างไรว่าท่านพระโคดมเป็นผู้ประพฤติอยู่ในครรลองที่สะอาดบริสุทธิ์”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เราได้พิจารณาตนว่า เมถุนสังโยคที่เรายังละเสียไม่ได้นั้นมีอยู่บ้างหรือไม่ หากยังมีอยู่เราจะยังไม่ยืนยันว่าเป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ แต่ด้วยเราได้ละเสียซึ่งเมถุนสังโยคหมดสิ้นแล้ว เราจึงยืนยันว่าเป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ อันยิ่งไปกว่าเป็นผู้ประพฤติอยู่ในพรหมจรรย์ที่สะอาดบริสุทธิ์ ญาณทัศนะเกิดขึ้นแก่เราว่า เราได้ตัดอาสวกิเลสหมดสิ้นแล้ว ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ย่อมไม่มี”

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ชาณุสโสณิพราหมณ์ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่ท่านพระโคดม ภาษิตของท่านพระโคดมชัดเจนยิ่งนัก ขอท่านพระโคดมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้นับถือพระองค์เป็นสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

๓๙. เรื่องเปรียบเทียบธรรมกับมหาสมุทร[๓๙]

สมัยหนึ่ง ท้าวปหาราทะจอมอสูร ผู้เป็นใหญ่ในท้องถิ่นมหาสมุทร ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสกับท้าวปหาราทะจอมอสูรว่า "ปหาราทะ พวกชนชาวถิ่นของเธอต่างพากันยินดีในมหาสมุทรบ้างไหม"

ท้าวปหาราทะจอมอสูรทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกชนชาวถิ่นของข้าพระองค์ ต่างพากันยินดีในมหาสมุทรอย่างยิ่ง"

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า "ปหาราทะ ในมหาสมุทรมีสิ่งที่น่าอัศจรรย์อย่างไร พวกชนชาวถิ่นของเธอจึงต่างพากันยินดีในมหาสมุทรอย่างยิ่ง"

ท้าวปหาราทะจอมอสูรทูลว่า "ในมหาสมุทรมีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ๘ ประการ กล่าวคือ

๑. มหาสมุทรต่ำลงไปโดยลำดับ ลาดลงไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งไปทันที

๒. มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง

๓. มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ หากแต่ย่อมซัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที

๔. มหานทีทุกสาย เมื่อไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า มหาสมุทร

---

[๓๙] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต, ปฐมปัณณาสก์, มหาวรรค, ปหาราทสูตร ว่าด้วยท้าวปหาราทะจอมอสูร

๕. ไม่ว่าแม่น้ำสายใดจะไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่ทำให้มหาสมุทรเต็มหรือพร่องได้ มหาสมุทรก็ยังคงเป็นมหาสมุทรอยู่อย่างนั้น

๖. มหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็มอยู่เสมอ

๗. มหาสมุทรมีรัตนะมากมายนานาชนิด

๘. มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่จำนวนมาก

สิ่งที่น่าอัศจรรย์ดังกล่าวไม่มีในแหล่งอื่นมากเท่ามหาสมุทร เหตุฉะนี้พวกชนชาวถิ่นของข้าพระองค์ ต่างพากันยินดีในมหาสมุทรอย่างยิ่ง”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ปหาราทะ ในพระธรรมวินัยก็มีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ๘ ประการ เหล่าสาวกของเราพบเห็นแล้วจึงต่างพากันยินดีในพระธรรมวินัยอย่างยิ่ง กล่าวคือ

๑. พระธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ และมีการปฏิบัติไปตามลำดับคือ ศีล สมาธิและปัญญา ไม่ใช่บรรลุอรหัตตผลในทันที เปรียบเหมือนมหาสมุทรต่ำลงไปโดยลำดับ ลาดลงไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งไปทันที

๒. พระธรรมวินัยนี้มีปกติที่ยังให้การอยู่รวมกันของเหล่าสาวกของเรามีความพอดี เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง

๓. พระธรรมวินัยนี้ย่อมสลัดผู้ทุศีล ผู้มีความประพฤติเลวทรามให้ออกไป สงฆ์ย่อมไม่ยอมอยู่ร่วมกับผู้นั้น เปรียบเหมือนมหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ หากแต่ย่อมซัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที

๔. ผู้มาบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้ ไม่ว่าเดิมจะมาจากวรรณะใด ย่อมละชื่อ โคตรและวรรณะเดิมของตน มารวมเรียกว่า พระสงฆ์ทั้งสิ้น เปรียบเหมือนมหานทีทุกสาย ไหลลงสู่มหาสมุทร แล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า มหาสมุทร

๕. แม้หากภิกษุจำนวนมากบรรลุมรรคผลและปรินิพพาน ก็ไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้ เปรียบเหมือนไม่ว่าแม่น้ำสายใดจะไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่ทำให้มหาสมุทรเต็มหรือพร่องได้ มหาสมุทรก็ยังคงเป็นมหาสมุทรอยู่อย่างนั้น

๖. พระธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือวิมุตติรส เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็มอยู่เสมอ

๗. พระธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายนานาชนิด คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมากมายนานาชนิด

๘. พระธรรมวินัยเป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ผู้บรรลุธรรมในลำดับต่างๆ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เปรียบเหมือนมหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่จำนวนมาก

สิ่งที่น่าอัศจรรย์ดังกล่าวไม่มีในแหล่งอื่นมากเท่าพระธรรมวินัยนี้ เหตุฉะนี้ เหล่าสาวกของเราพบเห็นแล้วจึงต่างพากันยินดีในพระธรรมวินัยอย่างยิ่ง”

๔๐. เรื่องความพอดีในการปฏิบัติกรรมฐาน[๔๐]

ครั้งนั้น โสณโกฬิวิสะได้มีความคิดว่า ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น แม้เราอยู่ครองเรือนก็สามารถปฏิบัติได้ในระดับหนึ่ง แต่หากออกบวชเป็นภิกษุน่าจะปฏิบัติได้สะดวกยิ่งกว่า จึงไปบวชในพุทธสำนัก เมื่อบวชแล้วก็พำนักอยู่ในป่า พระโสณโกฬิวิสะปรารภความเพียรอย่างยิ่ง เดินจงกรมทั้งวันทั้งคืนจนเท้าทั้งสองแตก สถานที่เดินจงกรมเปื้อนเลือดแดงฉานไปทั่วเหมือนดั่งสถานที่เชือดสัตว์ ต่อมาท่านได้มีความคิดว่า บรรดาพระสาวกของพระผู้มีพระภาคที่ปรารภความเพียรอย่างยิ่ง เราก็เป็นรูปหนึ่งที่ใช้ความเพียรพยายามอย่างแรงกล้ามายาวนานหลายปี แต่ไฉนจิตของเราจึงยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะ และยังหาความก้าวหน้าในธรรมอันใดมิได้เลย อย่ากระนั้นเลย เราควรสึกออกไปเป็นฆราวาสตามเดิมจะดีกว่า

ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาด้วยพระญาณ ทราบความคิดในจิตของพระโสณโกฬิวิสะ จึงเสด็จไปยังป่าที่พระโสณโกฬิวิสะพำนักอยู่ ทอดพระเนตรเห็นสถานที่เดินจงกรมเปื้อนเลือด จึงตรัสกับเหล่าภิกษุในบริเวณนั้นว่า “สถานที่เดินจงกรมแห่งนี้ของใคร เปื้อนเลือดดั่งสถานที่เชือดสัตว์” เหล่าภิกษุในบริเวณนั้นกราบทูลว่า “พระโสณโกฬิวิสะปรารภความเพียรอย่างยิ่ง เดินจงกรมทั้งวันทั้งคืนจนเท้าทั้งสองแตก สถานที่เดินจงกรมแห่งนี้จึงเปื้อนเลือดดั่งสถานที่เชือดสัตว์ พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าจึงเสด็จเข้าไปยังที่อยู่ของพระโสณโกฬิวิสะ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่จัดไว้ ส่วนพระโสณโกฬิวิสะถวายอภิวาทพระพุทธเจ้าแล้วนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่สมควร พระพุทธเจ้าตรัสกับพระโสณโกฬิวิสะว่า “โสณะ เธอหลีกเร้นอยู่

---

[๔๐] พระวินัยปิฎก มหาวรรค, จัมมขันธกะ, โสณโกฬิวิสวัตถุ

ในที่สงัด ได้มีความคิดว่า ในบรรดาพระสาวกของเราตถาคตที่ปรารภความเพียร เธอก็เป็นรูปหนึ่ง แต่ไฉนจิตของเธอจึงยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะและยังหาความก้าวหน้าในธรรมอันใดมิได้เลย อย่ากระนั้นเลยเธอจึงคิดจะสึกออกไปเป็นฆราวาสตามเดิมเช่นนั้นหรือ”

พระโสณโกฬิวิสะทูลรับว่า “เป็นเช่นนั้นพระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “โสณะ เมื่อครั้งที่เธออยู่ครองเรือนเป็นฆราวาสนั้น เธอเป็นผู้เชี่ยวชาญในการดีดพิณมิใช่หรือ”

พระโสณโกฬิวิสะทูลรับว่า “เป็นเช่นนั้นพระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “โสณะ เธอเข้าใจข้อนั้นอย่างไร เวลาสายพิณของเธอตึงเกินไป พิณของเธอมีเสียงใช้การได้หรือ”

พระโสณโกฬิวิสะทูลว่า “ใช้การไม่ได้พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “โสณะ เธอเข้าใจข้อนั้นอย่างไร เวลาสายพิณของเธอหย่อนเกินไป พิณของเธอมีเสียงใช้การได้หรือ”

พระโสณโกฬิวิสะทูลว่า “ใช้การไม่ได้พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “โสณะ เธอเข้าใจข้อนั้นอย่างไร เวลาสายพิณของเธอไม่ตึงเกินไป และไม่หย่อนเกินไป ขึงอยู่ในระดับที่พอเหมาะ พิณของเธอมีเสียงใช้การได้หรือ”

พระโสณโกฬิวิสะทูลว่า “ใช้การได้พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าจึงตรัสต่อไปว่า "โสณะ เช่นเดียวกัน ความเพียรที่ตึงเครียดเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความบีบรัดบั่นทอน ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่านเฉื่อยชา ฉะนั้น เธอจงตั้งความเพียรให้สมควรดี ปรับอินทรีย์ให้สอดคล้องกัน ถือเอาความพอดีนั้นเป็นแนวทางอย่างสม่ำเสมอเถิด"

พระโสณโกฬิวิสะได้กราบทูลรับสนองพระพุทธดำรัส ต่อมาเมื่อพระโสณโกฬิวิสะได้ปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าประทานโอวาทนั้นแล้ว ไม่นานนักก็บรรลุอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลายในสมัยพุทธกาลนั้น

๔๑. เรื่องการบูชาพระพุทธเจ้า[๔๑]

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสในกาลที่ใกล้จะปรินิพพานว่า "ภิกษุทั้งหลาย นับแต่วันนี้ไปอีก ๔ เดือน เราจักปรินิพพาน" ภิกษุประมาณ ๗๐๐ รูป ที่ยังเป็นปุถุชนเกิดความเศร้าโศก รู้สึกห่อเหี่ยว ไม่มีกำลังใจที่จะทำกิจอันใด ต่างปรึกษากันว่า "พวกเราจะทำอย่างไรดีหนอ" ส่วนพระอัตตทัตถเถระคิดว่า "ข่าวว่าพระศาสดาจักปรินิพพานโดยกาลล่วงไป ๔ เดือน ตัวเรายังเป็นผู้มีราคะอยู่มาก ก็เมื่อในระหว่างที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ เราจักเพียรพยายามเพื่อบรรลุพระอรหัตตผล เป็นพุทธบูชา" หลังจากนั้นพระอัตตทัตถเถระก็เจริญวิปัสสนากรรมฐานทั้งกลางวันและกลางคืน ไม่พบปะเสวนากับใครอื่น มีภิกษุอื่นที่ไม่เข้าใจ ก็ได้พากันพูดถึงพระอัตตทัตถเถระในประการต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงความคิดของพระอัตตทัตถเถระและทรงประสงค์จะใช้โอกาสนี้แสดงธรรมในเรื่องนี้ให้ปรากฏ จึงรับสั่งให้ตามพระอัตตทัตถเถระมา แล้วพระพุทธเจ้าตรัสถามพระอัตตทัตถเถระว่า "ได้ข่าวว่าเธอเจริญวิปัสสนากรรมฐานทั้งกลางวันและกลางคืน ไม่พบปะเสวนากับใครอื่น เป็นเพราะเหตุใด"

พระอัตตทัตถเถระกราบทูลว่า "ข้าพระองค์ได้ข่าวว่าพระองค์จักปรินิพพานโดยกาลล่วงไป ๔ เดือน ข้าพระองค์จึงเพียรพยายามให้บรรลุพระอรหัตตผลในเวลาที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่เพื่อเป็นพุทธบูชาพระเจ้าข้า"

---

[๔๑] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท, อัตตวรรค, อัตตทัตถเถรวัตถุ

พระพุทธเจ้าจึงประทานสาธุการแก่พระอัตตทัตถเถระ และตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความเคารพรักในเรา พึงปฏิบัติดังที่พระอัตตทัตถเถระได้ปฏิบัติ ชนทั้งหลายผู้บูชาเราด้วยสิ่งของสักการะต่างๆ ไม่อาจเทียบได้กับการปฏิบัติตามธรรมที่เราตถาคตได้แสดงไว้ ผู้บูชาเราด้วยการปฏิบัติธรรมอันสมควรที่เราตถาคตได้แสดงไว้ย่อมเป็นการบูชาเราโดยวิธีอันดีที่สุด บุคคลไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปอย่างเปล่าประโยชน์ พึงใช้เวลาที่มียังประโยชน์ของตนโดยถูกต้องสมควร ไม่ให้เสื่อมเสีย พึงใช้ความเพียรโดยชอบปฏิบัติตามทางแห่งธรรมที่เรากล่าวไว้ดีแล้ว เมื่อเธอทั้งหลายขวนขวายยังประโยชน์ของตนโดยถูกต้องสมควรแล้วจักเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น จักไม่เสียโอกาสไปเปล่า” พระอัตตทัตถเถระซึ่งเจริญวิปัสสนากรรมฐานมาตามควรแล้วเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนานี้และพิจารณาตามก็บรรลุพระอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์ในเวลานั้น

๔๒. เรื่องเหตุที่คนในโลกโต้เถียงกันตามความเชื่อ[๔๒]

สมัยหนึ่ง มีพราหมณ์และอัญเดียรถีย์ปริพาชกจำนวนมาก ในกรุงสาวัตถี ผู้มีลัทธิแตกต่างกันต่างโต้เถียงกันเกี่ยวกับความเชื่อที่แตกต่างกันนั้น โดยบ้างก็ว่าโลกนี้คงทนถาวรไม่มีการแตกดับ บ้างก็ว่าโลกนี้ต้องแตกสลายในภายหน้า บ้างก็ว่าชีวิตเมื่อตายแล้วสูญ บ้างก็ว่าชีวิตเมื่อตายแล้วต้องเกิดใหม่ บ้างก็ว่าทุกสิ่งเกิดจากพรหมเป็นผู้สร้าง บ้างก็ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นเอง เมื่อโต้เถียงกันหนักเข้าก็เกิดการทะเลาะวิวาทด่าทอกันโดยต่างยืนยันว่าความจริงต้องเป็นอย่างที่ฝ่ายตนว่าไม่ใช่อย่างที่อีกฝ่ายว่า เหล่าภิกษุพบเห็นเหตุการณ์ดังกล่าวจึงนำมากราบทูลพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “พวกพราหมณ์และอัญเดียรถีย์ปริพาชกต่างไม่รู้ และเชื่อตามลัทธิซึ่งความจริงแล้วก็ไม่รู้แต่เขานับถือโดยคิดว่ารู้แล้วมาทะเลาะโต้เถียงกันบนความไม่รู้ ไม่ต่างอะไรกับเรื่องที่เคยเกิดขึ้นเรื่องหนึ่งในกรุงสาวัตถีนี้เอง ครั้งนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่งรับสั่งให้เรียกคนตาบอดทั้งหมดในเมืองมาประชุมร่วมกัน จากนั้นให้นำคนตาบอดทั้งหมดนั้นไปลูบคลำช้าง แล้วให้คนตาบอดแต่ละคนบอกว่าช้างมีรูปร่างเหมือนกับอะไร ปรากฏว่า คนตาบอดที่คลำหัวช้างก็กราบทูลว่า “ช้างมีรูปร่างเหมือนหม้อ” คนตาบอดที่คลำหูช้างก็กราบทูลว่า “ช้างมีรูปร่างเหมือนกระด้ง” คนตาบอดที่คลำงาช้างก็กราบทูลว่า “ช้างมีรูปร่างเหมือนตอไม้” คนตาบอดที่คลำงวงช้างก็กราบทูลว่า “ช้างมีรูปร่างเหมือนงอนไถ” คนตาบอดที่คลำตัวช้างก็กราบทูลว่า “ช้างมีรูปร่างเหมือนยุ้งข้าว”

---

[๔๒] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน, ชัจจันธวรรค, ปฐมนานาติตถิยสูตร ว่าด้วยลัทธิแตกต่างกัน

คนตาบอดที่คลำขาช้างก็กราบทูลว่า “ช่างมีรูปร่างเหมือนเสา” คนตาบอดที่คลำหางช้างก็กราบทูลว่า “ช้างมีรูปร่างเหมือนไม้กวาด” แล้วคนตาบอดเหล่านั้นต่างก็โต้เถียงกันวุ่นวายว่าช้างต้องมีรูปร่างอย่างนี้ ไม่ใช่อย่างนั้น พวกพราหมณ์และอัญเดียรถีย์ปริพาชกที่โต้เถียงกันนั้นก็ไม่ต่างอะไรกับคนตาบอดทั้งหมดที่คลำช้างแล้วโต้เถียงกันตามความเชื่อที่พวกเขายึดมั่นถือมั่นอยู่นั้น

ภิกษุทั้งหลาย เธอไม่พึงเสียเวลาโต้เถียงกันในเรื่องที่เปล่าประโยชน์ เธอไม่พึงยึดมั่นถือมั่นในความเชื่อใดด้วยเธออาจไม่รู้แน่แท้ แต่เธอพึงใช้สติประกอบด้วยความเพียรพิจารณาทุกข์และความดับทุกข์ และเมื่อเธอเข้าถึงความดับทุกข์แล้ว เธอจักรู้แจ้งความจริงอันพึงรู้นั้นเอง”

๔๓. เรื่องสิ่งที่ภิกษุพึงรักษา[๔๓]

บุตรเศรษฐีผู้หนึ่งฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา จึงขอคำแนะนำเพิ่มเติมจากพระเถระ พระเถระแนะนำให้บุตรเศรษฐีรู้จักให้ทานและรักษาศีลห้า บุตรเศรษฐีปฏิบัติตามแล้วรู้สึกดี จึงขอคำแนะนำเพิ่มเติมจากพระเถระอีกว่าจะมีวิธีปฏิบัติที่ดียิ่งขึ้นไปกว่านี้หรือไม่ พระเถระจึงแนะนำให้บุตรเศรษฐีบวชเป็นภิกษุ บุตรเศรษฐีจึงบวชเป็นภิกษุโดยมีภิกษุที่เชี่ยวชาญในพระวินัยเป็นพระอุปัชฌาย์ และมีภิกษุที่เชี่ยวชาญในพระอภิธรรมเป็นพระอาจารย์ พระอุปัชฌาย์แนะนำแก่ภิกษุบุตรเศรษฐีว่า สิ่งนี้ภิกษุไม่ควรทำ สิ่งนี้ภิกษุควรทำ ส่วนพระอาจารย์ก็แนะนำภิกษุบุตรเศรษฐีว่า กิจนี้ภิกษุไม่ควรทำ กิจนี้ภิกษุควรทำ ซึ่งมีข้อปฏิบัติจำนวนมากจนภิกษุบุตรเศรษฐีเกิดความสับสนกังวลและเคร่งเครียด นานวันเข้าภิกษุบุตรเศรษฐีก็เริ่มมีอาการที่ดูซึมเศร้าไม่เป็นอันกินอันนอน และความเกียจคร้านก็เข้าครอบงำ เกิดความคิดขึ้นว่า ไฉนหนอเป็นภิกษุจึงยากลำบากเช่นนี้ มีสิกขาบทมากมาย ต้องรักษาศีลจำนวนมาก จดจำก็ยาก แม้จดจำได้ก็ไม่ค่อยเข้าใจ และแม้พอจะเข้าใจก็ปฏิบัติไม่ค่อยถูก การบวชเป็นภิกษุเหมือนแบกความหนักไว้ ครั้นจะสึกออกไปก็รู้สึกอับอายต่อครอบครัวเพราะก่อนจะบวชก็ได้แสดงความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวแล้วว่าชีวิตนี้จักเป็นภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างแน่วแน่มั่นคง ในช่วงเวลานั้น เพื่อนภิกษุหลายรูปสังเกตเห็นความผิดปรกติจึงนำความไปบอกพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ของภิกษุบุตรเศรษฐี พระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ของภิกษุบุตรเศรษฐีปรึกษาหารือกันแล้วจึงได้นำภิกษุบุตรเศรษฐีไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้น

---

[๔๓] อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, จิตตวรรค, เรื่องอุกกัณฐิตภิกษุ

พระพุทธเจ้าจึงตรัสกับภิกษุบุตรเศรษฐีว่า "ภิกษุ ถ้าเธอจักรักษาเพียงสิ่งเดียว กิจที่จะพึงรักษาสิ่งอื่นที่เหลือทั้งหลายย่อมไม่มี"

ภิกษุบุตรเศรษฐีทูลถามว่า "สิ่งเดียวที่ข้าพระองค์พึงรักษานั้นคือสิ่งใด พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุบุตรเศรษฐีว่า "เธอรักษาจิตของเธอเพียงสิ่งเดียวก็เพียงพอ จิตเห็นได้ยาก ละเอียดยิ่งนัก ผู้ที่ขาดปัญญา มักเผลอไผลปล่อยให้จิตไหลไปกับอารมณ์และความอยาก อันนำความเดือนร้อนมาให้ ส่วนผู้ที่มีปัญญา รู้ว่าพึงมีสติระลึกรู้อยู่เนืองๆ คอยดูเพียงจิตของตน โดยไม่ต้องกังวลถึงสิ่งอื่นใด จักนำความสงบเย็นมาให้ เพราะเหตุฉะนี้ นับแต่นี้ไปเธอพึงคุ้มครองรักษาจิตของเธอเพียงสิ่งเดียวด้วยสติและปัญญา จักเป็นทางนำเธอให้มีสันติสุข ล่วงพ้นจากทุกข์นั้นได้"

โดยเหตุที่ภิกษุบุตรเศรษฐีเคยประกอบกุศลธรรมมามากในกาลก่อน เมื่อมีโอกาสได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าด้วยใจตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิและพิจารณาตามก็บรรลุโสดาปัตติผลเมื่อจบพระธรรมเทศนานั้น

๔๔. เรื่องข้อเปรียบเทียบผลของกรรม[๔๔]

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดทำกรรมอย่างใดไว้ เขาต้องเสวยผลแห่งกรรมนั้นๆ แต่จะเป็นเวลาใดและเพียงใดย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัย บุคคลบางคนแม้ทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นก็นำเขาไปสู่นรกได้ เช่น บุคคลที่ไม่ประกอบกรรมดี ไม่ให้ทาน ไม่รักษาศีล ไม่เจริญภาวนา ไม่มีกรรมดีประคองเขาไว้ บาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อยจึงมีน้ำหนักอยู่ นอกจากให้ผลในปัจจุบันแล้ว ยังอาจมีกำลังที่จะให้ผลในชาติต่อไป มิพักต้องกล่าวถึงบาปกรรมอันทำไว้มาก แต่บุคคลบางคนทำบาปกรรมเพียงเล็กน้อย และประกอบกรรมดีมามาก ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนามามาก มีกรรมดีประคองเขาไว้ บาปกรรมอันเล็กน้อยที่ทำไว้ ให้ผลในปัจจุบัน แต่อาจสิ้นกำลังที่จะให้ผลในชาติต่อไป"

มีภิกษุกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุไฉนจึงเป็นเช่นนั้นพระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "เปรียบเหมือนบุคคลใส่ก้อนเกลือลงละลายในขันน้ำใบน้อย น้ำในขันน้ำใบน้อยก็จักเค็ม ดื่มกินไม่ได้เพราะมีก้อนเกลือละลายอยู่นั้น แต่หากบุคคลใส่ก้อนเกลือลงละลายในแม่น้ำ แม่น้ำนั้นมีห้วงใหญ่ น้ำในแม่น้ำจึงไม่เค็มเพราะความเค็มนั้นแม้มีอยู่แต่ถูกแม่น้ำอันมีห้วงใหญ่กระจายให้เจือจางลง จึงดื่มกินได้แม้มีก้อนเกลือละลายอยู่นั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพึงอย่าประมาทในกรรมและผลของกรรม"

---

[๔๔] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร, ทุติยปัณณาสก์, โลณผลวรรค, โลณผลสูตร

๔๕. เรื่องความมุ่งหมายของการประพฤติตามพระธรรมวินัย[๔๕]

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุตามพระธรรมวินัย มีผู้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ตามพระธรรมวินัยแล้วจะได้อะไร พระเจ้าข้า"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ไม่ได้อะไร และไม่ใช่เพื่อให้ได้อะไร อานิสงส์ของการที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ตามพระธรรมวินัยไม่ใช่เพื่อลาภสักการะและชื่อเสียง ไม่ใช่เพื่อการอวดอ้างวาทะ ไม่ใช่เพื่อเกลี้ยกล่อมให้คนมาเป็นพวก และไม่ใช่เพื่อให้คนอื่นรู้จักภิกษุด้วยอาการอย่างนี้ หากแต่การที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ตามพระธรรมวินัยเป็นไปเพื่อสำรวมระวัง เพื่อละ เพื่อคลาย ให้ความโลภหมดไป ความโกรธหมดไป ความหลงหมดไป อันเป็นทางดับทุกข์ ภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ตามพระธรรมวินัยชื่อว่าทำตามคำสอนของเราตถาคต จักรู้แจ้งถึงทุกข์และเข้าถึงการดับทุกข์นั้นได้"

---

[๔๕] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, พรหมจริยสูตร ว่าด้วยการประพฤติพรหมจรรย์

๔๖. เรื่องตามหาคนกับตามหาตน อย่างใดจึงจะประเสริฐ[๙๖]

ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปในป่าแห่งหนึ่งใกล้ตำบลอุรุเวลา และประทับนั่งพักที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ มีกลุ่มภัททวัคคีย์จำนวน ๓๐ คน มาท่องเที่ยวพักแรมอยู่ในป่าแห่งนั้น โดยในจำนวน ๒๙ คน ต่างพาภรรยาของตนมาท่องเที่ยวด้วย แต่จำนวน ๑ คนที่ไม่มีภรรยา พวกสหายจึงนำนางบำเรอคนหนึ่งให้มาเป็นเพื่อนเที่ยวของคนนั้น แต่นางบำเรอนั้นฉวยโอกาสขโมยของแล้วหนีไป กลุ่มภัททวัคคีย์จำนวน ๓๐ คน จึงพากันเที่ยวตามหานางบำเรอนั้นจนมาพบเห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งพักที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ จึงพากันเข้าไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “พระองค์ทรงเห็นหญิงคนหนึ่งบ้างไหม พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า “พวกเธอต้องการพบหญิงนั้นเพื่อการใด”

กลุ่มภัททวัคคีย์กราบทูลเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร ระหว่างการแสวงหาหญิงนั้น กับการแสวงหาตน อย่างไหนจะประเสริฐกว่ากัน”

กลุ่มภัททวัคคีย์กราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์ไม่เคยได้ยินคำถามเช่นนี้มาก่อนเลย แต่การแสวงหาตนน่าจะประเสริฐกว่า ถ้าเช่นนั้นการแสวงหาตนเป็นประการใด พระเจ้าข้า”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ถ้าพวกเธอประสงค์จะรู้ พากันนั่งลงก่อนเถิด เราจะแสดงธรรมแก่พวกเธอ”

---

[๙๖] พระวินัยปิฎก มหาวรรค, มหาขันธกะ, ภัททวัคคิยวัตถุว่าด้วยภิกษุภัททวัคคีย์, เรื่องทรงแสดงธรรมโปรดภัททวัคคีย์ ๓๐ คน

เมื่อกลุ่มภัททวัคคีย์พากันนั่งลงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมขั้นพื้นฐานธรรมดาก่อน อันได้แก่ อานิสงส์ของการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนาให้ใจสงบเย็น โทษของกาม และการละออกจากกาม เป็นต้น

ครั้นทรงเห็นว่ากลุ่มภัททวัคคีย์มีท่าทีแช่มชื่น ผ่องใส เบิกบานใจแล้ว จึงทรงแสดงธรรมอริยสัจสี่ อธิบายถึงความหมายแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ โดยทรงยกตัวอย่างและเหตุผลตามสัจธรรมไปโดยลำดับ กลุ่มภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คน ซึ่งเคยประกอบกุศลธรรมในกาลก่อนมามาก เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาก็ได้เกิดดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา” พวกเขาเห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว และได้กราบทูลขอบรรพชา พระพุทธเจ้าจึงให้กลุ่มภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คน ได้บรรพชาเป็นภิกษุ

๔๗. เรื่องสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ควรหรือจะยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งนั้น[๔๗]

สมัยหนึ่ง พระราหุลเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์เถิด เมื่อข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะนำไปเป็นแนวทางใช้ความเพียร อุทิศกายและใจปฏิบัติตามธรรมนั้น”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เธอจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปที่เธอมองเห็นอยู่นั้น เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

พระราหุลกราบทูลว่า “ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า โดยรูปที่ข้าพระองค์มองเห็นอยู่นั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ก่อนนี้เป็นอย่างหนึ่ง บัดนี้ก็เปลี่ยนไปเป็นอย่างหนึ่ง และจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ หาความเที่ยงแท้แน่นอนไม่ได้ และแม้แต่รูปอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ไม่มีรูปใดมีความเที่ยงแท้แน่นอนโดยไม่เปลี่ยนแปลง”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อรูปนั้นไม่เที่ยง และรูปใดๆ ก็ไม่เที่ยง รูปนั้นหรือรูปใดๆ จักคงทนอยู่ได้ตลอดไปหรือไม่ได้ และเราจะบังคับควบคุมได้หรือไม่ได้”

พระราหุลกราบทูลว่า “คงทนอยู่ไม่ได้ และไม่มีรูปใดคงทนอยู่ได้ตลอดไป และเราจะบังคับควบคุมก็ไม่ได้ พระเจ้าข้า”

---

[๔๗] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค, ราหุลสังยุต, ปฐมวรรค, จักขุสูตร, ราหุลสังยุต, ปฐมวรรค

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อรูปนั้นไม่อาจคงทนอยู่ได้ตลอดไป และไม่มีรูปใดคงทนอยู่ได้ตลอดไป และเราจะบังคับควบคุมก็ไม่ได้ ควรหรือที่จะยึดมั่นว่ารูปนั้นหรือรูปใดๆ เป็นของเรา”

พระราหุลกราบทูลว่า “ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า”

จากนั้นพระพุทธเจ้าตรัสถามถึงข้ออื่นๆ ของขันธ์ห้า ได้แก่ ความรู้สึก ความจำได้หมายรู้ ความคิดปรุงแต่ง และความรับรู้ ไปตามลำดับ ในลักษณะทำนองเดียวกัน ซึ่งพระราหุลก็ได้กราบทูลตามการพิจารณาในลักษณะทำนองเดียวกัน

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เมื่อเข้าถึงความจริงว่าไม่มีสิ่งใดเที่ยง หากแต่ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาตามเหตุปัจจัย ทุกสิ่งล้วนเป็นทุกข์ คือไม่อาจทนอยู่ได้ และเราจะบังคับควบคุมก็ไม่ได้ จึงไม่ควรเลยที่จะยึดมั่นว่าเป็นของเรา และแท้จริงแล้วเราก็ไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงขันธ์ห้ามาเกาะเกี่ยวกันเท่านั้น จิตจักเบื่อหน่ายและคลายกำหนัด จิตจักหลุดพ้นจากความยึดมั่นนั้น เธอจงศึกษาและพิจารณาอย่างนี้”

พระราหุลกราบทูลรับสนองพระโอวาทแล้วได้ดำเนินตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอน และต่อมาได้บรรลุอรหัตตผล

๔๘. เรื่องพระพุทธเจ้าทรงปลีกวิเวกเมื่อหมู่สงฆ์ที่ทะเลาะวิวาทกันไม่เชื่อฟังโอวาทของพระองค์[๔๘]

ครั้งนั้น ในเมืองโกสัมพี มีภิกษุสองกลุ่มใหญ่ในอารามเดียวกัน ได้แก่ กลุ่มธรรมกถึก ซึ่งแสดงธรรมเก่ง กับกลุ่มวินัยธรซึ่งแม่นยำในพระวินัย ทั้งสองกลุ่มต่างมีภิกษุที่ชอบพอรวมอยู่ในกลุ่มตนหลายร้อยรูป และมีพระอาจารย์ของตนเอง อยู่มาวันหนึ่งพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกไปทำกิจธุระในถาน (ส้วมของภิกษุ) เมื่อตักน้ำล้างที่ถานแล้วก็เหลือน้ำไว้ในภาชนะ การเหลือน้ำไว้ในภาชนะหลังจากที่ตักไปล้างถานแล้ว ทางพระวินัยถือว่าเป็นอาบัติ เพราะจะทำให้เป็นที่เพาะไข่ของยุงหรือสัตว์อื่นๆ ได้ และเมื่อภิกษุรูปอื่นไปใช้ถานภายหลัง ก็จะเป็นการทำลายชีวิตสัตว์

หลังจากที่พระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกออกจากถานไป พระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรได้เข้าไปใช้ถานนั้น เมื่อเห็นน้ำในภาชนะแล้ว ก็ออกมาถามพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกว่า “เมื่อครู่ท่านเหลือน้ำไว้ในภาชนะหรือ” พระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกก็ยอมรับว่าใช่ พระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรถามต่อไปว่า “แล้วที่ทำเช่นนั้นท่านไม่ทราบหรือว่าเป็นอาบัติ” พระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกก็ตอบตามตรงว่าไม่ทราบ พร้อมทั้งบอกแก่พระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรว่า “ถ้าเช่นนั้น กระผมขอปลงอาบัติขอรับ” พระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรก็ยับยั้งไว้ว่า “ไม่เป็นไรดอก ในเมื่อท่านไม่ทราบว่าเป็นอาบัติ ท่านไม่มีเจตนา ไม่ต้องปลงอาบัติดอก” ซึ่งการปลงอาบัติเป็นการขอขมาในความผิดที่ไม่รุนแรง และสัญญาว่าจะไม่ทำผิดเช่นนั้นอีก

---

[๔๘] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ยมกวรรควรรณนา, เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

แต่เมื่อเวลาผ่านไปพระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรได้บอกเล่าแก่ลูกศิษย์ของตนทั้งหมดว่า "พระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกเหลือน้ำไว้ในภาชนะหลังจากที่เข้าไปในถาน ต้องอาบัติขนาดนั้น ยังไม่รู้ตัวอีก" ลูกศิษย์ของพระอาจารย์ฝ่ายวินัยธร ก็นำเรื่องที่ได้ฟังมานั้นไปพูดกับลูกศิษย์ของพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกในทำนองว่าพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกไม่ทราบเลยหรือว่าอะไรเป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติ ลูกศิษย์ของพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกได้ฟังก็ไม่พอใจนำความไปเล่าให้พระอาจารย์ของตนฟัง เมื่อพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกได้ฟังก็รู้สึกเคืองจึงพูดว่า "พระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรรูปนี้พูดมุสาเสียแล้ว ก็เคยพูดกับเราแล้วว่าไม่เป็นอาบัติ ครั้นเราจะขอปลงอาบัติก็ห้ามว่า ไม่ต้อง แล้วไฉนตอนนี้มาพูดนินทาเราเช่นนี้" ตั้งแต่นั้นมาก็เกิดการบาดหมางและทะเลาะกันแบ่งกันเป็นสองกลุ่มเด็ดขาด ไม่พูดจาปราศรัยกัน ไม่ช่วยเหลือกัน ทั้งๆ ที่อยู่ในอารามเดียวกัน

ต่อมา ได้มีผู้กราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงส่งถ้อยคำไปเตือนสติภิกษุทั้งสองกลุ่มถึงสองครั้งให้มีสามัคคีธรรม แต่ภิกษุทั้งสองกลุ่มต่างก็ไม่เชื่อฟัง กลับทะเลาะกันมากยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปยังอารามแห่งเมืองโกสัมพีนั้น ตรัสเรียกให้ภิกษุทั้งสองกลุ่มทำวัตรเช้าเย็นด้วยกัน และเวลาฉันอาหารก็ให้นั่งเป็นแถวเรียงสลับกันไปมาระหว่างภิกษุทั้งสองกลุ่ม แล้วพระองค์ทรงสอนว่าการบาดหมางและทะเลาะวิวาทกันจะนำความเดือดร้อนมาให้หมู่คณะ โดยทรงยกตัวอย่างนิทานเรื่องนกกระจาบหลายพันตัวอยู่รวมเป็นฝูงเดียวกัน แต่กลับทะเลาะวิวาทกันและทำให้ต้องสิ้นชีวิตลงทุกตัว

แม้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนั้นแล้ว ภิกษุทั้งสองกลุ่มก็ยังคงรู้สึกอยากจะทะเลาะกันอยู่และไม่ยอมเชื่อฟังโอวาทของพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “เรื่องนี้จะขอจัดการกันเอง ขอให้พระองค์จงเป็นผู้ขวนขวายน้อย และโปรดเสด็จกลับไปปฏิบัติธรรมของพระองค์ตามเดิมเถิด”

เมื่อพระพุทธเจ้าเห็นว่าจะสอนภิกษุเมืองโกสัมพีไม่ได้แล้ว จึงทรงดำริว่าเวลานี้อยู่ในกาลเข้าพรรษา แต่ในเมื่อภิกษุเมืองนี้ไม่ยอมเชื่อฟังพระองค์แล้วจะตักเตือนอย่างไรก็เปล่าประโยชน์ จึงเสด็จออกจากอารามนั้นไปจำพรรษาอยู่ในป่าปาริเลยยกะเพียงลำพังพระองค์ ในระหว่างนั้น มีช้างโพธิสัตว์ ชื่อ “ปาริเลยยกะ” หนีออกจากโขลงมาเพื่ออยู่ลำพังโดยสงบ ได้พบพระพุทธเจ้าแล้วรู้สึกศรัทธา จึงคอยดูแลอุปัฏฐากและนำผลไม้มาถวายพระพุทธเจ้าทุกวัน

ต่อมาบรรดาญาติโยมที่เคยทำบุญใส่บาตร ได้ถามภิกษุเมืองโกสัมพีเหล่านั้นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ใด แต่ก็ไม่มีผู้ใดตอบได้ หลายวันต่อมาญาติโยมเหล่านั้นสืบทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าจำพรรษาอยู่ในป่าปาริเลยยกะเพียงลำพังพระองค์ อันมีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุเมืองโกสัมพีแบ่งแยกเป็นสองกลุ่มทะเลาะวิวาทกัน โดยทั้งสองกลุ่มต่างไม่ยอมเชื่อฟังพระพุทธเจ้าญาติโยมเหล่านั้นปรึกษาหารือกันแล้วก็รวมตัวกันประกาศแก่ภิกษุเมืองโกสัมพีทั้งหลายว่า “ภิกษุทุกรูปโปรดทราบด้วยว่าพวกท่านทำสิ่งอันไม่สมควร ทั้งๆ ที่บวชในสำนักของพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสให้มีสามัคคีธรรม แต่พวกท่านนอกจากจะยังคงทะเลาะวิวาทกันแล้ว ยังขาดความเคารพในพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดา ดังนั้น ต่อไปพวกเราจะไม่ใส่บาตรให้พวกท่านอีก”

เมื่อญาติโยมทั้งหลายในเมืองร่วมใจกันไม่ใส่บาตรและไม่ให้การช่วยเหลือดูแลภิกษุทั้งสองกลุ่มที่ทะเลาะกัน ทำให้ภิกษุเหล่านั้นต่างขาดแคลนอาหารและได้รับความยากลำบากไปด้วยกัน

หลังจากที่ญาติโยมพร้อมใจกันใช้มาตรการ "คว่ำบาตร" เช่นนี้อยู่หลายสัปดาห์ ภิกษุเหล่านั้นก็เกิดสำนึกได้ ต่างหันมาพูดคุยและยอมให้อภัยกันกับสัญญาว่าจะปฏิบัติต่อกันด้วยดี จึงได้ส่งภิกษุรูปหนึ่งไปบอกญาติโยมว่า "ขอให้ใส่บาตร และดูแลภิกษุทั้งหมดเหมือนเดิมเถิด พวกอาตมาสามัคคีกันแล้วและสัญญาว่าจะไม่แตกแยกกันอีกแล้ว" ญาติโยมได้ฟังเช่นนั้นก็ถามว่า "แล้วพวกท่านได้ไปขอขมาพระพุทธเจ้าหรือยัง" ภิกษุนั้นตอบว่ายัง ญาติโยมจึงตั้งข้อแม้ว่า "พวกท่านต้องไปขอขมาต่อพระพุทธเจ้าก่อน พวกเราจึงจะกลับไปใส่บาตร และดูแลพวกท่านเหมือนเดิม" ภิกษุเหล่านั้นทราบความประสงค์ของญาติโยมแล้วจึงพากันไปอ้อนวอนพระอานนท์ซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากให้ช่วยเหลือ พระอานนท์มีใจกรุณาจึงได้พาภิกษุเหล่านั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ป่าปาริเลยยกะ ภิกษุเหล่านั้นได้กราบขอขมาต่อพระพุทธเจ้าและสัญญาว่าจะสามัคคีกันไม่ทะเลาะวิวาทกันอีก

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกี่ยวกับการเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและคุณประโยชน์ของการเป็นผู้รู้ฟังคำตักเตือนของบิดามารดาและครูบาอาจารย์ ภิกษุเหล่านั้นจำนวนมากฟังธรรมแล้วเกิดจิตรวมตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิและเกิดวิปัสสนาญาณหยั่งรู้แจ้งจนบรรลุมรรคผล หลังจากนั้น เมื่อญาติโยมทราบว่าภิกษุเหล่านั้นกราบขอขมาพระพุทธเจ้าแล้ว ก็พากันถวายอาหารและให้การช่วยเหลือดูแลภิกษุเหล่านั้นเหมือนเดิม

๔๙. เรื่องเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดมิจฉาทิฏฐิและสัมมาทิฏฐิ[๔๙]

พระองคุลิมาล เดิมชื่อว่า "อหิงสกมาณพ" บิดามารดาส่งไปเรียนศิลปวิทยากับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ที่เมืองตักกสิลา อหิงสกมาณพเป็นคนฉลาด ขยัน ตั้งใจเรียนดี มีความประพฤติเรียบร้อย คอยรับใช้อาจารย์ด้วยความเคารพ จึงเป็นที่พอใจของอาจารย์มาก แต่ศิษย์คนอื่นๆ รู้สึกริษยา พากันออกอุบายเพื่อกำจัดอหิงสกมาณพ โดยแบ่งคนออกเป็นสามพวก พวกแรกเข้าไปบอกอาจารย์ว่า "ได้ยินมาว่าอหิงสกมาณพจะประทุษร้ายท่านอาจารย์" ทีแรกอาจารย์ไม่เชื่อ แต่เมื่อพวกที่สองและพวกที่สามเข้าไปบอกเรื่องอย่างเดียวกัน หนักเข้าก็เชื่อ อาจารย์จึงหาอุบายฆ่าอหิงสกมาณพ โดยบอกอหิงสกมาณพว่า มีศิลปวิทยาขั้นสุดยอดที่จะสอน แต่อหิงสกมาณพจะต้องฆ่าคนให้ได้หนึ่งพันคนเพื่อประกอบพิธีครุทักษิณาอันเป็นการบูชาครู

ในชั้นแรกอหิงสกมาณพปฏิเสธโดยกล่าวว่าตนเกิดในตระกูลที่ไม่เบียดเบียนใคร แต่อาจารย์บอกว่าศิลปวิทยาที่เรียนไปแล้วถ้ามิได้บูชาครูก็จะไม่อำนวยผลที่ต้องการ ด้วยนิสัยรักวิชา อหิงสกมาณพจึงยอมปฏิบัติตาม โดยออกไปอาศัยอยู่ที่หุบเขาแห่งหนึ่งคอยดักฆ่าคนล้มตายเป็นจำนวนมาก เมื่อฆ่าคนมากเข้าๆ ก็จำไม่ได้ว่าฆ่าไปแล้วกี่คน อหิงสกมาณพจึงตัดเอานิ้วมือคนที่ตายคนละหนึ่งนิ้วและทำเป็นพวงมาลัยคล้องคอไว้เพื่อจะได้นับจำนวนคนที่ตนฆ่าแล้ว เป็นเหตุให้คนเรียกชื่ออหิงสกมาณพว่า "โจรองคุลิมาล"

มารดาของอหิงสกมาณพได้ทราบข่าวคราวว่า อหิงสกมาณพหายไปจากสำนักทิศาปาโมกข์ สังหรณ์ใจว่าอหิงสกมาณพจะเป็นอันตราย หรือ

---

[๔๙] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, ราชวรรค, อังคุลิมาลสูตร

มิฉะนั้นก็อาจเป็นคนเดียวกันกับโจรองคุลิมาลซึ่งกำลังจะถูกทางราชการปราบปราม จึงออกเดินทางตามหาด้วยความห่วงใย เวลานั้น โจรองคุลิมาลได้นิ้วมือมาแล้ว ๙๙๙ นิ้ว ยังขาดอยู่นิ้วเดียวเท่านั้น จึงร้อนรนอยากฆ่าคนให้ได้อีกเพียงหนึ่งคนและตั้งใจว่าถ้าพบใครก่อนก็จะฆ่าทันทีเพื่อจะได้นิ้วมือครบตามต้องการ แล้วจะได้นำไปแสดงต่ออาจารย์

เช้าวันนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยญาณ ทรงเห็นว่าโจรองคุลิมาลเป็นผู้มีอุปนิสัยและบุญกุศลสั่งสมมาหลายภพชาติพอที่จะโปรดให้บรรลุมรรคผลได้ และถ้าพระองค์มิได้เสด็จไปโปรด โจรองคุลิมาลก็จะฆ่ามารดาเสียด้วยความหน้ามืดตามัว ซึ่งจะเป็นอนันตริยกรรมและจะทำให้ไม่สามารถบรรลุธรรมใดๆ ได้ในชาตินี้ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปเพื่อจะสกัดโจรองคุลิมาลไว้มิให้ทันได้ฆ่ามารดา โจรองคุลิมาลได้เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกล ก็คิดจะฆ่าพระองค์ แต่แม้จะวิ่งไล่ตามอย่างไรก็กลับไล่ตามไม่ทันจนรู้สึกแปลกใจมาก จึงร้องตะโกนขึ้นหลายครั้งว่า “จงหยุดก่อนสมณะ” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เราหยุดแล้ว แต่เธอต่างหากที่ไม่หยุด”

โจรองคุลิมาลรู้สึกประหลาดใจยิ่งขึ้น จึงร้องถามว่า “ท่านกำลังเดินอยู่แท้ๆ กลับบอกว่าหยุดแล้ว เหตุใดสมณะจึงกล่าวมุสาเช่นนี้เล่า” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เราได้หยุด คือเลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล้ว ส่วนตัวเธอยังไม่หยุด คือยังฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอยู่ เราจึงกล่าวเช่นนี้“

โจรองคุลิมาลได้ยินพระสุรเสียงอันแจ่มใสและพระดำรัสที่คมคายเช่นนั้น ก็เกิดสติรู้สึกสำนึกผิดได้ทันที แล้ววางดาบ ทิ้งธนู สลัดแล่งโยนทิ้งลงเหว

ที่หุบเขา เข้าไปถวายบังคมที่พระบาทของพระพุทธเจ้า และทูลขอบรรพชา พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ในเบื้องแรก เมื่อพระองคุลิมาลบำเพ็ญภาวนา ไม่สามารถทำจิตให้สงบได้ ด้วยเหตุที่ปรากฏภาพการฆ่าคนจำนวนมากในอดีตวนเวียนอยู่ในความคิด พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระองคุลิมาลเข้าไปบิณฑบาตในเมือง หากพบผู้ที่ได้รับความทุกข์ร้อนต้องการความช่วยเหลือประการใด ก็ให้พระองคุลิมาลกล่าวสัจวาจาจากใจจริง ครั้นพระองคุลิมาลเข้าไปบิณฑบาตในเมือง พบหญิงมีครรภ์แก่คนหนึ่งเจ็บท้องหนักใกล้คลอดในระหว่างทาง มีคนนำผ้ามาปูพื้นให้นางนอนและกั้นม่านไว้ นางพยายามออกแรงเบ่งอย่างไรก็ไม่สามารถคลอดบุตรได้จนมีอาการปางตาย พระองคุลิมาลจึงกล่าวสัจวาจาว่า "นับตั้งแต่เราได้เกิดใหม่ในเพศบรรพชิตนี้แล้ว ไม่เคยมีความคิดที่จะเข่นฆ่าหรือทำร้ายผู้ใดอีกเลย ด้วยสัจวาจานี้ ขอให้น้องหญิงจงคลอดบุตรอย่างปลอดภัยและเป็นสุขเถิด" ทันใดนั้น นางก็คลอดบุตรออกมาโดยง่ายดายประดุจเทน้ำออกจากกระบอก ทั้งนางและบุตรต่างก็ปลอดภัย

หลังจากที่พระองคุลิมาลได้ช่วยเหลือคนครั้งนี้แล้วก็มีกำลังใจเพิ่มขึ้นตามลำดับ ต่อมาพระองคุลิมาลได้หลีกออกจากหมู่คณะไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ผู้เดียวโดยเจริญสติปัฏฐานตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะไว้ ไม่นานนักก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ พระองคุลิมาลได้เปล่งอุทานว่า "เมื่อก่อนเรามีมือเปื้อนเลือดเพราะหลงผิด แต่เพราะได้พบพระบรมศาสดาผู้เป็นบรมครูและกัลยาณมิตรที่จริง ที่แท้ ที่ประเสริฐยิ่ง เราจึงหลุดพ้นจากความมืดมนนั้นได้ และจักไม่มีวันหวนกลับไปยังความหลงผิดนั้นอีก เพราะเราได้รู้ชัดแล้ว เข้าใจแจ่มแจ้งดีแล้ว เหมือนเข้าสู่ที่อันสว่างแล้ว"

แม้ว่าพระองคุลิมาลบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่ก็มีชาวบ้านที่ไม่รู้ทั้งยังเกลียดและกลัวท่านอยู่ เมื่อพบท่านคราใด ชาวบ้านเหล่านั้นต่างก็พากันเอาก้อนหินขว้างปาถูกศีรษะของท่านแตกเลือดอาบทุกวัน ซึ่งแม้พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่าทุกขเวทนานั้นจะเกิดก็แต่เฉพาะกับกายของพระองคุลิมาลเท่านั้น เพราะพระองคุลิมาลมิได้ติดยึดในเวทนานั้นแล้ว แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสปลอบโยนเพื่อแสดงธรรมให้เป็นที่ปรากฏว่า หากพระองคุลิมาลยังไม่บรรลุมรรคผลในชาตินี้ก็จะต้องเสวยวิบากกรรมอีกยาวนานมาก แต่เมื่อพระองคุลิมาลเป็นพระอรหันต์แล้วก็จักได้รับวิบากกรรมนี้เพียงในชาตินี้เท่านั้น และเมื่อพระองคุลิมาลปรินิพพานแล้วก็จะไม่มีวิบากกรรมเหลืออีกต่อไป

๕๐. เรื่องหลักธรรมที่ตัดตรง[๕๐]

ในสมัยพุทธกาล มีชายคนหนึ่งชื่อ “พาหิยะ” ขึ้นเรือเพื่อจะไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ แต่เรืออับปางกลางทะเล พาหิยะเกาะขอนไม้อยู่ ๗ วัน จึงสามารถว่ายมาขึ้นฝั่ง แต่เสื้อผ้าหลุดหายไปหมดแล้ว จึงยึดเอาสาหร่ายที่หนองน้ำแห่งหนึ่งมาพันตัวและถือเอาภาชนะใบหนึ่งซึ่งตกอยู่แถวเทวสถานริมหนองน้ำนั้นเข้าไปขออาหาร ผู้คนทั้งหลายในบริเวณนั้นอยู่ในระหว่างตื่นข่าวว่า มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก จึงใคร่จะทดสอบโดยคิดว่าหากนำผ้าสำหรับนุ่งห่มไปให้ชายคนนี้แล้วเขาไม่รับ ย่อมแสดงว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมอย่างอุกฤษฏ์ จึงทดลองให้ผ้าชนิดต่างๆ สวยงามหลายผืนแก่พาหิยะ พาหิยะคิดในใจว่าผู้คนเหล่านี้คงใคร่จะทดสอบเรา จำเราจะแสร้งทำเป็นวางกิริยาให้ดูสงบเหมือนสมณะและไม่ยอมรับผ้าเหล่านั้น

ครั้นพาหิยะทำเช่นนั้นแล้ว ผู้คนต่างพากันเลื่อมใสและปวารณาเลี้ยงดูพาหิยะ นานวันเข้าก็พากันเชื่อสนิทว่าพาหิยะเป็นพระอรหันต์จริงๆ พาหิยะก็ยิ่งสวมรอยให้เข้ากับความเชื่อของผู้คนทั้งหลายนั้น วันหนึ่ง มีเทพยดาองค์หนึ่งซึ่งเคยเป็นเพื่อนกับพาหิยะในชาติปางก่อน ได้สำรวจดูเห็นพาหิยะเพื่อนรักดำเนินชีวิตหลอกลวงผู้คนเช่นนี้ก็รู้สึกสลดใจ จึงเข้าไปเตือนสติพาหิยะให้รู้สึกสังเวชในการกระทำของตนเองนั้น พร้อมกับบอกข่าวแก่พาหิยะว่าบัดนี้โลกของเรามีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว จงไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้าเถิด พาหิยะเกิดสติฉุกคิดรู้ถึงความผิดชอบชั่วดีแล้วก็ละอายในการกระทำของตน

---

[๕๐] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน, กัจจายวรรค, พาหิยเถราปทาน ว่าด้วยบุพจริยาของพระพาหิยเถระ

และออกไปสืบหาข้อมูลเกี่ยวกับเมืองและสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับ เมื่อได้ความแล้วก็ออกเดินทาง ๑๒๐ โยชน์ จนพบพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน

พาหิยะได้หมอบลงทูลอ้อนวอนขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรม พระพุทธเจ้าตรัสยับยั้งไว้ว่า "รอก่อนเถิด ไม่ใช่กาล เรากำลังบิณฑบาต" ครั้นพาหิยะทูลอ้อนวอนถึงสามครั้ง พระพุทธเจ้าหยั่งด้วยญาณทรงทราบว่า บัดนี้พาหิยะมีจิตที่บ่มเพาะมาหลายภพชาติพอแก่การจะเข้าถึงธรรมได้แล้ว จึงแสดงธรรมโดยย่อว่า "ดูก่อน เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อได้เห็นก็จงสักแต่ว่าเห็น เมื่อได้ฟังก็จงสักแต่ว่าฟัง เมื่อรู้สึกก็จงสักแต่ว่ารู้สึก เมื่อรู้แจ้งก็จงสักแต่ว่ารู้แจ้ง ในกาลนั้น เธอจักรู้ว่าตัวเธอของเธอนั้นไม่มี ในกาลใดที่รู้ซึ้งว่าตัวเธอของเธอไม่มี จะเข้าถึงความจริงว่าไม่มีตัวตนอยู่จริง ไม่ว่าในโลกนี้หรือโลกใดๆ เมื่อเข้าถึงความจริงนั้นแล้วย่อมเข้าถึงที่สุดแห่งทุกข์และล่วงพ้นจากทุกข์นั้นได้" พาหิยะพิจารณาตามเทศนาธรรมนั้นด้วยใจจดจ่อแล้วก็สามารถละอาสวกิเลสได้หมดสิ้น และบรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาสี่ในฉับพลันนั้น

ในระหว่างที่พาหิยะกำลังหาบาตรและจีวรเพื่อขอบรรพชา ก็ถูกโคตัวหนึ่งขวิดเสียชีวิตในวันนั้น พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่าพาหิยะปรินิพพานแล้ว และทรงสถาปนาพาหิยะในตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นเลิศในการตรัสรู้เร็ว บรรดาภิกษุที่ยังไม่บรรลุธรรมต่างก็พากันประหลาดใจว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพียงสั้นๆ พาหิยะจะบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้อย่างไร พระพุทธเจ้าจึงตรัสคาถาในพระธรรมบทว่า "การแสดงธรรมยาวหรือสั้นไม่ใช่เหตุ ธรรมนั้นเป็นเหมือนยาแก้คนที่ดื่มยาพิษ การแสดงธรรมถึงพันบทก็อาจประเสริฐสู้การแสดงธรรมเพียงบทเดียวที่ฟังแล้วใจสงบรู้ปล่อยวางนั้น ไม่ได้"

๕๑. เรื่องคุณค่าของการสูญเสีย[๕๑]

สตรีนางหนึ่ง มีชื่อว่า "ปฏาจารา" เป็นบุตรพ่อค้าในกรุงสาวัตถี ลักลอบรักกับลูกจ้างในเรือน เมื่อพ่อแม่จะจัดหาชายที่คู่ควรให้ นางกับลูกจ้างซึ่งเป็นคนรักก็พากันหนีไปอาศัยอยู่ด้วยกันในชนบท เมื่อให้กำเนิดลูกคนแรกแล้ว นางจึงอุ้มลูกเดินทางเพื่อจะกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ แต่สามีติดตามไปทันก็ห้ามไว้ด้วยเกรงว่าพ่อแม่ของนางจักยังไม่ให้อภัย นางก็เชื่อฟังสามีโดยดี ต่อมานางตั้งครรภ์ที่สองและใกล้จะคลอด จึงคิดจะเดินทางกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ขณะแอบหนีออกไปพร้อมกับลูกคนโต สามีก็ติดตามจนห้ามทันอีก พอดีฝนตกและนางรู้สึกเจ็บท้อง นางจึงได้ขอร้องให้สามีช่วยหาไม้มาปลูกเป็นเพิงชั่วคราวเพื่อกันฝน สามีจึงเดินออกหาท่อนไม้เพื่อจะตัดเอามาทำเพิง จนไปพบท่อนไม้หลายท่อนที่มีใบไม้ปกคลุม ทันใดนั้นมีงูพิษเลื้อยออกมากัดเขาตาย

ส่วนนางรอสามีอยู่นานก็คลอดลูกคนที่สอง นางต้องใช้กายกำบังฝนให้ลูกสองคนทั้งคืนจนร่างกายซีดเซียว ครั้นรุ่งขึ้น นางก็จูงลูกคนโตและอุ้มลูกคนเล็กออกเดินตามหาสามีจนพบว่าสามีตายแล้ว ก็ร้องไห้คร่ำครวญว่าเป็นเพราะเราสามีจึงต้องตาย แล้วเดินทางมุ่งหน้าไปยังกรุงสาวัตถี ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำ เห็นน้ำไหลเชี่ยวกราก จึงให้ลูกคนโตรออยู่ที่ฝั่งก่อน ส่วนนางอุ้มลูกคนที่สองเดินข้ามแม่น้ำจนถึงอีกฝั่งหนึ่งแล้วก็วางลูกคนที่สองไว้ที่ริมฝั่ง จากนั้นก็ข้ามกลับมาเพื่อจะอุ้มลูกคนโตข้ามฝั่ง ระหว่างเดินถึงกลางแม่น้ำก็มีเหยี่ยวตัวหนึ่งคิดว่าทารกนั้นเป็นชิ้นเนื้อจึงพุ่งลงโฉบเอาลูกคนที่สองของนางไป นางเห็นแล้วก็ส่งเสียงร้องและทำมือไล่เหยี่ยว

---

[๕๑] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน, เถรีอปทาน, เอกุโปสถวรรค, ปฏาจาราเถรีอปทาน ว่าด้วยบุพจริยาของพระปฏาจาราเถรี

ลูกคนโตก็เข้าใจผิดว่า แม่เรียกให้ไปหาจึงเดินลงน้ำและถูกกระแสน้ำพัดไปตาย นางเสียใจปิ่มว่าจะขาดใจ ร้องไห้คร่ำครวญว่า ลูกคนเล็กก็ถูกเหยี่ยวโฉบมาคาบไป ลูกคนโตก็ถูกน้ำพัดไป สามีก็ถูกงูกัดตาย นางหาทางเดินโซซัดโซเซไปยังบ้านของนางในกรุงสาวัตถี ชาวบ้านจำนางได้จึงบอกข่าวแก่นางว่า เมื่อวันก่อน มีพายุฝนกระหน่ำ พ่อแม่และพี่ชายของนางถูกบ้านถล่มทับตายทั้งหมด และทั้งสามคนถูกเผาที่เชิงตะกอนเดียวกันไปแล้ว ควันที่พื้นยังเห็นอยู่เลย

นางเสียใจจนเป็นบ้า เดินแก้ผ้าไปตามท้องถนน พร้อมกับเพ้อรำพันว่า “เราไม่เหลืออะไรอีกแล้ว ลูกสองคนก็ตาย สามีก็ตาย พ่อแม่และพี่ชายก็ตายหมดแล้ว” บางคนที่เห็นนางเป็นบ้าไม่ใส่เสื้อผ้า ก็ร้องขับไล่และเอากรวดหินไล่ขว้างปานาง จนถึงพระวิหารเชตวันอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าหยั่งด้วยญาณ ทรงรู้ว่านางพอมีกุศลที่สั่งสมไว้มาหลายภพชาติอันทำให้ถึงเวลาที่จะสามารถเข้าถึงธรรมได้ เมื่อนางมาถึง พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า “จงกลับได้สติเถิดน้องหญิง”

ด้วยพุทธานุภาพแห่งพระมหากรุณา นางจึงเกิดสติระลึกได้ ครั้นรู้ตัวว่าไม่มีผ้านุ่งห่มก็เกิดความละอาย อุบาสกในบริเวณนั้นก็โยนผ้าผืนหนึ่งให้นางนุ่งห่ม นางถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอทรงเป็นที่พึ่งของหม่อมฉันด้วย” แล้วเล่าถึงความสูญเสียทั้งหมด พระพุทธเจ้าตรัสปลอบโยนนางว่า “อันสังสารวัฏที่ผ่านมายาวนานนี้ น้ำตาของแต่ละคนที่หลั่งเพราะความสูญเสียคนในครอบครัว พ่อแม่ญาติพี่น้อง เป็นต้นนั้น รวมกันทุกภพชาติแล้วมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสี่เสียอีก ความตายเป็นเรื่องที่ไม่มีผู้ใดจะหลีกหนีได้ บุคคลจึงควรสำรวมในศีล ชำระใจด้วยสติให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนในสภาพภายนอกทั้งปวง ความที่ต้องแปรปรวน

อยู่ภายในตลอดเวลาจนไม่อาจคงทนอยู่ได้ และความว่างเปล่าในส่วนลึกที่สุด เพราะไม่มีสิ่งอันควรติดยึดใดๆ อยู่เลยของชีวิตและสรรพสิ่งนั้น เพื่อหยั่งรู้ถึงความจริงเถิด คนที่เห็นความเกิด ความเสื่อมและความดับของเบญจขันธ์ แม้มีชีวิตเป็นอยู่วันเดียว ยังประเสริฐกว่าคนที่มีชีวิตอยู่ถึงร้อยปี แต่ปล่อยเวลาล่วงไปเปล่าโดยไม่เห็นธรรมนั้นเลย” นางได้พิจารณาตามจนจบคำเทศนาก็บรรลุโสดาปัตติผล จึงทูลขอบรรพชาเป็นภิกษุณี พระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาต ครั้นนางได้อุปสมบทแล้ว ก็เจริญวิปัสสนาด้วยวิถีแห่งสติปัฏฐานสี่ จนกระจ่างชัดในเหตุปัจจัยของความเกิดและความดับแห่งทุกข์ และบรรลุเป็นพระอรหันต์ ต่อมานางเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมวินัยและสามารถสอนภิกษุณีอื่นให้บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์อีก ๘๕ รูป

บทสนทนาธรรมระหว่างภิกษุและ/หรือบุคคลอื่นๆ
ในสมัยพุทธกาล จำนวน ๑๕ เรื่อง

๕๒. เรื่องเนื้อความย่อจากที่พระพุทธเจ้าทรงสอน[๕๒]

ก่อนที่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะจะมาบวชเป็นภิกษุและเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ทั้งสองท่านเป็นปริพาชกโดยเป็นศิษย์ของสัญชัยปริพาชกซึ่งเป็นนักบวชลัทธิหนึ่ง ทั้งสองท่านตกลงกันว่าต่างจะออกแสวงหาธรรมที่แท้จริง และผู้ใดพบก่อนก็จะต้องนำมาบอกแก่กัน

วันหนึ่ง สารีบุตรปริพาชกพบเห็นพระอัสสชิซึ่งเป็นพระอรหันต์บิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีบุคลิกสง่างาม มีกิริยาสำรวม มีจักษุทอดลง มีลักษณะสงบเย็น และมีกระแสแห่งความเมตตา น่าเลื่อมใส สารีบุตรปริพาชกติดตามดูพระอัสสชิ จนเมื่อได้เวลาอันเหมาะ ก็ได้เข้าไปหาพระอัสสชิ แล้วได้สนทนาปราศรัยกัน จากนั้นสารีบุตรปริพาชกได้เรียนถามพระอัสสชิว่า “ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวพรรณบริสุทธิ์ผุดผ่อง ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร”

พระอัสสชิตอบว่า “อาตมภาพบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เป็นศาสดาของอาตมภาพ อาตมภาพชอบใจธรรมของพระองค์”

สารีบุตรปริพาชกเรียนถามต่อไปว่า “พระศาสดาของท่านตรัสว่าอย่างไร สอนอย่างไร”

พระอัสสชิตอบว่า “อาตมภาพเป็นภิกษุใหม่ เพิ่งบวชมาไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่สามารถแสดงธรรมโดยพิสดารแก่ท่านได้”

---

[๕๒] พระวินัยปิฎก มหาวรรค, มหาขันธกะ, สารีปุตตโมคคัลลานปัพพัชชากถา

สารีบุตรปริพาชกกล่าวขอร้องว่า “ได้โปรดเถิดท่านผู้มีอายุ โปรดกล่าวใจความสำคัญแก่ข้าพเจ้าก็ได้ จะมากหรือน้อยก็ตาม”

พระอัสสชิจึงแสดงธรรมว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระผู้มีพระภาคพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระศาสดามีปกติสอนอย่างนี้”

ด้วยกุศลธรรมและอธิษฐานธรรมที่สารีบุตรปริพาชกได้ประกอบมายาวนานนับชาติไม่ถ้วน เมื่อได้ฟังธรรมนี้ก็ได้ธรรมจักษุในฉับพลัน บรรลุเป็นโสดาบัน ธรรมจักษุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่สารีบุตรปริพาชกว่า “สิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา”

สารีบุตรปริพาชกจึงกล่าวว่า “ธรรมนี้เอง ข้าพเจ้าแสวงหามาหลายหมื่นกัปก็ไม่เคยได้รู้เลย ธรรมนี้เอง ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วจึงได้รู้แจ้งแทงตลอดทางอันหาความโศกมิได้แล้ว” จากนั้นสารีบุตรปริพาชกได้กลับไปหาโมคคัลลานปริพาชกและได้เล่าเรื่องราวดังกล่าวให้โมคคัลลานปริพาชกฟัง ด้วยกุศลธรรมและอธิษฐานธรรมที่โมคคัลลานปริพาชกได้ประกอบมายาวนานนับชาติไม่ถ้วน เมื่อได้ฟังธรรมนี้ก็ได้ธรรมจักษุในฉับพลัน บรรลุเป็นโสดาบัน ธรรมจักษุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่โมคคัลลานปริพาชกว่า “สิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา”

ต่อมาทั้งสองท่านจึงได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และขอบวชเป็นภิกษุ หลังจากได้บวชเป็นภิกษุแล้วเพียงไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ และเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า

๕๓. เรื่องข้อที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้กับไม่ทรงแสดงไว้[๕๓]

สมัยหนึ่ง พระมหากัสสปะ และพระสารีบุตร ซึ่งทั้งสองท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว แต่สนทนาธรรมเพื่อให้ธรรมปรากฏแก่อนุชนในภายหน้า โดยพระสารีบุตรได้ถามพระมหากัสสปะว่า “ท่านกัสสปะ หลังจากตายแล้ว บุคคลเกิดอีกหรือ”

พระมหากัสสปะตอบว่า “ข้อนี้ พระผู้มีพระภาค มิได้แสดงไว้”

พระสารีบุตรถามต่อไปว่า “หลังจากตายแล้ว บุคคลไม่เกิดอีกหรือ”

พระมหากัสสปะตอบว่า “ข้อนี้ พระผู้มีพระภาคก็มิได้แสดงไว้”

พระสารีบุตรถามต่อไปว่า “หลังจากตายแล้ว บุคคลเกิดอีกก็มิใช่ และไม่เกิดอีกก็มิใช่หรือ”

พระมหากัสสปะตอบว่า “แม้ข้อที่ว่า บุคคลเกิดอีกก็มิใช่ ไม่เกิดอีกก็มิใช่ พระผู้มีพระภาคก็มิได้แสดงไว้”

พระสารีบุตรถามอีกว่า “เพราะเหตุใด ข้อนั้นๆ พระผู้มีพระภาค มิได้แสดงไว้”

พระมหากัสสปะตอบว่า “เพราะข้อนั้นๆ ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นหนทางแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงแสดงไว้”

---

[๕๓] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค, กัสสปสังยุต, ปรัมมรณสูตร

พระสารีบุตรถามอีกว่า “ถ้าเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้อย่างไรเล่า”

พระมหากัสสปะตอบว่า “พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า ทุกข์คืออะไร เหตุแห่งทุกข์คืออะไร การดับทุกข์คืออะไร และวิธีปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์คืออะไร”

พระสารีบุตรถามอีกว่า “เพราะเหตุไร ข้อนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงไว้”

พระมหากัสสปะตอบว่า “เพราะข้อนี้ เป็นประโยชน์ เป็นหนทางแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด เป็นไปเพื่อตรัสรู้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เป็นไปเพื่อพระนิพพาน เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงไว้”

๕๔. เรื่องการตรวจสอบและวินิจฉัยข้อเท็จจริง[๕๔]

สมัยพุทธกาล มีหญิงคนหนึ่งมีใจศรัทธาปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุณี แต่บิดามารดาไม่อนุญาต ต่อมานางได้แต่งงานมีสามีอยู่ครองเรือนระยะหนึ่ง นางได้ปรนนิบัติสามีเป็นอย่างดี จนสามีเกิดความพอใจแล้ว นางได้อ้อนวอนขออนุญาตบวช สามีก็ไม่ขัดใจอนุญาตให้นางบวชตามความปรารถนา นางจึงเข้าไปบวชในสำนักของนางภิกษุณีผู้เป็นศิษย์ของพระเทวทัต

บวชแล้วไม่นานปรากฏว่าครรภ์ของนางโตขึ้น เพื่อนภิกษุณีทั้งหลายเกิดความสงสัยจึงได้นำเรื่องนี้ไปแจ้งแก่พระเทวทัตเพื่อให้ตัดสินความ พระเทวทัตได้ตัดสินให้นางสละสมณเพศ สึกออกไปเสียจากสำนัก

นางได้ฟังคำตัดสินแล้วเกิดความเสียใจเป็นอย่างมาก ได้พูดอ้อนวอนขอร้องพระเทวทัตว่าได้โปรดอย่าลงโทษนางถึงขนาดนั้นเลย เพราะนางมิได้ประพฤติชั่วเลย แต่คำอ้อนวอนของนางก็ไม่เป็นผล นางจึงกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ดิฉันมิได้บวชเพื่ออุทิศตนต่อพระเทวทัต แต่ดิฉันบวชเพื่ออุทิศตนต่อพระบรมศาสดา ดังนั้น ขอท่านทั้งหลายโปรดพาดิฉันไปสู่สำนักของพระบรมศาสดาด้วยเถิด” ภิกษุณีทั้งหลายจึงพานางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูลเนื้อความนั้นให้ทรงทราบโดยลำดับตั้งแต่ต้น แม้พระพุทธเจ้าจะทรงทราบอย่างแจ่มชัดด้วยพระองค์เองแล้วว่านางตั้งครรภ์มาตั้งแต่ก่อนบวช แต่เพื่อให้เนื้อความนี้ประจักษ์ชัดและขจัดความสงสัยของคนทั้งหลายให้สิ้นไป จึงรับสั่งให้พระอุบาลีเถระดำเนินการชำระอธิกรณ์เรื่องนี้ให้เกิดความชัดเจน

---

[๕๔] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน, กัจจายวรรค, กุมารกัสสปเถราปทาน ว่าด้วยบุพจริยาของพระกุมารกัสสปเถระ

พระอุบาลีเถระ ได้เชิญท่านผู้เป็นใหญ่ในหมู่คฤหัสถ์มาร่วมกันพิสูจน์ โดยมีนางวิสาขา และผู้มีความรู้อื่นๆ ร่วมเป็นคณะกรรมการ นางวิสาขาให้ขึงผ้าม่านโดยรอบแล้วเรียกนางภิกษุณีเข้าไป ตรวจดูมือ เท้า สะดือ และลักษณะของครรภ์แล้ว นับวันนับเดือนก็ทราบชัดเจนว่านางภิกษุณีตั้งครรภ์มาตั้งแต่ก่อนบวช จึงรายงานต่อพระอุบาลีเถระและคณะกรรมการ พระอุบาลีเถระและคณะกรรมการประชุมพิจารณาแล้วเห็นพ้องต้องกันว่านางภิกษุณีตั้งครรภ์มาตั้งแต่ก่อนบวช จึงได้ประกาศตัดสินอธิกรณ์ในท่ามกลางพุทธบริษัทว่า นางภิกษุณียังมีศีลบริสุทธิ์อยู่ แล้วกราบทูลเนื้อความให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าได้ตรัสอนุโมทนาสาธุการแก่พระอุบาลีเถระว่า ชำระความได้ถูกต้องชอบด้วยธรรมแล้ว

๕๕. เรื่องวัตรปฏิบัติของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้[๕๕]

วันหนึ่ง พระสารีบุตรเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ได้อาหารพอประมาณแล้วก็นั่งฉันในที่อันสมควร เมื่อฉันอาหารเสร็จแล้ว มีหญิงคนหนึ่งสงสัยในวัตรปฏิบัติของเหล่าภิกษุผู้เป็นศิษย์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าจะเป็นประการใด จึงเข้าไปนมัสการพระสารีบุตรแล้วถามว่า “พระสมณโคดมผู้เป็นพระบรมศาสดาของท่าน ตรัสสอนหลักการฉันอาหารโดยชอบของภิกษุไว้หรือไม่ประการใด”

พระสารีบุตรตอบว่า “พระบรมศาสดาตรัสสอนภิกษุว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชีวิตผู้เป็นภิกษุอยู่ได้เนื่องด้วยผู้อื่น พึงทำตัวให้เป็นผู้เลี้ยงง่าย ชาวบ้านผู้ใส่บาตรล้วนมีจิตอนุเคราะห์หวังให้ภิกษุไม่ต้องลำบากประกอบอาชีพหาปัจจัยมาซื้อหาหรือหุงหาอาหารเอง ภิกษุฉันอาหารที่ชาวบ้านถวายแล้วตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติสมณกิจโดยชอบ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นอยู่โดยไม่เสียข้าวสุกของชาวบ้านไปอย่างเปล่าประโยชน์ ดังนี้ เป็นหลักการฉันอาหารโดยชอบของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริง ที่แท้”

หญิงนั้นถามต่อไปว่า “ท่านตอบหลักการฉันอาหารโดยชอบของภิกษุไว้แจ่มแจ้งดีแล้ว ถ้าเช่นนั้น การฉันอาหารอย่างไรจึงถือว่าเป็นไปโดยไม่ชอบ ไม่ใช่วัตรปฏิบัติโดยชอบของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้”

---

[๕๕] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค, สารีปุตตสังยุต, สูจิมุขีสูตร ว่าด้วยความแตกต่างในการเลี้ยงชีวิตของสมณพราหมณ์

พระสารีบุตรตอบว่า “ภิกษุใดหาเลี้ยงชีพด้วยการดูพื้นที่กับทิศทางลมและน้ำว่าเป็นตำแหน่งทำเลดีหรือร้าย จัดเป็นเดียรัจฉานวิชา เรียกได้ว่า ก้มหน้าฉัน ย่อมไม่ใช่การฉันอาหารโดยชอบของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้

ภิกษุใดหาเลี้ยงชีพด้วยการดูดาวนักษัตรบนท้องฟ้าว่าเป็นฤกษ์มงคลหรืออัปมงคล ดูดวงชะตาว่าดีหรือร้าย จัดเป็นเดียรัจฉานวิชา เรียกได้ว่า แหงนหน้าฉัน ย่อมไม่ใช่การฉันอาหารโดยชอบของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้

ภิกษุใดหาเลี้ยงชีพด้วยการรับดูใบหน้าและอวัยวะน้อยใหญ่แล้วทำนายโชคชะตา จัดเป็นเดียรัจฉานวิชา เรียกได้ว่า มองดูทิศน้อยฉัน ย่อมไม่ใช่การฉันอาหารโดยชอบของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้

ภิกษุใดหาเลี้ยงชีพด้วยการรับประกอบพิธีกรรมเป็นสื่อทางคุณไสยให้แก่คฤหัสถ์ จัดเป็นเดียรัจฉานวิชา เรียกได้ว่า มองดูทิศใหญ่ฉัน ย่อมไม่ใช่การฉันอาหารโดยชอบของภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้

ภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้ จักไม่หาเลี้ยงชีพด้วยพฤติการณ์ดังกล่าวนั้นเป็นอันขาด”

หญิงนั้นได้ฟังเช่นนั้นแล้ว ก็กล่าวสรรเสริญว่า “ภาษิตของท่านกระจ่างแจ้งดีแท้ ดิฉันและคฤหัสถ์ทั้งหลายจักได้พอรู้แนวทางในการพิจารณาและทำความเข้าใจว่าภิกษุใดเป็นพุทธบุตรที่จริงที่แท้หรือไม่สืบไป”

๕๖. เรื่องวิธีการจัดการทรัพย์ให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลยิ่ง[๕๖]

วันหนึ่ง สตรีในราชสำนักรวม ๕๐๐ คน ได้ฟังธรรมที่พระอานนท์แสดงแล้วเกิดความเลื่อมใส ต่างก็ขอถวายผ้าผืนใหม่เนื้อดีคนละผืนรวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕๐๐ ผืนแด่พระอานนท์ พระเจ้าอุเทนทรงทราบแล้วก็เพ่งโทษและโพนทะนาว่า "พระอานนท์เป็นสมณะ รับผ้ามากมายเช่นนั้น จะไปเปิดร้านขายผ้าหรือ" ตรัสแล้วก็เสด็จไปหาพระอานนท์ยังพระอาราม และตรัสถามพระอานนท์ว่า "พระอาจารย์จะทำอย่างไรกับผ้าผืนใหม่จำนวน ๕๐๐ ผืนนี้"

พระอานนท์อธิบายว่า "อาตมาจะแบ่งผ้าออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งอาตมาจะเก็บไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์ซึ่งจะได้ใช้ในยามจำเป็น อีกส่วนหนึ่งจะถวายแด่ภิกษุผู้มีจีวรเก่าซึ่งได้เวลาอันควรที่จะมีจีวรใหม่ในปัจจุบัน"

พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า "แล้วจีวรเก่าเหล่านั้น พระอาจารย์จะจัดการอย่างไร"

พระอานนท์ตอบว่า "อาตมาจะขอนำเอาจีวรเก่าเหล่านั้นมาจัดทำเป็นผ้าปูที่นอนผืนใหม่"

พระเจ้าอุเทนตรัสถามต่อไปว่า "แล้วผ้าปูที่นอนผืนเก่า พระอาจารย์จะจัดการอย่างไร"

พระอานนท์ตอบว่า "อาตมาจะขอนำเอาผ้าปูที่นอนผืนเก่ามาจัดทำเป็นผ้าปูพื้นผืนใหม่"

---

[๕๖] พระวินัยปิฎก จุลวรรค ทุติยภาค, ปัญจสติกขันธกะ, เรื่องพระเจ้าอุเทน

พระเจ้าอุเทนตรัสถามต่อไปอีกว่า “ถ้าเช่นนั้น ผ้าปูพื้นผืนเก่าพระอาจารย์จะจัดการอย่างไร”

พระอานนท์ตอบว่า “อาตมาจะขอนำเอาผ้าปูพื้นผืนเก่ามาจัดทำเป็นผ้าเช็ดเท้าผืนใหม่”

พระเจ้าอุเทนก็ยังตรัสถามต่อไปอีกว่า “แล้วผ้าเช็ดเท้าผืนเก่าพระอาจารย์จะจัดการอย่างไร”

พระอานนท์ตอบว่า “อาตมาจะขอนำเอาผ้าเช็ดเท้าผืนเก่ามาตัดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย และผสมกับดินเหนียวขยำเข้าด้วยกันปั้นเป็นก้อนเล็กๆ แล้วใช้ฉาบอุดชันบริเวณเสนาสนะที่แตกหรือรั่ว ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการของที่มีอยู่แล้วและที่ได้รับเพิ่มเติมมาใหม่ล้วนเป็นกุศลและประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ผู้ถวายผ้า เพื่อนภิกษุทั้งหลายและส่วนรวมตามสมควรแก่กรณี”

พระเจ้าอุเทนทรงเลื่อมใสจึงตรัสถวายผ้าผืนใหม่เนื้อดีอีก ๕๐๐ ผืนแด่พระอานนท์ และหลังจากนั้นยังทรงถวายผ้าจำนวนมากแด่พระอานนท์อีกหลายครั้ง ซึ่งต่อมาพระอานนท์ได้นำไปถวายแด่ภิกษุทั้งหลายทั่วชมพูทวีป

๕๗. เรื่องวิธีการหนึ่งของการเตือนสติ[๕๗]

ครั้งพุทธกาล มีเศรษฐีคนหนึ่งร้องไห้คร่ำครวญที่บิดาของตนถึงแก่ความตายด้วยโรคชรา แม้หลังจากวันที่ศพบิดาของตนถูกเผาและมีการบรรจุกระดูกไว้ในสถูปดินแล้ว เศรษฐีก็ยังคงร้องไห้คร่ำครวญถึงบิดา โดยไม่เป็นอันกินอันนอน

เศรษฐีนั้นมีบุตรชายคนหนึ่ง อายุโตเป็นหนุ่มแล้ว บุตรชายของเศรษฐีได้ใช้เคียวเกี่ยวหญ้าอันเขียวสดแล้วบังคับโคแก่ซึ่งตายแล้วให้กินหญ้านั้น โดยพูดเสียงดังว่า “จงกิน จงกิน”

เศรษฐีเห็นดังนั้น ก็พูดกับบุตรชายว่า “เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือ เจ้าเติบโตปูนนี้แล้วแต่ไม่รู้จักคิด กลับเกี่ยวหญ้าอันเขียวสดแล้วบังคับโคแก่อันเป็นสัตว์ตายแล้วว่า จงกิน จงกิน อันโคตายแล้วย่อมไม่ลุกขึ้นกินหญ้าและน้ำมิใช่หรือ เจ้าคงทั้งเสียสติ และโง่เขลาเบาปัญญาชัดๆ”

บุตรชายตอบเศรษฐีว่า “โคตัวนี้ยังมีเท้าทั้งสี่ มีศีรษะ มีตัวพร้อมทั้งหาง นัยน์ตาก็มีอยู่ตามเดิม ฉันจึงคิดว่าโคตัวนี้พึงลุกขึ้นกินหญ้าสักวันหนึ่ง ส่วนมือ เท้า กายและศีรษะของคุณปู่ไม่ปรากฏ แต่คุณพ่อมาร้องไห้ถึงกระดูกของคุณปู่ที่บรรจุไว้ในสถูปดิน ไม่เป็นคนโง่หรือ”

---

[๕๗] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย, เปตวัตถุ, อุรควรรค, มหาเปสการเปติ, โคณเปตวัตถุ ว่าด้วยลูกสอนพ่อ

เศรษฐีได้ฟังคำนั้นแล้ว ก็ได้คิด และจึงกล่าวสรรเสริญบุตรชายว่า “เจ้าดับความกระวนกระวายทั้งปวงของเรา ผู้เร่าร้อนอยู่ให้หาย เหมือนบุคคลดับไฟด้วยน้ำ ได้ถอนขึ้นแล้วหนอซึ่งลูกศรคือความโศก อันเสียบแล้วที่ใจของเรา เราผู้มีลูกศรอันเจ้าถอนขึ้นแล้ว เป็นผู้เย็นสงบแล้ว ต่อไปนี้เราจะไม่เศร้าโศก จะไม่ร้องไห้ เพราะฟังคำของเจ้า ชนเหล่าใดที่มีปัญญามีความอนุเคราะห์ต่อมารดาบิดา ชนเหล่านั้นย่อมทำอย่างนี้ ย่อมยังมารดาบิดาให้หายจากความเศร้าโศกเช่นนี้”

๕๘. เรื่องกุศโลบายในการช่วยให้ลูกเข้าถึงธรรม[๕๘]

อนาถบิณฑิกเศรษฐีแม้เป็นอริยบุคคลชั้นต้นโดยบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว แต่ก็ประสบปัญหาว่าไม่สามารถอบรมสอนลูกชายชื่อ "นายกาละ" ให้มีแม้แต่สัมมาทิฏฐิได้ นายกาละไม่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และไม่มีความปรารถนาที่จะให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา หรือแม้แต่ฟังธรรมใดๆ หากแต่มีความคิดเพียงต้องการจะได้เงินจำนวนมากๆ จากพ่อเพื่อนำไปใช้จ่ายเที่ยวเตร่ให้บันเทิงใจเท่านั้น อนาถบิณฑิกเศรษฐีรำพึงว่า "ลูกชายของเราคนนี้มีแต่ความหลงผิด ถ้าตายไปตอนนี้ก็คงไปสู่ทุคติ เกิดเป็นเปรตหรือสัตว์เดียรัจฉานอย่างแน่แท้ เราเองก็ไม่สามารถอบรมสอนเขาให้กลับตัวกลับใจได้ จำเราจะใช้กุศโลบายให้เหมาะแก่ตัวเขา" คิดดังนั้นแล้วก็เรียกนายกาละมาต่อรองว่า "เงินเกือบทั้งหมดที่พ่อมีอยู่นั้น พ่อจัดเตรียมไว้เพื่อให้เป็นทานแด่พระศาสนาและสาธารณกุศล ถึงเจ้าจะเป็นลูกของพ่อ แต่หากอยากได้เงินจำนวนมาก ก็จะต้องทำงานตอบแทน จะรับเงินไปเปล่าๆ ไม่ได้ พ่อจะว่าจ้างเจ้าเป็นเงินครั้งละ ๑,๐๐๐ กหาปณะให้ไปฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคที่พระวิหารเชตวัน เจ้าจะตกลงหรือไม่"

นายกาละกำลังอยากได้เงินจึงรีบรับปาก ครั้นวันรุ่งขึ้น นายกาละก็เข้าไปในพระวิหารเชตวัน แต่แอบนอนหลับโดยไม่ฟังธรรม ตกเย็นก็กลับบ้านมาขอรับเงินค่าจ้าง อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็จ่ายเงิน ๑,๐๐๐ กหาปณะให้แก่นายกาละ พร้อมกับให้คนรับใช้จัดอาหารอย่างดีเลี้ยงนายกาละจนอิ่มหนำสำราญ และอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้พูดกับนายกาละว่า "ในวันถัดๆ ไป เจ้าจง

---

[๕๘] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, โลกวรรค, เรื่องนายกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

จดจำคำสอนของพระผู้มีพระภาคให้ได้อย่างน้อยวันละ ๑ บท แล้วนำมาเล่าให้พ่อฟัง หากทำได้ พ่อจะเพิ่มเงินค่าจ้างให้อีกวันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ”

วันต่อมา นายกาละจึงเข้าไปนั่งเฝ้าที่เบื้องหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าเพื่อจะจดจำคำสอนให้ได้อย่างน้อย ๑ บทตามที่พ่อสั่งไว้ แต่ครั้งแรกพระพุทธเจ้าทรงทำให้เขาจดจำบทธรรมไม่ได้เลย แม้จะฟังอย่างเพลิดเพลินก็ตาม เขาจึงพยายามตั้งใจฟังธรรมมากขึ้น และมุ่งมั่นว่าในวันต่อๆ ไปจะต้องจดจำบทธรรมมาเล่าให้พ่อฟังให้จงได้เพื่อจะได้รับเงินค่าจ้างเพิ่มมากขึ้น นายกาละไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้าติดต่อกันหลายวัน ยิ่งฟังก็ยิ่งรู้สึกดื่มด่ำและตั้งใจฟังยิ่งขึ้นด้วยใจเคารพ เมื่อส่งใจไปตามกระแสธรรมอย่างต่อเนื่องก็บรรลุโสดาปัตติผล มีความอิ่มเอมใจอย่างบอกไม่ถูก

ครั้นกลับถึงบ้าน นายกาละได้อธิบายบทธรรมให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้เป็นพ่อฟัง อนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังจนจบแล้วก็ได้หยิบเงิน ๒,๐๐๐ กหาปณะออกมาเพื่อจะมอบเป็นค่าจ้างให้แก่นายกาละ แต่คราวนี้นายกาละก้มลงกราบพ่อและบอกว่า “ลูกเต็มใจไปฟังธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกวันโดยไม่ขอรับเงินค่าจ้างอีกแล้ว เพราะสิ่งที่ลูกได้มานั้นเป็นอริยทรัพย์อันมีค่ายิ่งกว่าเงินจำนวนทั้งหมดในโลกนี้และไม่อาจนำทรัพย์สินใดๆ ในโลกนี้มาเทียบได้เลย”

๕๙. เรื่องกุศโลบายในการบริหารกำลังใจของผู้ป่วย[๕๙]

ในสมัยพุทธกาลมีอุบาสกท่านหนึ่งเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร ชื่อว่า "หมอชีวกโกมารภัจจ์" มีความเชี่ยวชาญด้านการแพทย์เป็นเลิศประดุจหมอเทวดา ครั้งหนึ่งมีเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ป่วยเป็นโรคในศีรษะ มีอาการปวดศีรษะอย่างรุนแรงเป็นทุกขเวทนาอย่างมาก แพทย์อาวุโสท่านอื่นๆ ล้วนแต่ไม่สามารถรักษาได้ และยังลงความเห็นว่าเศรษฐีจะต้องตายภายใน ๕ วัน หรือ ๗ วันอย่างแน่นอน พระเจ้าพิมพิสารทรงมีรับสั่งให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ ไปรักษาอาการป่วยของเศรษฐี เมื่อหมอชีวกโกมารภัจจ์เข้าไปตรวจดูอาการของเศรษฐีแล้วก็เห็นว่าเศรษฐีนี้มีโอกาสรอดและตายเท่าๆ กันซึ่งขึ้นอยู่กับกำลังความเข้มแข็งในใจของเศรษฐีเองด้วย จึงลองทดสอบเศรษฐีโดยถามว่าถ้ารักษาเศรษฐีหายได้ จะให้รางวัลอะไร เศรษฐีก็ตอบว่าจะยกทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ และตัวเศรษฐีเองก็จะยอมเป็นทาสรับใช้หมอชีวกโกมารภัจจ์ด้วย หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็เจรจากับเศรษฐีว่าจำเป็นจะต้องผ่าตัดกะโหลกศีรษะของเศรษฐี แต่หลังจากผ่าตัดแล้วเศรษฐีจะต้องนอนตะแคงซ้าย ๗ เดือน นอนตะแคงขวา ๗ เดือน และนอนหงายอีก ๗ เดือน จะทำได้หรือไม่

เมื่อเศรษฐีรับปากว่าทำได้ หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็ให้บริวารของเศรษฐีมัดร่างเศรษฐีไว้กับเตียงอย่างแน่นหนาพร้อมวางยาเพื่อระงับความเจ็บปวด แล้วลงมือผ่าตัดเปิดกะโหลกศีรษะของเศรษฐีออกมา และคีบเอาพยาธิ ๒ ตัว

---

[๕๙] พระวินัยปิฎก มหาวรรค, จัมเปยยขันธกะ, ราชคหเสฏฐิวัตถุ, เรื่องเศรษฐีชาวพระนครราชคฤห์

ออกจากศีรษะ ตัวหนึ่งเล็ก ตัวหนึ่งใหญ่ ทั้ง ๒ ตัวล้วนเจาะกะโหลกเพื่อจะกินสมองของเศรษฐี หากมันกินสมองในส่วนสำคัญแล้วก็ต้องตายเป็นแน่แท้ การที่แพทย์ท่านอื่นวินิจฉัยว่าเศรษฐีจะตายใน ๕ วันก็เพราะเห็นพยาธิตัวใหญ่จะกินสมอง ในขณะที่แพทย์ที่วินิจฉัยว่าเศรษฐีจะตายใน ๗ วันก็เพราะเห็นพยาธิตัวเล็กจะกินสมอง

เมื่อหมอชีวกโกมารภัจจ์คีบพยาธิทั้ง ๒ ตัว ออกแล้วก็ทายาประสานกะโหลกเข้าด้วยกัน เย็บหนังศีรษะให้สนิท และทายาสมานแผลแล้วจึงแก้มัดให้ จากนั้นให้เศรษฐีนอนนิ่งๆ ตะแคงขวา เศรษฐีนอนตะแคงขวาอยู่ ๗ วัน ก็ร้องโอดครวญว่าไม่สามารถนอนตะแคงขวาต่อไปได้แล้ว ทรมานเหลือเกิน หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็ทวงถามตามข้อตกลงว่าเศรษฐีตกลงจะยอมนอนตะแคงขวา ๗ เดือนมิใช่หรือ เศรษฐีก็บอกว่า “ก็จริงอยู่ แต่ว่าตอนนี้สุดจะทนได้แล้ว หากต้องนอนท่านี้ต่อไป คงต้องตายเป็นแน่แท้” หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็บอกให้เศรษฐีนอนตะแคงซ้าย

เศรษฐีนอนตะแคงซ้ายอยู่ ๗ วัน ก็ร้องโอดครวญอีกว่าไม่สามารถนอนตะแคงซ้ายต่อไปได้อีกแล้ว ทรมานเหลือเกิน หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็ทวงถามตามข้อตกลงอีก เศรษฐีก็พูดเหมือนเดิมอีกว่า “ก็จริงอยู่ แต่ว่าตอนนี้สุดจะทนได้แล้ว หากต้องนอนท่านี้ต่อไปคงต้องตายเป็นแน่แท้” หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็บอกให้เศรษฐีนอนหงาย

เศรษฐีนอนหงายอยู่ ๗ วัน ก็ร้องโอดครวญอีกว่าไม่สามารถนอนหงายต่อไปได้แล้ว ทรมานเหลือเกิน หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็บอกให้เศรษฐีลุกขึ้นนั่งได้ เพราะอาการป่วยและแผลที่ศีรษะหายสนิทเรียบร้อยแล้ว เศรษฐีลองจับศีรษะดู

ก็รู้สึกว่าอาการปวดหายเป็นปลิดทิ้งและแผลที่ศีรษะก็หายสนิทจริง จึงถามหมอชีวกโกมารภัจจ์ว่าเหตุใดตอนก่อนผ่าตัดหมอชีวกโกมารภัจจ์บอกว่าเศรษฐีจะต้องนอนตะแคงซ้าย ๗ เดือน นอนตะแคงขวา ๗ เดือน และนอนหงายอีก ๗ เดือน แต่เอาเข้าจริงนอนแค่อย่างละ ๗ วัน ก็สบายดีแล้ว

หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็เฉลยว่า ได้คำนวณไว้ก่อนแล้วว่าเศรษฐีจะหายดีใน ๒๑ วัน แต่หากไม่ตกลงกันอย่างนั้นก่อน เศรษฐีคงไม่มีแรงอึดพอที่จะนอนจนครบกำหนดอย่างละ ๗ วันแน่ คงจะถอดใจนอนได้อย่างละ ๑ วันเท่านั้น อาการป่วยและแผลที่ศีรษะก็จะยังไม่หายสนิทเพราะยังไม่ถึงกำหนดตามเวลา เศรษฐีได้ฟังเช่นนั้นก็ยกย่องหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นอันมากว่านอกจากจะเป็นหมอที่เชี่ยวชาญยิ่งกว่าขั้นเทพแล้วยังเข้าถึงจิตใจของคนป่วยว่าควรจะจัดการรักษาอย่างไรจึงจะได้ผลพอดีกับคนๆ นั้น หาได้ยากยิ่งโดยแท้

จากนั้นเศรษฐีก็จัดการให้ครอบครัวของตนรวบรวมทรัพย์สมบัติทั้งหมดเพื่อส่งมอบให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ พร้อมทั้งเตรียมตัวไปเป็นทาสของหมอชีวกโกมารภัจจ์ตามที่รับปากไว้ก่อนการรักษานั้น แต่หมอชีวกโกมารภัจจ์บอกว่า ไม่ต้องถึงขนาดนั้นดอก ที่เคยถามและตกลงกันเช่นนั้นไว้ก่อน ก็เพื่อทดสอบความรู้สึกนึกคิดของเศรษฐีก่อนว่าความรู้สึกอยากจะพ้นทุกขเวทนากับความรู้สึกหวงแหนทรัพย์สมบัติ อย่างไหนจะมากกว่ากันเท่านั้น แล้วให้เศรษฐีจ่ายค่ารักษาพยาบาลตามที่เหมาะสมจำนวนหนึ่ง กับขอให้ถวายเงินจำนวนหนึ่งแด่พระเจ้าพิมพิสาร เศรษฐีก็จัดการตามที่หมอชีวกโกมารภัจจ์บอกดังกล่าวด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง

๖๐. เรื่องเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุบวชได้ตลอดชีวิต[๖๐]

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าอุเทนทรงพบกับพระปิณโฑลภารทวาชะเถระ จึงตรัสถามพระเถระว่า "อะไรเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุหนุ่มๆ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้ตลอดชีวิต"

พระเถระตอบว่า "เพราะภิกษุรูปนั้นรู้ชัดถึงคุณประโยชน์ยิ่งของการประพฤติพรหมจรรย์ แต่ก่อนที่จะรู้ชัดได้เช่นนั้นย่อมต้องศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางที่พระบรมศาสดาทรงสอน คือ ขั้นแรก ภิกษุพึงตั้งจิตว่า

สตรีทั้งหลายที่มีอายุคราวมารดา เราจักสำเหนียกว่าเป็นเหมือนมารดาแท้ๆ ของเรา

สตรีทั้งหลายที่มีอายุคราวพี่สาวหรือน้องสาว เราจักสำเหนียกว่าเป็นเหมือนพี่สาวหรือน้องสาวแท้ๆ ของเรา

และสตรีทั้งหลายที่มีอายุคราวลูก เราจักสำเหนียกว่าเป็นเหมือนลูกสาวแท้ๆ ของเรา

เมื่อตั้งจิตไว้เช่นนี้แล้ว โดยสังวรในพระธรรมวินัยย่อมจะหักทอนความคิดเผลอไผลในทางอกุศลนั้นลง เป็นเหตุให้ภิกษุมีความปกติสุขในการรักษาศีลและย่อมอยู่เป็นสุขในพรหมจรรย์นั้น"

พระเจ้าอุเทนตรัสถามต่อไปว่า "ในขั้นแรกนี้ จักพอทำให้ภิกษุหนุ่มๆ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้ตลอดชีวิตหรือไม่"

---

[๖๐] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค, ตติยปัณณาสก์, คหปติวรรค, ภารทวาชสูตร ว่าด้วยเหตุปัจจัยที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์

พระเถระตอบว่า “อาจยังไม่พอ จึงมีขั้นต่อไปคือ ภิกษุพึงพิจารณาร่างกายให้เห็นความจริงซึ่งความเป็นปฏิกูล ร่างกายที่แลดูสวยงามนั้นแท้จริงแล้วประกอบด้วยกระดูก ไขข้อและเส้นเอ็น มีกระเพาะ ลำไส้ ตับ ไต ม้าม ดี ปอด หัวใจ อาหาร มูตร น้ำมูก น้ำลาย มันข้น น้ำเหลือง และเลือด อันน่าสยดสยองอยู่ภายในและถูกห่อหุ้มด้วยขน ผม เล็บ ฟัน หนัง อันเปรียบได้กับถุงห่ออุจจาระ กับมีของโสโครกแสนเหม็นไหลออกจากทวารทั้งเก้าของร่างกายนี้ทุกเมื่อ และเมื่อใดที่ตายร่างกายก็ขึ้นอืดบวมเน่า แต่คนทั่วไปไม่รู้จึงมัวแต่ลุ่มหลงกับถุงห่ออุจจาระนั้น ภิกษุพิจารณารู้เช่นนั้นแล้วจะเกิดทั้งสมาธิและสติ กิเลสราคะทั้งหลายที่ลวงล่ออยู่จะหมดกำลังลงไปเอง และเมื่อปฏิบัติควบคู่กันไปกับขั้นแรกดังกล่าวอยู่เนืองๆ จนมั่นคงดีแล้ว ภิกษุย่อมอยู่เป็นสุขในพรหมจรรย์นั้น รู้ชัดถึงคุณประโยชน์ยิ่งของการประพฤติพรหมจรรย์”

พระเจ้าอุเทนตรัสถามต่อไปว่า “ในขั้นที่สองนี้ จักพอทำให้ภิกษุหนุ่มๆ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้ตลอดชีวิตหรือไม่”

พระเถระตอบว่า “อาจยังไม่พอ จึงมีขั้นต่อไปคือ ภิกษุพึงสำรวมอินทรีย์ทั้งหก ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่เสมอ อันจักทำให้มีกำลังแห่งสมาธิ สติและปัญญา เมื่อปฏิบัติด้วยความเพียรอยู่เนืองๆ จนมีกำลังแห่งสมาธิ สติและปัญญามั่นคงดีแล้ว จะเห็นแจ้งถึงเหตุปัจจัยแห่งกิเลสราคะทั้งหลายที่ลวงล่ออยู่นั้น กิเลสราคะทั้งหลายจะสลายไปเอง และเมื่อปฏิบัติควบคู่กันไปกับขั้นแรกและขั้นที่สองดังกล่าวอยู่เนืองๆ จนมั่นคงดีแล้ว ภิกษุย่อมอยู่เป็นสุขในพรหมจรรย์นั้น รู้ชัดถึงคุณประโยชน์ยิ่งของการประพฤติพรหมจรรย์ และเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้สามารถประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้ตลอดชีวิต”

จบคำของพระเถระแล้ว พระเจ้าอุเทนทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใส ประกาศตนว่าขอนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และขอเป็นอุบาสกไปตลอดพระชนม์ชีพ

๖๑. เรื่องการคิดบวกของผู้เข้าถึงธรรม[๖๑]

พระโสณะเป็นบุตรชายของนางกาฬี ออกบวชเป็นภิกษุศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์ ได้แสดงธรรมถวายพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าได้ประทานสาธุการว่าพระโสณะแสดงธรรมได้แยบคาย ชัดแจ้งและงดงาม ชื่อเสียงเกียรติคุณของพระโสณะแพร่หลายออกไป นางกาฬีผู้เป็นมารดาจึงนิมนต์พระโสณะให้มาแสดงธรรมเทศนาที่บ้านพักในเวลากลางคืน นางกาติยานีผู้เป็นเศรษฐินีมีบ้านอยู่ใกล้กันและเป็นเพื่อนสนิทของนางกาฬีก็ได้มาฟังธรรมที่บ้านของนางกาฬีในคืนนั้นพร้อมกับญาติมิตรสนิทจำนวนมากด้วย

คืนนั้นมีโจรกลุ่มหนึ่งซึ่งมีกำลังกล้าแข็งจะเข้าลักขโมยทรัพย์สินในบ้านของนางกาติยานี แต่โดยที่บ้านของนางกาติยานีมีกำแพงกั้นแน่นหนามาแต่เก่าก่อน โจรกลุ่มนี้จึงใช้วิธีขุดอุโมงค์จากใต้ดินเข้าไปในบ้าน ส่วนหัวหน้าโจรเห็นว่าบ้านของนางกาฬีจุดไฟสว่างไสวและมีคนจำนวนมากกำลังฟังธรรมจึงเข้าไปในบ้านของนางกาฬีและสวมรอยทำทีว่าสนใจจะฟังธรรมแต่ต้องการจะเข้าไปดูลาดเลา ครู่หนึ่งมีคนรับใช้ของนางกาติยานีเข้าไปบอกนางกาติยานีว่ามีกลุ่มโจรกำลังขุดอุโมงค์จะเข้าไปในบ้านของกาติยานี หัวหน้าโจรซึ่งนั่งอยู่บริเวณนั้นด้วยก็คิดในใจว่า “เมื่อนางจะกลับไปยังบ้านก็ดี หรือร้องบอกให้ญาติมิตรรวมคนต่อสู้ก็ดี เราจะฆ่านางทิ้งเสียก่อนก็จะเป็นการดี”

---

[๖๑] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ทุกนิบาต, เอกนิบาต, เอตทัคคบาลี, เรื่องอุบาสิกาผู้มีตำแหน่งเป็นเลิศ ๑๐ คน, ประวัตินางกาติยานี

แต่นางกาติยานีพูดกับคนรับใช้ว่า “เธออย่าส่งเสียงดัง ทรัพย์สินเป็นของนอกกาย เวลานี้เป็นเวลาฟังธรรมเทศนาของพระอรหันต์ที่หาฟังได้ยาก เธออย่าได้ทำลายโอกาสของเราและคนในที่นี้ในการฟังธรรมเทศนานี้เลย” ว่าแล้วนางกาติยานีก็ฟังธรรมเทศนาของพระโสณะต่อไปด้วยใจตั้งมั่นมีสมาธิแน่วแน่โดยไม่มีอาการหวั่นไหวใดๆ ทั้งสิ้น จนกระทั่งพระโสณะแสดงธรรมเทศนาจบแล้วนางกาติยานีและญาติมิตรต่างก็มีใจแช่มชื่น ดูสงบและอิ่มใจ

หัวหน้าโจรเห็นเช่นนั้น นอกจากจะนึกประหลาดใจแล้วยังเกิดสติระลึกขึ้นเองว่า “หญิงผู้นี้มีใจจริงจังมั่นคงในการฟังธรรม แต่พวกเรากลับฉวยโอกาสจริงจังที่จะลักขโมยทรัพย์สินในบ้านของนาง ช่างน่าสมเพชพวกเราเองเสียจริงๆ หากแม้นเราไม่ถือโอกาสนี้กลับตัวใหม่ คงต้องรู้สึกสังเวชตัวเองหนักขึ้นไปทุกวัน”

คิดดังนั้นแล้วก็เข้าไปขอพูดกับนางกาติยานีเป็นการส่วนตัว โดยบอกความจริงให้รู้ว่า ตนเป็นหัวหน้าโจรที่กำลังลักขโมยทรัพย์สินในบ้านของนาง เพื่อดูว่านางจะพูดว่าอย่างไร แต่นางกาติยานีกลับบอกอย่างยิ้มแย้มแจ่มใสว่า นางได้ตั้งใจไว้แล้วว่าทรัพย์สินในบ้านของนาง ล้วนมีไว้เพื่อให้ผู้อื่นอยู่แล้วและขอบคุณที่ช่วยให้นางไม่ต้องเสียเวลาขนไปแจกเอง กับพูดชักชวนให้หัวหน้าโจรพาพวกมาฟังธรรมเทศนาของพระโสณะเมื่อมีโอกาสด้วย หัวหน้าโจรได้ฟังเช่นนั้นแล้วก็รีบไปยังบ้านของนางกาติยานี สั่งให้พวกโจรซึ่งเป็นลูกน้องของตนยุติการลักขโมยทรัพย์สินในบ้านของนางกาติยานี แล้วพากันมาขอร้องให้นางกาติยานีช่วยพูดกับพระโสณะเพื่ออนุญาตให้พวกตนได้บวชเป็นภิกษุ ต่อมาเมื่อพวกโจรเหล่านั้นบวชเป็นภิกษุแล้วได้ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าอย่างแน่วแน่มั่นคง ไม่นานนักก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ทุกรูป

๖๒. เรื่องสิ่งใดมีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์[๖๒]

ครั้งหนึ่ง อนาถบิณฑิกเศรษฐีพบกับพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก ซึ่งกำลังสนทนากันเองส่งเสียงเอ็ดอึง เมื่อต่างทักทายกันแล้ว พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกก็ถามขึ้นว่า “คหบดี ในฐานะที่ท่านเป็นศิษย์ของพระสมณโคดม ขอท่านจงบอกเถิดว่าพระสมณโคดมมีคำสอนหลักทั้งหมดว่าอย่างไร”

อนาถบิณฑิกเศรษฐีตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ทราบคำสอนหลักทั้งหมดของพระผู้มีพระภาคมากพอที่จะตอบพวกท่านได้”

พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถามต่อไปว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงบอกเถิดว่าพระสาวกของพระสมณโคดมมีคำสอนหลักทั้งหมดว่าอย่างไร”

อนาถบิณฑิกเศรษฐีตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบคำสอนหลักทั้งหมดของพระสาวกของพระผู้มีพระภาคมากพอที่จะตอบพวกท่านได้”

พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถามต่อไปว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงบอกเถิดว่าธรรมอันเป็นหลักที่ตัวท่านเองได้รู้มีว่าอย่างไร”

อนาถบิณฑิกเศรษฐีตอบว่า “ท่านผู้เจริญ ไม่ยากเลยที่ข้าพเจ้าจะบอกว่าธรรมอันเป็นหลักที่ตัวข้าพเจ้าเองได้รู้มีว่าอย่างไร แต่ขอให้พวกท่านช่วยบอกก่อนเถิดว่าธรรมอันเป็นหลักที่พวกท่านได้รู้มีว่าอย่างไร แล้วข้าพเจ้าจึงจะบอกพวกท่านทีหลัง”

---

[๖๒] พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต, ทุติยปัณณาสก์, อุปาสกวรรค, กิงทิฏฐิกสูตร

เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีกล่าวเช่นนี้แล้ว พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกต่างก็แสดงความเห็นของตนต่างๆ กันไป

ปริพาชกคนหนึ่งกล่าวว่า "คหบดี เรามีความเห็นว่า โลกนี้เที่ยงเท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

ปริพาชกคนหนึ่งกล่าวว่า "คหบดี เรามีความเห็นว่า โลกนี้ไม่เที่ยงเท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

ปริพากชกคนหนึ่งกล่าวว่า "ชีวิตหลังจากตายแล้ว จักเกิดอีก"

ปริพาชกคนหนึ่งกล่าวว่า "ชีวิตหลังจากตายแล้วดับสูญ ไม่เกิดอีก"

ปริพาชกอีกคนหนึ่งกล่าวว่า "ชีวิตหลังจากตายแล้ว จักเกิดอีกก็ไม่ใช่ จักไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่"

จากนั้นอนาถบิณฑิกเศรษฐีกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ สิ่งที่พวกท่านกล่าวมาล้วนเป็นความเห็นตามความคิดปรุงแต่งและความเชื่อของแต่ละท่าน ส่วนธรรมอันเป็นหลักที่ตัวข้าพเจ้าเองได้รู้มีว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ล้วนมีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ก่อขึ้น อิงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมไม่เที่ยง เมื่อสิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์คือไม่อาจคงทนอยู่ได้ เมื่อสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเราย่อมบังคับไม่ได้ เมื่อสิ่งนั้นเราบังคับไม่ได้ สิ่งนั้นย่อมไม่ใช่ของเรา และไม่ได้เป็นเรา อีกทั้งเราก็ไม่ได้เป็นสิ่งนั้นและไม่ได้เป็นสิ่งใด สิ่งนั้นหรือสิ่งใดๆ ที่เกิดขึ้นจึงล้วนไม่มีตัวตนอยู่จริง หากแต่เป็นเพียงการเกาะเกี่ยวประกอบกันตามเหตุปัจจัย แต่เพราะความไม่รู้ จึงมองไม่เห็นความจริง และต่างคิดปรุงแต่งจนติดยึดกับความคิดนั้นอันเป็นวงจรแห่งทุกข์ เมื่อใดรู้เห็นตามความจริง

ก็จักสามารถละ วาง และสลัดออกจากวงจรแห่งทุกข์นั้นได้ จากที่ข้าพเจ้าเป็นศิษย์ของพระผู้มีพระภาค ข้าพเจ้าได้ศึกษา ปฏิบัติและรู้มาอย่างนี้”

พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกซึ่งโดยปกติชอบหาโอกาสพูดจาข่มขี่ภิกษุที่เพิ่งบวชใหม่และอุบาสกในพุทธศาสนาอยู่เนือง ๆ แต่ครั้นได้ฟังคำกล่าวของอนาถบิณฑิกเศรษฐีแล้ว นึกไม่ออกว่าจะพูดจาอย่างไรต่อไปได้ จากนั้นพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกจึงพากันแยกย้ายเดินหนีไป

๖๓. เรื่องทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป[๖๓]

เช้าวันหนึ่ง ขณะที่ภิกษุณีวชิรานั่งสมาธิอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง มีมารตนหนึ่งหลบซ่อนตัวอยู่หลังโคนต้นไม้ต้นอื่นที่ไม่ไกลกันและส่งเสียงโดยหวังให้ภิกษุณีวชิราเกิดความหวาดกลัว โดยมารนั้นกล่าวกับภิกษุณีวชิราว่า “สัตว์นี้ใครสร้าง ผู้สร้างสัตว์อยู่ที่ไหน สัตว์บังเกิดที่ไหน สัตว์ดับไปที่ไหน”

ภิกษุณีวชิรามีดำริว่า นี่คือมารผู้มีบาปหวังจะให้เราเกิดความกลัวและจะได้เคลื่อนจากสมาธิ แล้วภิกษุณีวชิราได้กล่าวขึ้นว่า “หากขันธ์ห้า คือ รูป ความรู้สึก ความจำได้หมายรู้ ความคิดปรุงแต่ง และความรับรู้ ยังคงมีอยู่ประกอบกันเป็นสัตว์ การสมมุติว่าเป็นสัตว์ย่อมมีขึ้นฉันใด เมื่อเห็นความจริงว่าขันธ์ห้า คือ รูป ความรู้สึก ความจำได้หมายรู้ ความคิดปรุงแต่ง และความรับรู้ไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงกองทุกข์ล้วนๆ การประกอบกันเป็นสัตว์นั้นจักไม่มีต่อไป การสมมุติว่าเป็นสัตว์นั้นย่อมไม่มีต่อไปฉันนั้น จึงไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้เกิดและไม่มีผู้ดับ โดยแท้จริงแล้วมีเพียงทุกข์ ทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นที่ตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นที่ดับไป สิ่งอื่นนอกจากทุกข์หามีไม่”

ลำดับนั้น มารตนนั้นเห็นว่าภิกษุณีวชิรามิได้หวาดกลัว หากแต่ยังรู้จักมารเป็นอย่างดี จึงหนีหายไป ต่อมาเมื่อภิกษุณีวชิราได้กราบทูลพระพุทธเจ้าถึงเรื่องดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงตรัสรับรองว่าคำกล่าวของภิกษุณีวชิราดังกล่าวนั้นถูกต้องตามธรรมแล้ว

---

[๖๓] พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, วชิราสูตร

๖๔. เรื่องเสวนาธรรมเกี่ยวกับผลของกรรม[๖๔]

พระเจ้าปายาสิผู้ครองเสตัพยนคร มีมิจฉาทิฏฐิว่าคนและสัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ ผลวิบากของกรรมที่ทำดีหรือชั่วนั้นไม่มี ครั้งนั้น พระเจ้าปายาสิได้สดับกิตติศัพท์อันงามของพระกุมารกัสสปะ ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าและเป็นพระอรหันต์ผู้เลิศด้านการแสดงธรรมได้วิจิตร จึงเสด็จไปพบพระกุมารกัสสปะเพื่อสนทนาธรรม โดยพระเจ้าปายาสิตรัสถึงทิฏฐิดังกล่าวของพระองค์ให้พระกุมารกัสสปะทราบ

พระกุมารกัสสปะจึงถามว่า “มหาบพิตรมีเหตุผลประการใดที่สนับสนุนความเห็นเช่นนั้น”

พระเจ้าปายาสิตรัสว่า “มีญาติมิตรของโยมหลายคนที่ทำชั่วต่างๆ มากมาย ต่อมาเมื่อพวกเขาเจ็บไข้ โยมเห็นว่าพวกเขาคงตายแน่ ก็ไปพบและสั่งพวกเขาว่าเมื่อไปลงนรกแล้วขอให้กลับมาบอกว่านรกเป็นอย่างไร พวกเขาเหล่านั้นล้วนแต่รับคำ แต่โยมรอมานานหลายปีแล้วก็ไม่เห็นว่า พวกเขาจะกลับมาเล่าเรื่องนรกให้ฟัง แสดงว่านรกไม่มีอยู่จริง”

พระกุมารกัสสปะตอบว่า “เปรียบเหมือนโจรที่ทำผิด และถูกทางการจับกุมได้ ครั้นเมื่อถูกตัดสินให้ประหารชีวิต ราชบุรุษก็นำตัวไปประหารชีวิต โจรเหล่านั้นจะขอผัดผ่อนว่าขอกลับบ้านไปเล่าให้ญาติมิตรฟังก่อนว่า

---

[๖๔] พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค, ปายาสิราชัญญสูตร ว่าด้วยทิฏฐิของกษัตริย์ปายาสิ

เวลาถูกตัดสินให้ประหารชีวิตเป็นอย่างไร ก็คงไม่ได้รับอนุญาตให้ลากลับบ้านเช่นนั้น คนที่ทำชั่วพวกนั้น เมื่อต้องไปลงนรกก็เช่นเดียวกันนั้น”

พระเจ้าปายาสิตรัสต่อไปว่า “ยังมีอีกเหตุผลหนึ่ง โยมเคยสั่งญาติมิตรของโยมหลายคนที่ทำดีต่างๆ มากมายว่าถ้าตายไปสู่สุคติในสวรรค์แล้ว ขอให้กลับมาบอกว่าสวรรค์เป็นอย่างไร พวกเขาเหล่านั้นล้วนแต่รับคำ แต่เมื่อพวกเขาตายไปหลายปีแล้ว ก็ไม่เห็นว่าพวกเขาจะกลับมาเล่าเรื่องสวรรค์ให้ฟัง แสดงว่าสวรรค์ไม่มีอยู่จริง”

พระกุมารกัสสปะตอบว่า “เปรียบเหมือนผู้ที่เคยตกลงไปในหลุมอุจจาระจนมิดศีรษะ ครั้นขึ้นจากหลุมอุจจาระนั้นมาได้ ก็ได้อาบน้ำชำระเนื้อตัวจนสะอาดหมดจดแล้วนำเครื่องหอมมาชโลมตัวและนำผ้าสะอาดเนื้อดีมานุ่งห่ม ผู้นั้นย่อมจะเข็ดขยาดและไม่ยอมตกลงไปในหลุมอุจจาระนั้นอีกเพราะฝังใจว่าหลุมอุจจาระนั้นโสโครกและมีกลิ่นเหม็น คนทั้งหลายก็ล้วนมีกลิ่นเหม็นเปรียบได้กับหลุมอุจจาระ ผู้ได้เป็นเทวดาเมื่อเข้าสู่สวรรค์แล้วก็ไม่อยากจะกลับมาหาคนทั้งหลายอีก และอีกประการหนึ่งมิติเวลาในสวรรค์คืนหนึ่งเท่ากับมิติเวลาในโลกมนุษย์นานนับร้อยปี แม้พวกเขาระลึกได้ว่าควรจะกลับมาเล่าเรื่องสวรรค์ให้ญาติมิตรที่เป็นคนได้ฟัง คนเหล่านั้นก็คงตายไปเสียก่อน”

พระเจ้าปายาสิตรัสต่อไปอีกว่า “ยังมีอีกเหตุผลหนึ่ง โยมเห็นบรรดาสมณะผู้มีศีลธรรมอันงามทั้งหลายล้วนแต่ดำรงชีพเป็นคนต่อไป โดยไม่พบว่ามีท่านใดประสงค์จะฆ่าตัวตายทั้งๆ ที่ท่านเหล่านั้นก็เห็นว่าในโลกหน้าย่อมมีความสุขมากกว่าในโลกนี้แน่ หรือจะเป็นเพราะที่แท้แล้วท่านเหล่านั้นก็รู้ว่าโลกหน้าไม่มีอยู่จริง”

พระกุมารกัสสปะตอบว่า "เปรียบเหมือนผู้ที่เห็นว่าพ่อแม่ของเด็กแข็งแรงดีย่อมมีลูกที่แข็งแรงดี จึงชิงผ่าเอาเด็กออกจากท้องทั้งๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาอันควร เด็กนั้นก็จะไม่แข็งแรงและอาจไม่รอด บุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐิย่อมไม่ชิงสุกก่อนห่าม ฉันใดก็ฉันนั้น อีกประการหนึ่ง การได้เกิดเป็นคนนั้นเป็นโอกาสอันประเสริฐที่จักได้เรียนรู้และพัฒนาสัมมาทิฏฐิเพื่อบำเพ็ญความดีงามอันเป็นเหตุปัจจัยและพลังนำทางให้รู้เท่าทันถึงที่สุดแห่งทุกข์และก้าวพ้นจากทุกข์นั้นได้ การฆ่าตัวตายเป็นบาปที่ให้วิบากรุนแรงยิ่งและทำให้จิตที่ทุกข์ทรมานในขณะฆ่าตัวตายนั้นต้องวนเวียนอยู่กับความมืดมนและวังวนแห่งทุกข์นั้นซ้ำแล้วซ้ำอีก บุคคลผู้มีปัญญาเข้าใจความเป็นมาและเป็นไปแห่งชีวิต จึงไม่คิดฆ่าตัวตาย"

พระเจ้าปายาสิตรัสแย้งต่อไปอีกว่า "โยมเคยทดลองใช้กรรมวิธีต่างๆ ในการพิสูจน์ว่า คนทั้งหลายมีดวงจิตอยู่จริงหรือไม่ โดยให้นำโจรผู้ร้ายหลายคนที่ทำผิดร้ายแรงและต้องโทษประหารชีวิตนั้นไปประหารด้วยวิธีการต่างๆ กัน ในขณะประหารชีวิตมีราชบุรุษหลายนายผู้มีสรรพวิทยาอันล้ำลึกใช้สรรพวิทยานั้นในการตรวจสอบและเฝ้าสังเกตว่าจะมีดวงจิตออกจากร่างของผู้ถูกประหารชีวิตนั้นหรือไม่ แต่ก็ไม่พบเห็นดวงจิตนั้น จึงเชื่อว่าโลกหน้าไม่มีอยู่จริง หากแต่คนและสัตว์ทั้งหลายเมื่อตายแล้วก็สูญไป"

พระกุมารกัสสปะตอบว่า "เปรียบเหมือนคนที่ตาบอดแต่กำเนิดแม้คนอื่นจะบอกว่าสัตว์นั้นๆ มีรูปร่างเช่นไร มีสีสันอย่างไร ก็ไม่อาจรู้ตามได้เพราะไม่ใช่วิสัยที่ตนจะเห็น หรือแม้แต่คนที่ตาดีก็มองเห็นได้อย่างจำกัด ครั้นมีคนอื่นบอกว่าไปเมืองนั้นๆ มาเป็นเช่นนั้นเช่นนี้ คนที่ไม่เคยไปเมืองนั้นๆ กลับแย้งว่าเมืองนั้นๆ ไม่มีอยู่จริง เพราะตนมองไม่เห็น หรือเมื่อมีคนเป่าแตรผู้ที่ได้ยินเสียงแตรแต่มองไม่เห็นเสียงแตรจึงเถียงว่าไม่มีเสียงแตรเกิดขึ้น ฉันใด

ก็ฉันนั้น อีกประการหนึ่ง แม้แต่ในเวลาที่คนเราหลับและฝันไปว่าได้ไปยังที่แห่งนั้นแห่งนี้ เรายังไม่รู้ตัวเลยว่าดวงจิตของเราออกจากร่างไปท่องเที่ยวดังในฝันนั้นตั้งแต่เมื่อใด แล้วไฉนเล่าคนอื่นจะมาเห็นดวงจิตของเราได้ การรู้ว่าสิ่งทั้งปวงที่แท้แล้วเป็นไตรลักษณ์ คือ ล้วนแต่ไม่เที่ยง ไม่อาจทนอยู่ได้ และไม่มีตัวตนอยู่จริง เป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะเป็นการเห็นตามความจริงว่าเป็นเช่นนั้น แต่การเชื่อว่าคนหรือสัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ เป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะแม้ชีวิตเป็นไตรลักษณ์แต่เมื่อยังไม่หลุดพ้นจากวงจรแห่งทุกข์ก็จักเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ยังชีวิตให้ดำเนินหมุนเวียนไปตามสังสารวัฏนั้น ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลอันเกิดจากเหตุปัจจัยที่สืบเนื่องกันทั้งสิ้น”

พระเจ้าปายาสิทรงตรึกตรองแล้วก็มีศรัทธาเลื่อมใสในอรรถาธิบายของพระกุมารกัสสปะ และแสดงพระองค์เป็นอุบาสกขอนับถือพระรัตนตรัยไปตลอดพระชนม์ชีพ

๖๕. เรื่องจากท่านใบลานเปล่าสู่การเข้าถึงความจริง[๖๕]

พระโปฐิละเป็นผู้ทรงคุณความรู้มาก ฟังธรรมมามาก และจดจำหลักธรรมต่างๆ ได้มาก สามารถพูดข้อความเกี่ยวกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนได้ละเอียดลออ แต่พระโปฐิละไม่เคยลงมือปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแม้แต่น้อย ด้วยในตอนแรกท่านคิดว่าไม่จำเป็นและเมื่อท่านบวชมานานแล้วก็เคยชินกับการที่ภิกษุอื่นๆ เรียกท่านว่า "ท่านอาจารย์" ท่านจึงพอใจอยู่กับการรู้เพียงข้อความแต่ไม่ลงมือปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าทรงทราบอุปนิสัยของพระโปฐิละ จึงดำริที่จะช่วยเหลือให้พระโปฐิละเข้าถึงความจริง ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าพบพระโปฐิละคราใดก็จะตรัสเรียกพระโปฐิละว่า "ท่านใบลานเปล่า" ครั้นพระพุทธเจ้าตรัสเรียกเช่นนั้นอยู่เนืองๆ พระโปฐิละก็เริ่มจะได้คิดว่า "พระบรมศาสดาตรัสเรียกเราเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะเรายังไม่ได้ฌาน ยังไม่บรรลุมรรคผล ยังไม่มีคุณวิเศษเป็นต้นนั้น อย่างแน่แท้" จึงเกิดความสังเวชในตนเองและคิดจะลงมือปฏิบัติสติปัฏฐานซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทางสายเอก แต่โดยที่พระโปฐิละรู้แต่เพียงข้อความและไม่เคยลงมือปฏิบัติจริงมาก่อน จึงไม่แน่ใจว่าจะต้องทำอย่างไร

พระโปฐิละได้เข้าไปเรียนถามพระเถระหลายท่านถึงวิธีการปฏิบัติสติปัฏฐานว่าควรจะเริ่มต้นอย่างไร โดยกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ขอท่านโปรดเป็นที่พึ่งและชี้แนะแก่กระผมด้วยเถิด" พระเถระเหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์และทราบพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่จะขจัดความหลงตนของพระโปฐิละ จึงตอบพระโปฐิละว่า "ท่านอาจารย์ ท่านเป็นพหูสูตและพระธรรมกถึก ผู้รู้กว้างขวางและบรรยายธรรมอยู่เสมอ

---

[๖๕] พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, มรรควรรควรรณนา, เรื่อง พระโปฐิลเถระ

กระผมได้ความรู้ต่างๆ ก็โดยอาศัยท่านอาจารย์ แล้วจะมีปัญญามาชี้แนะท่านอาจารย์ได้อย่างไร ท่านอาจารย์อย่าทำเช่นนี้เลย” ครั้นพระโปฐิละเรียนถามภิกษุอื่นๆ ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่แน่ใจว่าพระโปฐิละผู้ทรงคุณความรู้จะมาลองภูมิด้วยเหตุใดแน่ จึงเรียนตอบพระโปฐิละเหมือนกันกับคำตอบของพระเถระดังกล่าว พระโปฐิละเรียนถามจนหมดคนที่จะถามแล้ว คงเหลือเพียงสามเณรน้อยรูปหนึ่งซึ่งพระโปฐิละเคยเห็นว่าเจริญกรรมฐานอยู่เสมอ สำเหนียกว่าคงเป็นหนทางสุดท้ายแล้ว จึงเข้าไปขอคำชี้แนะจากสามเณรน้อย

สามเณรน้อยผู้นี้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วแม้อายุยังเป็นเด็กอยู่นี้ และทราบพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าเช่นกัน จึงเรียนตอบพระโปฐิละด้วยคำตอบอย่างเดียวกันกับคำตอบของพระเถระและภิกษุทั้งหลายดังกล่าว แต่ก็กล่าวเพิ่มเติมว่า “อย่างไรก็ดี กระผมเคยฝึกกรรมฐานขั้นพื้นฐานมาบ้าง ซึ่งพระเถระผู้เป็นครูของกระผมได้เคยให้กระผมฝึกปฏิบัติกายและจิตด้วยวิธีการต่างๆ ที่จำเป็นก่อน หากท่านอาจารย์ไม่รังเกียจที่จะฝึกปฏิบัติตามวิธีการเหล่านั้น กระผมก็ยินดีจะบอก” พระโปฐิละก็ยินดีทำตามคำแนะนำของสามเณรน้อย

ครั้นสามเณรน้อยทดสอบจนเห็นว่าพระโปฐิละคลายความถือตัวลงไปมากแล้ว จึงพาพระโปฐิละไปดูที่บริเวณจอมปลวก และพูดว่า “ท่านอาจารย์ในจอมปลวกแห่งนี้ มีช่องอยู่ ๖ ช่อง ตะกวดเข้าไปภายในจอมปลวกโดยอาศัยช่องใดช่องหนึ่ง หากมีใครประสงค์จะจับมันก็จะอุดช่อง ๕ ช่อง คงเหลือไว้เพียงช่องเดียว จึงจับตะกวดนั้นได้โดยง่ายเพราะเหลือทางเข้าออกเพียงช่องเดียว อุปมาเหมือนคนเรา เมื่อปิดทวารทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย คงเหลือเพียงคอยดูจิตไว้แต่ทวารเดียว เมื่อเพียรระวังดูจิตอยู่เนืองๆ ก็จักเกิดสติที่มีกำลังรู้เท่าทันกิเลส และสามารถขจัดกิเลสนั้นได้” พระโปฐิละพิจารณา

ตามคำชี้แนะของสามเณรน้อยแล้วก็รู้สึกเหมือนเกิดความสว่างขึ้นกลางใจ ตั้งแต่นั้นมาก็เพียรระวังดูจิตของตนอยู่เนืองๆ จนมีสติและสมาธิตั้งมั่น เมื่อปฏิบัติเป็นเวลานานพอสมควรแล้วก็เกิดปัญญาญาณรู้แจ้ง สามารถขจัดอาสวกิเลสได้หมดสิ้นและบรรลุเป็นพระอรหันต์

๖๖. เรื่องหลักการปกครองสงฆ์[๖๖]

ครั้งหนึ่ง หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วไม่นาน พระอานนท์เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ และระหว่างทางผ่านหน้าสถานที่ทำการงานของโคปกโมคคัลลานพราหมณ์ซึ่งเป็นคนรู้จักกัน โคปกโมคคัลลานพราหมณ์จึงออกมารับและนิมนต์พระอานนท์เข้าไปนั่งพักในสถานที่ทำการงานของโคปกโมคคัลลานพราหมณ์

เมื่อพระอานนท์นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว และโคปกโมคคัลลานพราหมณ์เลือกนั่ง ณ ที่สมควรซึ่งต่ำกว่า โคปกโมคคัลลานพราหมณ์ได้กล่าวกับพระอานนท์ว่า “ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักรูปหนึ่งไหมที่ประกอบด้วยธรรมครบทุกข้อทุกประการเท่าเทียมกับที่ท่านพระโคดมผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกอบพร้อมแล้ว”

พระอานนท์ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักรูปหนึ่งเลยที่ประกอบด้วยธรรมครบทุกข้อทุกประการเท่าเทียมกับที่พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกอบพร้อมแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้อริยสัจสี่ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ทรงรู้ทางบรรลุธรรมโดยชัดแจ้ง ทรงบอกทางบรรลุธรรมที่ไม่มีใครบอกได้มาก่อน ทรงอธิบายทางบรรลุธรรมได้ละเอียดกระจ่างแจ้งและเหมาะกับบุคคลโดยที่ไม่มีใครทำได้เท่าเทียม ส่วนภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ดำเนินตามทางบรรลุธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว”

---

[๖๖] พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์, เทวทหวรรค, โคปกโมคคัลลานสูตร

ขณะนั้น วัสสการพราหมณ์ผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ ออกตรวจราชการในกรุงราชคฤห์ มองเห็นพระอานนท์นั่งอยู่ข้างในสถานที่ทำการงานของโคปกโมคคัลลานพราหมณ์ จึงเข้าไปหาพระอานนท์ เมื่อสนทนาปราศรัยกันแล้ว วัสสการพราหมณ์ก็ถามขึ้นว่า “เมื่อสักครู่ พระคุณเจ้าสนทนาเรื่องอันใดอยู่หนอ” พระอานนท์จึงได้เล่าเรื่องที่สนทนากันให้วัสสการพราหมณ์ฟัง

วัสสการพราหมณ์จึงถามพระอานนท์ว่า “ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักรูปหนึ่งไหมที่ท่านพระโคดมทรงแต่งตั้งไว้ให้เป็นผู้ปกครองเหล่าภิกษุทั้งหมดภายหลังเวลาที่พระโคดมปรินิพพานแล้ว”

พระอานนท์ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักรูปหนึ่งเลยที่พระผู้มีพระภาคทรงแต่งตั้งไว้ให้เป็นผู้ปกครองเหล่าภิกษุทั้งหมดภายหลังเวลาที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว”

วัสสการพราหมณ์ถามต่อไปว่า “ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักรูปหนึ่งไหมที่สงฆ์สมมุติโดยเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากตกลงกันแต่งตั้งให้ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ปกครองเหล่าภิกษุทั้งหมดภายหลังเวลาที่ท่านพระโคดมปรินิพพานแล้ว”

พระอานนท์ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักรูปหนึ่งเลยที่สงฆ์สมมุติโดยเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากตกลงกันแต่งตั้งให้ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ปกครองเหล่าภิกษุทั้งหมดภายหลังเวลาที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว”

วัสสการพราหมณ์ถามต่อไปว่า “ท่านพระอานนท์ ก็เมื่อไม่มีผู้ปกครองไม่มีที่พึ่งอย่างนี้ เหล่าภิกษุจะยังคงมีความสามัคคีอยู่ร่วมกันได้อย่างไรเล่า”

พระอานนท์ตอบว่า "พราหมณ์ เหล่าภิกษุไม่ใช่ไม่มีผู้ปกครอง ไม่ใช่ไม่มีที่พึ่ง หากแต่มีพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วเป็นผู้ปกครองและเป็นที่พึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่เหล่าภิกษุ และในทุกวันอุโบสถเหล่าภิกษุที่มีอยู่นั้นจะเข้าไปอาศัยคามเขตแห่งอารามเพื่อประชุมร่วมกัน แล้วเชิญภิกษุรูปที่สวดปาติโมกข์ได้ให้สวด ถ้ามีภิกษุต้องอาบัติมีโทษที่ล่วงละเมิดอยู่ เหล่าภิกษุจะให้เธอทำตามพระธรรมวินัยตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคทรงพร่ำสอนไว้ เหล่าภิกษุมิได้เป็นผู้กำหนด หากแต่พระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วเป็นผู้กำหนด เหล่าภิกษุเพียงแต่ทำตามที่พระธรรมวินัยกำหนดไว้เท่านั้น"

วัสสการพราหมณ์ถามต่อไปว่า "ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักรูปหนึ่งไหมที่เหล่าภิกษุทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา และถือเป็นที่พึ่งอยู่ในขณะนี้"

พระอานนท์ตอบว่า "ภิกษุที่เหล่าภิกษุทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา และถือเป็นที่พึ่งอยู่ในขณะนี้ย่อมมีอยู่ แม้ว่าพระผู้มีพระภาคมิได้ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปใดไว้ให้เป็นผู้ปกครองเหล่าภิกษุทั้งหมด และเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากก็มิได้ตกลงกันแต่งตั้งภิกษุรูปใดให้เป็นผู้ปกครองเหล่าภิกษุทั้งหมดก็ตาม แต่พระผู้มีพระภาคตรัสบอกธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสไว้ ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๒. เป็นพหูสูต ได้ศึกษาฟังธรรมอันงามมามาก จดจำข้อธรรมได้ครบถ้วน ๓. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัชบริขาร ๔. เป็นผู้ได้ฌานที่สี่ เข้าฌานได้โดยง่าย เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๕. เป็นผู้แสดงฤทธิ์โดยธรรมได้ ๖. เป็นผู้มีหูทิพย์อันบริสุทธิ์ ๗. เป็นผู้หยั่งรู้จิตของสัตว์อื่นด้วยจิตของตน ๘. เป็นผู้มีญาณระลึกชาติก่อนๆ ได้ ๙. เป็นผู้หยั่งรู้ความเป็นไปของสัตว์ตามกรรมของสัตว์นั้น ๑๐. เป็นผู้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ ตัดอวิชชาและละเสียซึ่งอาสวกิเลสได้แล้ว ดังนั้น ภิกษุรูปใดที่มีธรรม ๑๐ ประการนี้ เหล่าภิกษุทั้งหลายย่อมสักการะเคารพ นับถือ บูชาภิกษุรูปนั้น และถือภิกษุรูปนั้นเป็นที่พึ่ง การที่เป็นเช่นนี้หาใช่เป็นการยึดติดกับภิกษุรูปนั้นไม่ หากแต่เป็นเพราะเหล่าภิกษุเคารพในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว และเคารพในธรรมที่มีในภิกษุรูปนั้น”

เมื่อพระอานนท์กล่าวอย่างนี้แล้ว วัสสการพราหมณ์ถามพระอานนท์ว่า “เวลานี้ ท่านพระอานนท์พักอยู่ที่ไหน”

พระอานนท์ตอบว่า “เวลานี้ อาตมภาพพักอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร”

วัสสการพราหมณ์กล่าวว่า “พระเวฬุวันวิหารเป็นที่สงบสุข สมควรเป็นที่เจริญสมาธิของภิกษุ”

พระอานนท์ตอบว่า “ถูกแล้ว พราหมณ์ พระเวฬุวันวิหารเป็นที่สงบสุข สมควรเป็นที่เจริญสมาธิของภิกษุ ที่เป็นเช่นนี้ได้ก็เพราะมีผู้ปกครองบ้านเมืองเช่นท่านให้การดูแลรักษา”

วัสสการพราหมณ์กล่าวว่า “ท่านพระอานนท์ แท้จริงแล้ว พระเวฬุวันวิหารเป็นที่สงบสุข สมควรเป็นที่เจริญสมาธิของภิกษุ ก็เพราะพระคุณเจ้าทั้งหลายในพระเวฬุวันวิหารเป็นผู้มีฌาน และเป็นผู้เข้าฌานอยู่ประจำต่างหาก เมื่อกล่าวถึงเรื่องฌาน ท่านพระโคดมตรัสสรรเสริญฌานทั้งปวงใช่หรือไม่”

พระอานนท์ตอบว่า "พราหมณ์ พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญฌานทั้งปวงก็ไม่ใช่ ไม่ทรงสรรเสริญฌานทั้งปวงก็ไม่ใช่ บุคคลบางคนได้ฌานแล้วแต่ยังถูกกามราคะและพยาบาทกลุ้มรุมครอบงำอยู่ แม้มีฤทธิ์มาก มีพลังจิตกล้าแข็งมาก แต่ยังหมกมุ่นจดจ่ออยู่กับโลกียฌาน พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสรรเสริญฌานเช่นนี้ บุคคลบางคนสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุฌานที่หนึ่งไปจนถึงฌานที่สี่จนเกิดวิมุตติญาณทัศนะมีปัญญารู้แจ้งในอริยสัจสี่สามารถตัดอวิชชาคือความไม่รู้ และสลัดอาสวกิเลสทั้งปวงออกได้ เป็นโลกุตรฌาน อันเป็นทางบรรลุมรรคผลเข้าถึงความดับทุกข์พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญฌานเช่นนี้"

วัสสการพราหมณ์กล่าวว่า "แท้จริงแล้ว ท่านพระโคดมผู้เจริญพระองค์นั้นทรงติเตียนฌานที่ควรติเตียน และทรงสรรเสริญฌานที่ควรสรรเสริญ"

ลำดับนั้น วัสสการพราหมณ์ชื่นชมยินดีภาษิตของพระอานนท์

บันทึก

บทสนทนาที่น่าสนใจในเกร็ดพุทธประวัติ

ชาติ ชัยเดชสุริยะ
ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์